

4° Diff. 34137 (3-

80
0.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA
DE

PANACEA
SALUTARI,

SIVE
REMEDIO PANCHRESTO,

QUOD
TAM CON-ET PRÆSERVATIVUM, QUAM ET
CURATIVUM THEORICO-PRACTICE ACCOMMODATUM
SUB AUSPICIIS

ALTISSIMI,

QUI CREAVIT DE TERRA MEDICINAM,
IN ALMA AC CELEBERRIMA EOO-FRANCICA
WIRCEBURGENSIUM UNIVERSITATE,
CUM INCLYTÆ FACULTATIS MEDICÆ CONSENSU,
PRÆSIDE

PRÆNOBILI, CLARISSIMO ET EXPERTISSIMO DOMINO
D. JO. MARTINO ANASTASIO ORTH,
Phil., Chirurg., & Medic. Doct., atque Instit. Profefs. Publ.
& Ordin. Reverendis. & Celsis Principis Nostri, Episc. Bamb.
& Herb. Franciæ Orient. Ducis &c. Consiliario &c.

Exantlatis de more rigidis Examinibus,

PRO SUPREMA DOCTORATUS MEDICI LAUREA,
ANNEXISQUE PRIVILEGIIS RITE CONSEQUENDIS,

Publico Scrutinio & Utilitati exposuit

JOANNES SEBASTIANUS EDLEBER, Herbipol.
AA. LL. & Philosophiæ Magister, Medicinæ Candidatus,
IN CONSUETO AUDITORIO MEDICO,

Anno MDCCXXXV. Mensis Junii Die XX. Horâ Octavâ Matutinâ.

WIRCEBURGI, Typis Marci Antonii Engmann, Universitatis Typographi.

**REVERENDISSIMO
ET
CELSISSIMO
S. R. I. P. PRINCIPI
AC DOMINO
D. FRIDERICO
CAROLO,**

DEI GRATIA

**EPISCOPO BAMBERGENSI,
ET WIRCEBURGENSI,**

FRANCIÆ ORIENTALIS DUCI,

Sacræ Cæsareæ, Regiæque Catholicæ Majestatis

CONSILIARIO ACTUALI

INTIMO, AC CONFERENTIALI,

Equestris Ecclesiæ ad S. Albanum Moguntiaë

PRÆPOSITO &c. &c.

**DOMINO DOMINO SUO
CLEMENTISSIMO.**

REVERENDISSIME
ET
CELSISSIME
S. R. I. P. RINCEPS,
DOMINE DOMINE
CLEMENTISSIME.

*Uernadmodum ardentibus concupita desideriis,
unitis expectata votis placita gratioso annu-
tu à REVERENDISSIMA CELSITUDINE SUA Sus-
ceptio Episcopatus Imperialis Bambergensibus,
Cathedralis Wirceburgensibus, Franconiaque
Ducatus subditis fidelibus singulis erat exoptatissima, ita ter
felix in S. Felicis Festo electionis die incepta, omni hactenus
benedi.*

benedictione plena, & ter auspicata est Principalis continua-
tio regiminis, eo plus gloriosi, quo maiorem Altissimi Numinis
in honorem S. R. I. prosperitatem, regionis utriusque amico
& vicinia, & concordia vinculo nexa utilitatem, salutis pub-
lica incrementum, liberalium artium & scientiarum florem,
ac decorem cedere admirabundi experiuntur omnes, & in fu-
turum bonis ubique ominibus prestolantur; cognoverunt non
indigena solum, sed & in plagis mundi remotioribus gentes
paternam in salutem Patrie sollicitudinem, quâ ob inopinatam
Gallorum in gremium Imperii irruptionem sub expanso Aquile
victricis Austriacæ alarum remigio, potenti Imperatoris
Augustissimi invictissimi CAROLI protectione REVERENDIS-
SIMA CELSITUDO SUA missis citò militum electiorum cohortibus
metuendos ultra progressus primus continuit, cussa hostium pro-
posita, concepta stratagemata multum interfregit, ita, ut Leo-
nes gentilitios pro bono Imperii non solum armatis restitisse
unguibus, sed & trabes, insignes tot veluti remoras interpo-
suisse non iniquè dici possit. Quanta erat sollicitudo, tanta in
avertendis undecunque imminentibus periculis providentia,
unde in memoria illius, * nisi Dominus custodierit civita-
tem, frustra vigilat, qui custodit eam, indicta hic & ubique
fuerunt preces, destinata ad illas hora, demandatum ad divi-
nam quoque opem refugium, ut vi unitâ fortiori non solum
patria, ceu cor Imperii, sed & regiones circumsitæ pietate, con-
silio & auxilio servarentur, atque sic subditi, aliique, quos nec
cala-

* Psal. 126, v. 2.

calamitas belli, nec mina hostium, nec furor insidiantium, nec
spolii cupido excurrentium afflixit, alii infelicioribus meritò
commiserantes dulci adhuc fruuntur quiete, & securitate, pro
quibus DEO, Cæsari, & REVERENDISSIMÆ CELSITUDINI SUÆ
grates debent infinitas, præsertim Francones subditi, inter Aca-
demicos minimus ego ut & meam contester gratitudinem ac-
cedo ad Thronum Principalem, & flexo poplite profundissima
cum submissione offero laborum & fructuum inter Musas sub
armorum strepitu, tympanorum pulsu non silentes, inter conti-
nuatum fervorem literarium in studio, ac stadio Medico per
quinquennium prope collectorum primitias; quòd quidem au-
sus non fuisset, nisi recogitasset, quòd, quidquid diu in hac
Metropoli & Universitate Wirceburgensi operis literarii in lu-
cem prodiit, REVERENDISSIMÆ CELSITUDINI SUÆ
literarum amatori, & promotori maximo, literatorum
Mæcenati Clementissimo in acceptis referri debeat. Ex-
perta est affatim Universitas nostra propensionem gratio-
sissimam in renovato sui splendore, sapientissima statutorum
salubrium amplificatione, mitissima Privilegiorum confir-
matione, causata & inquilinorum & exterorum plurium,
illustrioris etiam generis, magnique nominis altiorum scien-
tiarum amore velut magnetismo tractorum frequentia, ut
cum urbis gloria universum nomen Franconicum apud gen-
tes etiam transalpinas plus ultra semper inclaresceret; sensit
favorem & liberalitatem uberrimam Facultas Medica in
novo Auditorii decore, insigni artificum opere, multitu-
dine

dine effigierum, qua non solum Reverendissimi & Celsissimi Principis, Franciæ Orientalis Ducis JULII Fundatoris Clementissimi pientissimæ memoriæ, REVERENDISSIMÆ CELSITUDINIS SUÆ Amplificatoris Sapientissimi vivam faciem exprimunt, & gloriosissima tantorum Benefactorum nomina perennaturæ transcribunt memoriæ, sed & sanctos Facultatis Medicæ Patronos, atque primos Medicinæ parentes de hac scientia laudabilissimè meritos sistunt oculis intuentium, quæ munificentia quanto Professoribus & Magistris meis fuit, & est gaudium, atque ob indefessam in docendo operam & sedulitatem incitamento, tanto est, & erit emolumento singulis salutaris huic studio invigilantibus, quos inter dum & ego favoris Clementissimi fructus participo, utraque me percepturum confido, hanc Dissertationem REVERENDISSIMÆ CELSITUDINI SUÆ demississimè consecrare proposui, quod opusculum etsi in se videatur vile, nobile tamen sit Argumentum Beneficentiæ, exuberantis Clementiæ, & Gratiæ Principalis, quæ vera est salutaris Panacea, Remedium Panchreston, hoc admirandum agnoscit Imperium, venerabunda deprædicat Franconia, letabundi sentiunt subditi, qui sicut concordi voto, unanimi voce pro optatissima REVERENDISSIMÆ CELSITUDINIS SUÆ prosperitate, fortunata auspiciatissimi Regiminis continuatione diuturna, pro vita sana & cana assiduas ad sidera Cæli, æternūque DEUM fundunt preces, ut sub Reverendissimi Episcopi, Principis Piiissimi, Sapientissimi, Clementissimi Protectione ab omni hostium

*hostium insultu, malorum incurſu tam præſerventur, quàm
conſerventur & exultent, ita ſocias illis jungens preces &
vota id unum exſpecto, ut REVERENDISSIMA CELSITUDO SUA
clementiſſimè ſuſcipere dignetur tenues pagellas à me clientum
& ſubditorum minimo, qui ſum & immorior*

**REVERENDISSIMÆ
CELSITUDINIS SUÆ**

Servorum Infimus
**Joannes Sebastianus Edleber, Herb.
Medicinz Candidatus.**

BENEVOLE LECTOR.

Aradoxum videbitur Thema nostrum in frontispicio positum, nimirum Panacæa salutaris, sive remedium Panchreston, utpote cum tot jam à sæculis ad nostra hæc usque tempora acutissima multorum naturæ curiosorum, Philosophorum, Chymicorum, Alchymistarum, Medicorum tam veterum, quàm recentiorum ingenia subtilissimo defudârint scrutinio in eruendo vel unico lapide Philosophico, vel in solvendo genuinâ analyfi vero auro potabili metalla quævis in rutilam sui substantiam ilico transformante, vel in excogitando universali viscerum conservativo, morborum curativo; sed quis felici laboris operosi sorte talia invenerit, aut obtinuerit, non nisi nemo est. Nominaliter quidem specioso nimis titulo nunc alcohol auri, nunc panacæa solaris, nunc tincturæ auri, nunc liquoris Phœbi, nunc spiritûs vitæ, nunc essentia salutis, nunc balsami senectutis, nunc cujusdam aquæ nobilis, de qua CARDAN. *de nat. homin. lib. 12. pag. 363.* quosdam usque ad annum centesimum pervenisse *scribit* (dubiè tamen) vel aliter similia laudari, vel subinde venditari notum est, sed clariori ad veram lucem contemplatione, exactâ ad trutinam libratione, detectâ larvâ non nisi vanitas, vel fucus, aut dolus plerûmque deprehenditur innitens vel credulæ nimium talia assumentium, aut æstimantium persuasioni, vel imaginariæ opinioni hæc elaborantium, vel sæpe iniquo vendentium pro crumena emulgenda astui; loquimur hæc non nos, sed agnovit ita bene Vir prudentissimus AUGUSTINUS THONER. qui in *Medic. Philosoph. lib. 6. epist. 5. sic scripsit*: Multi de medicina universali prolixum & speciosum discursum instituunt, atque indubium conservandæ, ac propagandæ vitæ, quin & omnigenis morbis propulsandis effectum attribuunt, sed qui ea hætenus præstare, qui tale remedium

conficere potuerit, aut præparatum universale habuerit, videtur potius suavis esse phantasia, quam utilis ergasia. Illorum vanitatem evincit, & promissionum falsitatem redarguit, dum aliis spondentes diuturnitatem vitæ, ipsi met opinione maturius fati cedere coguntur, prout THEOPHR. PARACELUS *Chymicorum Coryphæus* jactabundus suis arcanis vitam se ultra centesimum annum perducere posse aliis *pollicitus*, qui tamen vix ad dimidietatem pervenire potuit; confirmat hæc locò plurium OSWALD. CROLL inter primates Alchymistas haud postremus, qui in *Basil. Chymic. in præfat. operis palam profitetur, & candidè*, quòd licet varias tentaverit vias, & è multis descriptionibus auri potabilis (potius putabilis) illas irritò conatu post temporis & sumptuum jacturas in igne examinaverit, nil viderit nisi fumos, nil retinuerit expectatum, ita, ut, quod ars illa sit supra rationem humanam, nec ingenii acumine queat investigari, sed in sola NUMINIS DIVINI potentia remedium tale reconditum sit mundo nondum detectum, nec detegendum forsan unquam *arbitretur*: vanitatem talis uti panacææ aut similitum, sic & effectûs universalis abunde monstrat vel ipsa tot inter humana individua varietas habitûs corporum, insignis differentia temperamentorum, complexionis, idiosyncrasia, alterabilis structurae partium vel viscerum, mutabilis craseos humorum, distinctio sexûs, ætatis, regionum, modi vivendi, & plurium aliarum, quarum minima etiam secundùm axioma mutare potest morbi speciem, circumstantiarum, & hinc insignis tot numero, queis humana infestantur corpora, affectuum differentia: Unde ergo Panacæa nostra? aut quale panchreston possidebimus nos his detegendum Thesisibus? dicimus citò, sincerè & verè: est hoc abstinencia cum patientia, quàm verum autem hoc sit panchreston, distinctis in tres partes Thesisibus pro posse demonstrabimus.

PARS

PARS PRIMA.

Quod in homine naturæ miraculum *consideravit* jam olim *senex* ZOROASTRES in hæc solutus verba : *ἄνδρῳ περὶ τῶμα τῆς φύσεως*, quod *τῶμα τῶμα-των*, miraculum miraculorum *sapiens Atheniensis* edixit PLATO, idipsum sicut singuli in scrutinio essentiae & vitalitatis humanæ subtiliores Philo-phi ac Medici in hodiernam usque diem pruden-
tissime agnoverunt, ita & universa virorum sapientum posteritas con-
stanter imposterus affirmabit : etenim quid majori dignum admira-
tione creatum unquam fuit humano corpore animato ? in cuius gra-
tiam facta sunt omnia ; mirabile est corpus in artificiosissima partium
tot constituentium structura & symetria eleganti, mirabilior est ani-
ma in assiduis, quas occulto interiùs influxu tacite dirigit, actionibus
sensu- & vitalibus ; pensitavit hæc bene LEVIN. LEMNIUS *Lib. 1. sic*
habens : sicut homo à DEO & DEI causâ in hoc mundi theatrum
productus est, ut illius munificentiam agnoscat, creatori suo benedi-
cat, benefactorem summum glorificet, ita corpus animæ gratiâ con-
ditum est, ut sit ejus quasi vas & receptaculum, cuius ministerio uti-
tur anima, partes autem sunt corporis officiorum causâ, ut nem-
pe anima per eas commodè suas obeat actiones, & vitæ exequa-
tur functiones, de quibus meritò *sic tradit* CAROL MUSITANUS *in*
trutina Medico-chymica præfatione his verbis : illa certè quàm maximè
admiranda, quæ in humano corpore eveniunt, sive cum rectè vale-
mus, sive cum ægrotamus.

CAPUT I.

ET certè sic experimur, inesse enim sicut viventibus singulis corporibus, ita præcipuè & eminenter homini aliquid, quod movet & operatur, nemo unquam dubitare potuit, minus negare, cum nihil naturaliter moveatur à seipso, sed secundum *Aristotelem* quidquid moveatur, ab alio moveatur; quid autem in homine sit illud τὸ movens, & præsertim quo modo, per quid moveat, variæ inter Philosophos & Medicos veteres & recentiores docta sub lite non sine insigni discrepantia fuerunt opiniones: dum legimus veteres, videmus plurimos illorum differentiam fecisse absolutam inter actiones animales & vitales existimantes, quòd animales solæ ideo sic dictæ ab ipsa emanent anima mediantibus tamen spiritibus animalibus, qui ceu ministri vigiles sicut perpetim in indifferentia positi, sic & in motu perpetuo fluitantes pro nutu determinationem suam præstolentur, determinati ab anima influant in statu sano, vitales autem actiones fiant magis & propagentur vel à spiritu quodam insito, aut innato sanguini aliisque humoribus, & influente, de quibus *sic tradit* LAZAR. RIVER. *in Instit. Medic. lib. 1. Sect. 4. cap. 20.* insitus spiritus dum in partium functionibus obeundis perpetuò occupatur, facile dissiparetur, ni continuo influentis adventu conservaretur & restauraretur, ideo natura quasdam partes produxit, in quibus magna spirituum copia generatur etc. item *in eadem Sectione*: non potest enim anima ullam operationem in corpore exercere sine spirituum adminiculo, quia sunt prima illius instrumenta: vel à facultatibus specialibus partibus solidis vitalitatem participantibus impressis, quales assignant v. g. motricem, retentricem, concoëtricem, nutricem, expultricem & similes: *CARTESIUS* pro τὸ movente *statuit* materiam subtilissimam sive ætherem consuetum, nullibi ex-, nullibi inclusum assiduo agitantem motu etc. *HELMONTIUS excogitavit* Archæum sive spiritum mundi, totius universi Rectorem: qui tenent cum mechanismo solâ partium & organorum configuratione contenti sunt, quâ quamdiu existente aptâ necessariò tales fiant actiones velut automaticæ.

CAPUT II.

VErùm ad quid tot sunt entia sine necessitate multiplicata ? ad quid superflui tot spiritus ? qualis quæso in spiritibus re materiali , utpote cum ex subtili humorum substantia constare aucthores ipsi doceant, est intelligentia, aut ad ipsam relatio, pronitas, ut agnoscant suam à cogitatione vel nutu animæ factam quoties determinationem, ut jussui obtemperaturi sciant quorsum, quanto numero, quali serie, quoúsque influere, & quando regredi vel resilire debeant, cum intelligentia vel ratio in solam cadat animam, quodsi autem hæc intelligerent spiritus, quomodo quæso differrent à mente; de spirituum officina aut elaboratorio, quod nullum inventum fuerit, non detur, ex doctrina accuratiori anatomica res per se manifesta est, vel monstretur quæso, ubi vel quale sit tale. Facultates speciales nullæ sunt, *testatur* id loco plurimum JACOB. WALDSEMIC. *Di p 1. de Medic. Cartesian. sic scribens*: Error est, quòd multi credant quasdam partes solidas corporis humani viventis certis quibusdam instructas esse facultatibus &c. quasi ejusmodi facultates ceu inspectores, aut protectores rebus humanis præessent, docebit ipsos vera Philosophia, nihil in rebus corporeis reperiri præter extensionem & modos, nec posse ullam aliquam cognitionem vel intelligentiam tribui ipsis rebus materialibus, qualem tamen hi actus: attrahere, utile & inutile expellere, sic eligere præsupponunt; vanus est CARTESII æther quasi universi motor, quia uti in - sic quàm facile exspirabilis & dissipabilis, ut aura levis, inconstans; HELMONTII mirabilis esset in corpore humano Archæus: si ἀρχαία dixisset, libenter assentiremus, sive ab ἀρχῶ impero, cum anima verè imperet, regátque corpus, sive ab ἀρχῇ, quòd sit principium nimirum actionum omnium: Mechanismus sive mechanica partium conformatio apta quàm maximè quidem desideratur ad debitè peragendas vitaliter actiones, attamen ea simplex vel sola in homine non sufficit, sit, ut velit, tam artificiosa: esto, quòd variæ machinæ pro certo usu affabre constructæ diu suos possint continuare motus, uti automata vel horologia ob idoneam spiræ, rotularum, lamellarum, & cæterarum partium compaginationem pro certo temporis, horarum

sqatio , próque momentis indicandis artificiosa , vel machinæ hydraulicæ in continuo aquarum salientium ascensu , & strepentium delapsu speciosæ &c. quæ quidem ob firmam , solidam & durabilem , puâ constant , compagem directore suo ad tempus diu plus minus carere possunt , verùm nobiliores longè , nec comparabiles cum talibus artefactis sunt vitales actiones , alia est prorsus constitutio viventis corporis , quod ob teneriorem , molliorem , fragiliorem , alterabilem , corruptibilem substantiam intrinsecâ directrice rationali ita indiget , ut sine ea nec momento sua in vitalitate possit naturaliter subsistere.

CAPUT III.

PRoinde cum corporis partes mechanicâ proportionè functionibus adaptatæ se passivè magis habeant , hinc alio intrinsecè opus fuit agente primario , vitali nimirum animâ , hæc sicut principium est organici corporis formale ut architecta rationalis , sic & informans partes singulas adeoque totum , sicut est Entelechia sive actus corporis viventis primus , sic & continuans , quousque potest , & est unita corpori ; hæc una est tradente LEVIN. LEMN. *cap. II. pag. 51.* quæ corpus vivificat , unde à quibusdam radix vitæ vocatur , quæ regit ac moderatur , illudque variis actionibus instruit , multisque muniis exercet : hæc docente AUGUST. *de spiritu & anima* , dum corpus animat , vitæque instruit anima dicitur , dum vult animus , dum scientia ornata est , ac judicandi peritiam exercet mens , dum recolit ac reminiscitur memoria , dum ratiocinatur , ac singula discernit ratio , dum contemplationi insistit spiritus , dum sentiendi vim obtinet sensus , quæ omnia animæ officia sunt , quibus potentiam suam declarat , suasque actiones exequitur ; nempe anima sola est , quæ cogitat , ratiocinatur , sentit , percipit , judicat , ergo sicut agnoscit objecta per organa sensuum , quæ occurrunt , exteriora , ita & res intrinsecas corporalis sui domicilii , cui ut directrix actionum præposita est , has , quia pro conservatione dirigit , sic virtualiter movet , movendo operatur non solum sensualiter , unde mens , sed & vitaliter , unde natura nominatur : agnovit id GEORG. HORST. *qui in instit. Medic. disp. 3. sic scripsit prudentissimè* : Forma non tantum informat , sed etiam operatur , unde *Philosophus I 2. Pbysic.*

Physic. definitionem naturæ magis formæ, quàm materiæ tribuit, quia hæc est potissimum illud operationis principium internum, quod per naturam describitur.

CAPUT IV.

Fuerunt quidem variæ de natura Authorum opiniones, dum sub nomine naturæ quidam veterum intellexerunt nunc certam complexionem, aut temperaturam humorum docentes hunc esse naturâ sanguineum, alium cholericum vel phlegmaticum etc. : sic naturâ calidum aut frigidum ; alii habuerunt pro vi radicali innata partibus, unde vocaverunt hanc vel illam partem naturâ fortem vel debilem : alii recentiorum pro simplici motu humorum, uti HELFR. JÜNCK. *in præx Med. in præfat. sic tradit* : activum ergo id, quod naturam vulgo vocare consueverunt Medici, est circulatio partium corporis fluidarum ex plurimis particulis constantium : quod & affirmat *Dissertatio quadam de Medico sui ipsius, ubi ita legitur* : nos, dum naturam nuncupamus, nihil aliud intelligimus, quàm coordinationem & œconomiam omnium motuum in corpore maximè cordis & arteriarum, sanguinisque circulum, quem non à potentia quadam immateriali percipiente, per ideas agente, perque eas motus dirigente derivamus, sed à principio purè physico tenuissimo nempe fluido vi motrice instructo, adeoque mechanico, utpote animæ est tantummodo per ideas actiones corporis percipere, & secundum easdem reagere, naturæ autem est solo contactu corporeo suas operationes exequi, id est solo motu causas nocentes corporis emendare atque expellere.

CAPUT V.

Verùm dum consideramus primò, quòd partes corporis sint solum organa vel instrumenta, per quæ fiunt actiones, sic non à seipsis moveantur, necessariò se habent plus passivè ; secundò quòd illa coordinatio œconomica partium supponat rationem vel intelligentiam, tertio quòd tenuissimum fluidum sive esset æther, sive spiritus, vim à seipsis motricem non habeant minus constantem, ordinatam,

dinatam, adhæc non existant animales spiritus ut excubitores & mo-
tores, quartò quòd ad emendandas atque expellendas causas nocen-
tes corporis requiratur sensatio, per hanc notitia, sic uti æstimatio,
aut electio rerum bonarum utilium, ita quoque cognitio rerum actu
nocentium vel nociturarum, hinc assensum mechanismo soli simplici
dare non possumus; recogitari nempe debet, quale sit vitæ in ho-
mine principium, qualis entelechia, unde origo motûs fluidarum par-
tium, à quo sit, & continuetur impulsus circulationis tam ordinatus
quoad seriem ictuum, tam constans quoad cursum, tam proportiona-
tâ mensurâ dispenseur, pro quo ultimò intento fine, nimirum vitæ
& sanitatis conservatione, quomodo dirigantur singula, non fortui-
tò, obiter, sed necessariò, & providè, consequenter supponitur ali-
ud quid esse intrinsecè movens rationale & activum, si ita, ergo nec
complexio, nec temperatura humorum, nec vis radicalis aut innata,
nec motuum coordinatio, nec circulatio natura, sed effectus sunt na-
turæ; cum nunc natura sit principium motûs, hujus autem in hu-
mano corpore anima, ceu actus primus, ergo vitaliter movet, & ita
verè natura est, meritòque sic potest nominari, eapropter etiam uti
per cuncta organa, ac partes virtualiter diffusa, sic in toto operans
corpore utpote vitam, sensum, motum, calorem, vigorem largiens,
& omnes vitales exercens actiones.

CAPUT VI.

INterea sicut cogitatio, ratiocinium, judicium, electio & cœteræ po-
tentia per varias rerum perceptiones, hæ aliter fieri non possunt,
quàm per sensum, ita actiones animæ præsertim vitales in effe-
ctum deduci aliter non possunt, quàm per motum diversimodè
limitatum vel modificatum; pro sensu habet corpus quoad structu-
ram organorum sensibilibum præcipuè nervosi systematis ramificati
substantiam teneram, subtilem, facilem, sic recipiendis rerum
perceptibilium impressionibus aptissimam; pro motu in partibus so-
lidis motricibus præsertim musculosis substantiam lubricam, in vari-
as flexilem plagas, pronissimèque mobilem, in humoribus consisten-
tiam liquidam, fluxilem, undulationi progressivæ idoneam; unde be-
ne

nè à Theoricis corpus in partes solidas & fluidas distinguitur, in solidis pro conveniente ad sensum & motum habilitate sicut desideratur certa in partibus structura, ita in fluidis mixtura, ad structuram sanam requiritur legitima conformatio utique mechanica, quia proportionata in magnitudine, decens in numero, pervia in meatu, apta in cavitare, debita in situ, conveniens in unitate continui; ad sanam mixturam moderata particularum chylum, sanguinem, lympham aliosque humores constituentium congrua quantitas, qualitas temperata vel crasis, & facilis intra ductus vasculosos aut tubulosos mobilitas ac transmeabilitas.

CAPUT VII.

QUoniam ergo corpus partim ob substantiam mollem, partim ob mixturam laxam infido globulorum fluitantium nexu facile dissolubilem totum quantum in corruptionem proclive est, magis adhuc, cum alteranti elementorum potentiae expositum semper sit, eo ipso principium illius movens oportuit esse inviolabile, inalterabile, sic immateriale, cujus perenni ad impediendam corruptionem putredinosam, avertendam destructionem quemadmodum corpus indiget influxu, motuque provido conservativo, preservativo verè vitali, ita pariter anima sive natura opus habet structura corporis organici integra, cum fine recta ejus constitutione debitum actionum naturalium sensu- & vitalium exercitium peragere, & continuare non possit, pro conservanda & instauranda hac solidarum partium, ne rigescant facile aut flaccescant, structura sicut sensus fervit, & motus præcipuè localis moderatus, ita pro eadem & maxime pro conservanda fluidarum, ne deficient aut vappescant, mixtura facit vitalis actio prima nimirum nutritio, cum namque continua & notabilis fiat successivè dissipatio & absumptio humorum, hinc nova jugiter necessaria est restitutio succi alluentis nutritii, chylosi aqueo-gelatinoso-pinguis, qui per vasa lactea absorptus in cisterna chyli collectus, per ductum thoracicum propulsus, sanguini per venam subclaviam affusus, cordi infusus sub indefinente ejus motu circulari vel progressivo in omnes corporis partes distribuitur, ubi mediante intestino motu secretorio, præsertim tonico natura eam, quæ & qualis cuivis parti quoad consistentiam ne-

B

cessa-

cessaria est, portionem structuræ in firmitudinem, mixturæ in meliorem crasin vel temperiem specialiter convenientem tacitâ dispensatione ut elargiatur, intenta & sollicita est.

CAPUT VIII.

QUàm neecessaria autem & salutaris est corpori nutritio, per hanc continuativa aliarum quoque actionum vitalis conservatio & restauratio, tam nociva est illius perturbatio & perversio, utpote ex qua frequentes admodum enascuntur morbosæ dispositiones, cognovit hoc sapienter THONERUS *qui in lib. 6. epist. 4. dietam nominavit* optimam senectutis & vitæ longævæ nutriculam, exorbitantiam verò seminarium & matrem omnium penè morborum: *confirmavit* hoc emphaticè *in ejusdem libri epist. 5. his verbis*: Sola natura temperata (id est temperatè agens) nullo medio in suo esse (nimirum in activitate œconomica & directione tranquilla) meliùs conservari potest, quàm beneficio accomodatae diætæ non solùm in assumendis cibis & potu, quantitate & qualitate moderatis, sed & in aliis rebus non naturalibus ad eam pertinentibus, atque his ferme plus quàm ullis medicamentis quantumvis operosis & pretiosis efficitur: unde doctè SEBAST. à Zeidlern *Professor quondam Pragensis in instit. Med. pag. 178. definivit dietam*, quòd sit ratio & methodus ex usu sex rerum non naturalium cujusque hominis statui conveniente, ita, ut ea, quæ secundùm naturam corpori insunt, conserventur aut restaurentur: *Suffragatur* JACOB. BRUNO *in Lexic. Medic. tradens*, quòd diætæ sit debitus vivendi modus, aut certa victûs institutio non in solo cibo & potu, verùm & in aliis rebus quotidianis, ut aëre, motu vel exercitatione, & quiete, somno, & vigilia, excretis, & retentis, ac animi affectionibus consistens. De his prudenter admodum docet quidam, quòd omnium optimus Medicus quilibet sit sibi ipsi, quamdiu moderatè vivit abjecto otio, assuefacit corpus tolerantiis & laboribus necessariis, sobrietatem colit, & abstinentiam modùmque servat in usu rerum non naturalium.

❧) II (❧

CAPUT IX.

ATque hac ratione vel methodo , hoc modo aut institutione fi-
cut vita conservatur , instauratur sanitas , & præservatur à
morboſis alterationibus , ita ſi ſecùs fiat , infirmatur corpus ,
deſtruitur ſanitas , abbreviantur dies vitæ , teſte Poëta :

Omnis ab exceſſu ſemina morbus habet.

Notum ſatis eſt ſacrum illud dogma , quòd per intemperantiam pec-
catum , per peccatum mors mundum intraverit , unde primum ſta-
tim vitæ & ſalutis remedium fuiſſet diæteticum , verè ſalutaris pa-
nacæa , & remedium ſingulis poſteris panchreſton , nimirum abſti-
nentia à fructu vetito cum patientia ſecundùm mandatum Domini :
quâcunque horâ ex hoc fructu comedetis , morte moriemini : intem-
perantiæ uti damna , ita abſtinentiæ ac patientiæ utilitatem *ſiſtit* pro-
vidè ante oculos ECCLESIAST. cap. 37. admonens : noli avidus eſſe in
omni epulatione , & non te effundas ſupra omnem eſcam , in mul-
tis enim cibis erit infirmitas , & aviditas appropinquabit uſque ad
cholera : S. BERNARD. *monet* , multi ægrotant , quia intemperan-
ter vivunt , hinc ſi vis effugere ægri tudines , regulatè vivas ; adeoque
benè ciborum parſimonia ſanitatis ac vitæ longæ parens ſolet nomi-
nari , veritatem hujus *conſideravit* CICERO lib. 2. *officior.* valetudo ſu-
ſtentatur notiâ ſui corporis , atque obſervatione earum rerum ,
quæ aut prodeſſe aut obeſſe ſolent , unde non amplius miramur ,
cur plerâſque epiſtolas ſuas clauſerit laudabili admonitione adeò
amicâ : valetudinem tuam cura diligenter , ſi valeas benè eſt , &
gratum , vel fac , ut valeas , ego quidem adhuc benè valeo : ſuffra-
gatur quidam alius ſcribens , quòd ſtomacho bona , viſceribus ſa-
lutaris ſit medicatio , os continere temperantiæ fræno , ſobrietas
námque *teſte* SENECA corpus ſanum , & mentem vegetam præſtat.

CAPUT X.

Senſerunt utilitatem abſtinentiæ & patientiæ Majores noſtri *ſcri-
bente* GALENO , quòd quoniam frugaliùs , ſic vixerint diutiùs ,
& paucioribus laboraverint morbis , teſtis ſit primus hominum ,
qui ex intemperantia primus cautior factus in pœnam transgreſſio-
nis herbam agri manducans & veſcens pane in ſudore vultûs ſui vi-
xit annos 939. de hoc *ita ſcripſit* CROLLIUS in præfat. ADAM plenus ſcien-
tiæ

riæ & perfectæ cognitionis rerum naturalium, aliique plures ejus
coætanei vitam NB. nostrâ longè frugaliorem viventes tot sæcula at-
tigerunt, non quidem solâ naturâ, aut proprietate temporis, sed sa-
pientiâ, quâ produxerunt vitam in tot annos ultra communem vi-
vendi statum, sic & successorum maxima erat in victu simplicitas ac
temperantia, queis notabilem tot centenorum annorum numerum
attigisse, & solâ senectute deficientes mortuos fuisse *sacri referunt
libri*: expertus est salutarem hujus panacææ probam *primus Medico-
rum* HYPOCRATES, qui sicut à potiori benè sanus annum ætatis octua-
gesimum transgressus est, *ita docuit modum 6. epidemion. his verbis*:
sanitatis studium est non satiari cibis, & impigrum esse ad labores,
nam secundum *aphoris. 17. Sect. 2.* ubi cibus præter naturam plus
ingestus est, hic morbum facit, unde etiam libellum aphoristicum
universæ Medicinæ velut compendium de diætâ, nimirum sectio-
nem primam de victu, secundam de somno & vigilia, tertiam de
mutatione temporum, constitutione aëris & ventorum &c. inchoa-
vit; expertus est probam remedii hujus Panchrestii GALENUS, qui
ex ea in cibis & potu abstinencia, ut ad satietatem nunquam come-
derit aut biberit, ultra centum annos vixisse scribitur, ita quidem,
ut sapius usque ad annum vigesimum octavum correptus morbis,
per reliquum verò ætatis saluberrima victûs ratione usus sese con-
servaverit sanissimum, & nec minimo se ultra laborasse morbo *teste-
tur de seipso in lib 5. de sanit. tuenda*: sic & PYTHAGORAS Italicæ Phi-
losophiæ Princeps ex sola diætæ observantia panacæâ hâc salutari ad
annum pervenit 117 unde bona, & exacta diætâ proverbialiter
Pythagorica vocari solet: agnoverunt fructum sanitatis vitæque
longævæ ex abstinencia, sed fatemur rigorosâ valde Viri Sancti, uti
primus *Eremicola* PAULUS, qui ad annos 115. ætatem produxit *re-
ferente* S. HYERONIMO *in ejus vita*, ex quibus 100. in eremo, 40
primos cum paucis dactylis & potu aquæ, reliquos verò pane dimi-
dio ab advolante corvo quotidie ipsi allato egisse dicitur; S. ANTO-
NIUS *Anachoreta*, qui *memorante* S. ATHANASIO vixit annos 105. ex
his 90 in eremo solo pane & aquâ corpus sustentans, quibus in se-
nectute aliquid oleris addidisse legitur; S: ARSENIUS Arcadii Im-
peratoris Præceptor vixit annis 120, quorum 55 transegit in soli-
tudine mirabili abstinencia. Plures talium in devotissimam merito-
rum

rum & salutis suæ intentionem, non ita in vitæ mortalis prolongationem adeo abstemiorum gratiâ confortatorum historias filemus.

CAPUT XI.

HOc certum est, & manet, quod multi viventes voluptuosè, & abundantiam in cibo ac potu naturali necessitati, ubi natura etiam paucis contenta est, præponentes intemperantiâ sibi abbrevient vitam, & reperiant mortem in olla & urceo, scyphis & vitris: *testatur Poeta* quidam:

*Nos edimus varios inter tot fercula morbos,
Et bibimus largis fata suprema scyphis.*

quatenus vel ex abundantia, aut luxu ciborum præsertim sub otio saginatur corpus, impinquatur, dilatatur, unde facilè nascitur plethora, vel notabilis plùs minùs ab accumulato sanguine vasorum turgescentia, illius congestiones, ab his stases vel subsistentiæ, viriùmque oppressiones, vel contrahitur habitus corporis obesus, gravis, qui, quo magis athleticus fit, *uti vocat HIPPOCRATES aphor. 3. sect. 1.* eo periculiosior ab ipso dicitur, de quo jam olim *observavit GALENUS lib. 1. ad Thrasylb. scribens pag. 363* quòd tales vel repenti obmutuerint, alii sensum motùmque amiserint, alii penitus attoniti facti fuerint, quicunque autem ex ipsis mitiora mala patiantur, rupto vase sanguinem vomant aut exspuant: considerare placeat vel ab ipsa quotidiana experientia quot ab aggesto nimium plethoricè circa partes pectoris sanguine sibilent asthmatici, anhelent orthopnoici, quot ab impeditiori ejus circa præcordia progressivo moru palpitent anxiosi, quot ab evasante in pulmonibus cum fero sanguine brevi suffocentur miseri, quot ab impetuosa è bronchiis pulmonum aut asperæ arteriæ vasis eruptione insequâ pthysicon tabescant; quot anginote faucium intumescentiâ periclitentur velut strangulati, quot gravi febrium ardentium, inflammatoriarum æstu deficiant suspiriosi, quot fatali febrium exanthematicarum malignitati succumbant: vel quatenus ab intemperantia indigestioni, vel à vitio qualitatis ciborum sive crudiorum, uti in variis oleribus, terreis, austeris fructibus immaturis, aliisque sive fermentescentium, uti in saccharatis, mellitis, etc. sive putredinosè corruptibilium, uti in fungis, vel tuberibus, quorum usus & esus *teste SENER-*

TO lib. 4. part. 1. cap. 3. non paucos interemit, & similibus distensionibus ventriculi, inflationi abdominis, anorexiæ, cardialgiæ, nausæ, vomitioni, cholerae, colicae humorosæ, flatulentæ, febribus intermittentibus, aliisque plurimis affectibus exhibetur occasio, nec mirum, quia chyli depravatio velut fundamentum plurimorum est morborum.

CAPUT XII.

EApropter jejuniis aut temperantiâ conservatur sanitas, atque optimum ad prolongandam vitam regimen, imò sola mera moderata est diætâ; de hac dum generaliter loquimur, non statui-
mus eam medicè nimis, sic miserè, sed modicè observandam, non adducimus tædiosas variorum authorum longâ serie de modo vivendi regulas, non assignamus hîc loci peculiarem cuique ætati ut infantili, juvenili, virili, senili & decrepitæ victum, non recensemus species alimentorum ratione regnorum vel animalis vel vegetabilis, unde desumi solent differentes, non determinamus singularem cuique individuo ciborum, de quorum gustu non æquè benè disputandum est, electionem, quorum omnium tractatio in totum librum excreceret, id saltem insinuamus, quod minimè contemnenda, imò ad sanam longævitatem omnino necessaria sit 1. ciborum in sumendo quantitas moderata secundum illud axioma, qui modicus cibi est Medicus sibi, quod affirmant versus:

*Non multis utâre cibis, sic tutior ibis
Pone gula metas, & erit tibi longior ætas, nâmque
Incolumem, & rectam si vis spectare senectam,
Corporis atque tui prosperitate frui.
En medium expertum, quod plus medicamine certum
Potûs, sitque cibi iusta diætâ tibi.*

Talis nempe quantitas, quam & natura benè perferre & commodiùs, meliùsve digeri possit in stomacho secundum consilium, quod certus Medicus cuidam dedit inordinate & intemperanter viventi monens illum, ut modicè ageret, qui cum dixisset: ego comedo & bibo, non ut Medicus, sed ut homo, reposuit ei: & ego comedo & bibo ut Medicus, et ut homo rationalis, non ut purè sensualis, ut sanus sim, & maneam. 2.) Salubris qualitas, quæ naturæ sit amica, non nauseosa

aut

aut nociva, temperamento, prout frigidum vel calidum vel siccum, apta, nam *teste WALDSCHMIDIO institut. cap. 1. de cibo & potu*, uterque morborum ferax est, prout vel quantitate vel qualitate noxam infert. 3.) Conveniens sumendorum ordo, ne nimis promiscuè acida dulcibus, & similiter allapatriticè confundantur, frigida calidis præponantur. 4.) certum ad mensam tempus pro assuetudine, quâ natura refectioni conservativæ sui corporis tunc plus intenta, & sollicita, quæ necessaria sunt, intensiùs appetit, unde mirum non est, cur transacto tempore aliàs consueto nec quis ultra ita esuriat, nec mens tam benè appetat, nimirum, ut hac ratione talis fiat chylicatio, quæ nutriendo corpori, reparandis humoribus, instaurandis partibus, uti necessaria, ita fructuosa sit, proinde patientia cum inedia verè panchresta sunt remedia.

CAPUT XIII.

QUæ de diætæ exorbitantia, ciborum intemperantia, ac nocu-
mentis attulimus, paria ferme de potu dicta velimus, non tantum ratione quantitatis, sed & qualitatis, modique ac temporis : 1.) vitium quantitatis improbat satis illud dogma, quod omne nimium naturæ sit inimicum, esto, quod scribat HIPPOCRATES *in aphor. 10. sect. 2.* facilius est impleri potu, quàm cibo, securiùs, namque *docet ECCLESIAST. c. 37.* his verbis : propter ebrietatem multi obierunt, qui autem abstinens, adjicit vitam : unde laudabile prorsus est, quod *scribit* QUILIELMUS STUCKIUS *in lib. antiquit. convival. de usu potûs*, quem antiqui quatrivariè nominatum sumpserunt, nempe primum delativum ad deglutienda meliùs alimenta masticata, qui ab HIPPOCRATE ciborum vehiculum *dicitur* : secundum permixtivum, tertium sedativum sitis, quartum voluptatis vel lætitiæ, quæ potûs sumptio non quidem ad numerum simpliciter quatruplicem restringitur, sed saltem ad temperantiam, magna enim potûs est necessitudo, quatenus ab eo convenienti intimior fit alimentorum solidiorum emollitio, mucaginis aut spissitudinis chyli, à qua faciles in angustiis vasculorum nasci queunt obstructions, solutio citior, fluxilitas sanguinis, aliorumque humorum melior, distributio facilior, cruditatum dilutio, & absterfio promptior, secretionis & excretionis promotio expeditior : verum ab accessu in potu vel nimio vel crebro contrahitur facilè languor

guor corporis, tremor artuum, dolor capitis, atonia viscerum; dispositio ad affectus arthriticos, hydropicos, comatosos, lethargicos, apoplecticos, paralyticos, aliosque plures, ac eos graves. His qui non credit, credat historiis authorum frequenter obviis, quarum unam vel alteram saltem placuit in confirmationem dictorum allegare; primam ex TIMÆO A GULDENCLE *lib. 1. cap. 5. de dolore Capitis* ab ebrietate orto adeo vehementi, ac si cyclopes in cerebrum migrasse putarentur non sine magna mentis anxietate & perturbatione; alteram ex THONERO *lib. 2. pag. 85.* in aponia ex crapula contracta attonitis adstantibus, & sinistram eventum suspicantibus, quem *affirmat* HIPPOCR. *sect. 5. apho. 5.* si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, quâ solvuntur crapulae, vocem recuperet.

CAPUT XIV.

SEcundò qualitatis vitium consistit in potûs vel vi aut fortitudine excalefaciente, ut vini spiritu, vinis generosioribus, rore solis, aquis vitæ valde ardentibus, à quarum usu, præsertim abusu quoties enascantur febres continuæ acutæ, inflammatoriæ, phrenitides, ophtalmiæ, hæmorrhagiæ enormes, hæmoptyses, alique affectus frequens docet experientia, qualem *annotavit* WALDSCHMID. *cap. 8. de phrenitide* in juvene ebrietati dedito incalescente: TIMÆUS *cas. 15. lib. 2.* ab excessu potûs generosioris, indeque ortâ hæmoptysi, sic *lib. 3. cas. 6.* in vomitu sanguinis à vino Hispanico in alterius gratiam paulo largius hausto præter morem cum animi deliquio, & extremorum frigiditate: vel consistit vitium in potûs austeritate, & terestritate siccante, stipticâ, unde tusses, raucedines, asthmata, stranguriæ, alvi tarditas aut constipatio &c. vel consistit in frigore, à quo facile, & frequenter anginae, pleuritides, peripnevmonia, cardialgica anxietates, inflammationes ventriculi, passiones iliaca, febres quartanae, alique resultant morbi; *testatur desuper* TIMÆUS *in lib. 3. cas. 5. de singultu* ex potu aquæ frigida cum nitro mixta adeo vehementi, ut totum corpus contremiscere & convelli videretur: vel à qualitate vitiosè fermentescibili, uti *annotavit* WALDSCHM. *cas. 27. de cholera* à cerevisia recenti & fumo tabaci cum vomitionibus biliofoaqueis, dolore ventris, animi deliquio, siti valde urgente &c. plures histo-

historias de obstructione & infarctu glandularum mesentericarum, schirrescentiis, abscessibus suppuratis, vomitu enormi, fatali, aliisque affectibus gravissimis ex solo frigidiori potu aquarum dulcium vel acidarum causatis cum diversis authoribus observavimus : tertio denique habenda est ratio temporis & modi, in quibus servit SCHOLA SALERNITANA :

Ut vites pœnam, de potibus incipe cœnam

sive id de jusculis sive potulentis utrisque saltem fluidis intelligatur, nec malè consulunt SALERNITANI :

Inter prandendum sit saepe parùmque bibendum.

Nimirum, ut vel residuum in fundo ventriculi liquamen chyli eluatur, vel spissior portio solvatur, vel succi nutrientis distributio in partes singulas faciliteretur : unde etiam benè scripsit ECCLESIAS : cap. 24. vinum in necessitatem sumptum reficit corpus, lætificat animam, instaurat vires ; affirmavit id Medicus quidam octuagenarius, qui interrogatus, quo remedio secreto vitam ad annos semper sanos, tamque canos perduxerit, reposuit, meum arcanum genuinum fuit bibitum moderatè bonum vinum.

CAPUT XV.

QUanta temperantiæ in cibo & potu, tanta, imò verò major aëris inspirandi & ambientis est necessitudo tam pro conservanda partium fluidarum mixtura, quàm & instauranda solidarum structura cum sine jugi respirationis opere nec tonus, nec motus uti durare, sic nec vitalitas persistere diu possit ; quemadmodum nunc aër in motu ventilatorio & mixtione atomorum, micularum, spirularum, stillularum &c. benè constitutus stabilire tonum, conservare sanitatem, firmare actiones vitales potest, ita si intemperatus fuerit, corpus alterare, & actiones destruere facillè potest, nimirum, si vel æstuosus nimisque rarefactus sit, intendere plus justo tonum, agitare magis humores, tenuare valde sanguinem, & resolvere nimium in ferocitates queit inde facillè febres continuæ, ardentes, malignæ, diarrhœæ, sudores nimii vel hæmorrhagiæ etc. oriri solent, *testatur id HIPPOCR. sect. 2. aphor. 7.* in siccitatibus febres acutæ fiunt etc. *confirmat KIRCHER. in libell. de peste :* nil producendæ malignitati aptius, quàm Sol

fervidus : vel si frigidior, rigidior, austerior sit, qui toni stricturas, pororum obstipationes, glandularum arctationes, motuum tarditatem, feri spissitudinem, lymphæ lentescentiam, sanguinis coagulationem, stases, aut restagnationes è pectore eruptorias, sic & gravissimos inducere affectus sæpius observatur : præter HIPPOCRAT. *qui in sect. 3. aphor. 5. sic docuit* : at si Aquilonia fuerit tempestas, tusses, anginas, horrores, costarum dolores & pectoris etc. *confirmat* id WALDSCHMID. *in cas. 21.* de officiali quodam, qui sub intensiori frigore itinerans ex improvise tussi correptus non sine terrore magnam sanguinis floridi copiam cum impetu rejecit : MICHAEL ETTMÜLLERUS *Colleg. consultatorii cap. 9.* in sene, qui ambulando extra urbem aëris frigidi insultu diarrhoeam contraxit variis cum molestiis, sic & *cas. 14.* in juvene, qui post solam pedum sub ludo scenico spectando refrigerationem insignem colicam humorosam fixam cum dolore iliaco passus est ; item PETRUS FOREST. *lib. 1. obs. 4.* in illustri principe Auraico, qui per hyemem apertis sæpe fenestris, per quas ventus Borealis intrabat, gutturi inflammationem incidit, quam & valida febris cum aliis symptomatibus periculosissimis insequabatur : proinde sicut tales, aliosque morbos graves aëris frigidioris rigor inducere potest, sic & mortem ipsam : comprobant id historiae : primam *adducit* FOREST. *observ. lib. 10. cap. 41. de catalepsi sic scribens* : cum Metini obsiderent milites in hyeme nive, ac gelu horrido existente passim tum equites, & potissimum pedites gelicidio concreti, & catalepsi correpti in excubiis acervatim manè inventi sunt mortui hastas in manibus adhuc tenentes ; affirmat THEONESTUS *sic habens* : nos Italiam petentes cum Alpes superâssemus repentè vis nivium præceps circa horam primam devoluta est, ut milites gelicidio concreti animam efflarent rigidi equis insidentes scutum & habenas tenentes.

CAPUT XVI.

NEc minùs gravibus corporis alterationibus, multisque morbis sæpe periculosis occasionem præbet aër humidior, quod jam olim *agnovit* HIPPOCRAT. *sect. 3. aphor. 16.* sic habens : morbi in pluviarum multitudine magna ex parte fiunt febres longæ, alvi profluvia, putredines, morbi attoniti, anginae etc. quibus addimus defluxiones, vel meliùs congestiones seroso-catarrhales in pectore rhevmaticas, in faucibus bronchiales, in naribus coryzales, in artubus debilitates,

tes, rheumatismos, paralyfes e c. nec mirum, quoniam nimia vel diuturna aëris humiditas fibras emollit, tonum relaxat, secretiones retardat, transpirationem corporis aliásque excretiones cohibet, sanguinem & succos cumulat; quanta aëri humidiori varias res efficiendi, alterandi vis infit, patet vel in ipsis etiam rebus inanimatis, siquidem videmus spirante Noto, de quo OVIDIUS *canit*

Madidis Notus evolat alis

in ædibus omnia madidiora esse, ut lintea, stragula, membranas, chartas, reliquámque supellectilem, imò paludes, stagna, flumina, ipsumque oceanum turbidiora aut umbrosiora spectamus, spirante autem Aquilone ficciora, contractiora, clariora, flante Zephyro omnia temperatiora tranquilliora, ita magnas quoque alterationes accidere observamus in corpore, sanguine, aliisque humoribus, imò affectiones in ipsa mente, quatenus quietiori, sereniori, benigniori aurâ ac aëre, ubi cœlum splendore solis nitescit, etiam in animis hominum alacritas, in mente erectio, in corde refectio & lætitia, in actionibus vitalibus vigor; si verò aura humidior, turbida, nubila, caliginosa fuerit, dejectio tædiosa animi, tristitia mentis, languor cordis, somnolentia, actionum tarditas, & similia sentiuntur non levia morborum sæpe in sequentium præludia: *annotavit id quidam Author sic scribens*: varia valetudinis incommoda inferunt corporibus, multisque morbis causam exhibent, ac seminarium mutationes aëris, ventorum flatus præsertim austrini, de quibus HIPPOCRATES: austri auditum hebetantes, caliginosi, gravantes caput, pigri, dissolventes etc. veritatem rei confirmant historiæ, primam suggerit WALDSCHMID. *in Colleg. Med: pract. cap. 11.* de virgine quadam viginti circiter annorum, quæ sub finem autumnii aëre intempesto pluvio iter faciens post dolorem capitis gravativum, languorem animi tandem inopinatò somnum profundum, qui carus dicitur, incidit sensu & motu quasi ablato, ut nec vellicationibus, nec vociferationibus quamvis clangorosis excitari potuerit oculis clausis instar stipitis immota jacens solâ respiratione aliqua ex parte liberâ: secundam TIMÆUS *in lib. 2. cas. 1. de angina*, quam vir nobilis tempore verno pluvioso, & humido subitò contraxit. PETR. FOREST. *lib. 15. in observ. 14* pariter annotat inflammationem musculorum laryngis sævissimam cum Febre continua & acutissima, merûque suffocationis. MICH. ETTMÜLLER. *in Colleg Consult. cas. 30.* ob tempe-

statem in æqualem pluviosam repetitas aquarum inundationes præsertim propter auram in septembri circa tempus æquinoctii multum pluviosam humidam observavit grassantes ubique per tres ferme menses affectus catarrhales epidemios, diuturnas coryzas, cephalalgias ferofas, tusses ferinas, graves raucedines cum tanta respirationis difficultate, ut multi ferè suffocari viderentur, artuum lancinationes, dolores laterum punctorios, languores, virium prostrationes; proinde *bene scribit HIPPOCRATES in Sect. 3. aphor. 1.* mutationes temporum potissimum pariunt morbos, & in quibusdam temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris; sic divisio in morbos 4. anni temporum, nimirum vernaes, æstivales, autumnales, hyemales, quos in specie quâdam aphorismorum serie annotavit, item ratione aëris extraordinariè alterati, corrupti, infecti secundum Theoricos in Epidemicos malignos, contagiosos, vel non tales laudabilis valde est: igitur à liberiori, vel incautiori aëris intro inspirandi, aut ab extra corpus circumfluentis variè intemperati allapsu & occurfu quantum possibilis continentia, aut contra injurias ac molestias auræ provisio aut munitio secundum salubre celeberrimi CRATONIS trium Augustissimorum Imperatorum Archiatri consilium caput, pedes, & pectus fovendo cum patientia remedia pariter panchresta sunt ingentia.

CAPUT XVII.

AB aëris salubritate aut noxa pergimus ad considerandam motûs & quietis necessitatem aut vitia, qui sicut generaliter solet dividi in animale[m] five sensualem & vitalem, ita vitalis subdividi vel ratione partium fluidarum in circularem aut in omnes corporis partes progressivum sanguinis & intestinum mixtionis ejus conservacioni & fluiditati à natura destinatum, vel ratione solidarum in tonicum fibrosarum partium propulsioni, sec- & excretioni humorum dicatum, vel pulsatorium arteriarum ad propelendum versùs exteriora sanguinem à natura institutum, & localem, vel arbitrarium translationi corporis de loco in locum convenientem, quam etiam exercitationem corporis multi vocant, de quo motu ultimo hîc tractabimus: hujus magna est necessitudo, cum sine eo torpescat corpus, rigescant artus, vappescat sanguis, spissescant reliqui humores, tardescant sec- & excretiones, immi-
nuantur

nuantur corporis repurgamenta , hinc eruditè optima corporis medicina vocatur motus , cujus proinde tanta vis est , ut plurium Authorum opinione , ipsaque teste experientiâ non modò in conservationem sanitatis & præservationem à morbis , sed & ad curationem actualium plus sæpe conferat , quàm remedia etiam pretiosa ; *affirmat id* VEGETIUS *tradens* , quòd quotidiana quædam in armis exercitatio locomotiva ad conservandam in militibus sanitatem plùs faciat , quàm Medicina quædam præservativa : *Sensit* motûs fructum & utilitatem PLINIUS septuagesimum septimum ætatis annum egressus in pleno tamen omnium sensuum vigore , vividoque corporis habitu adhuc constitutus , qui sicut mille passus manè ambulâsse , ita animum eruditione , corpus ambulatione exercuisse dicitur , & *docuit ipse lib. 1 epist. 2.* animum agitatione , motûque corporis excitari : *assentitur* HOFFMANN. *scribens in dissert. de motu* , quòd peregrinationes ad thermas , acidulas , & ambulationes , quæ potationi aquarum necessario jungi solent cum alacritate animi à curis domesticis , aliisque fastidiis abstracti plùs , quàm ipsæ sæpiùs aquæ operentur , quoniam sub peregrinatione in regiones , sub ambulatione in campos , prata , hortos , sub mutatione climatis , sub alluvie aëris in aprico liberioris , subtilioris , meliùs ventilati , quàm intra domuum clausuras , platearum angustias compressi mens excitatur , corpus agitur , fibræ tenduntur , humores premuntur , intestinè volvuntur , partes spissiores resolvuntur , vasa oscillant , excretiones vigent , superflua sensim imminuuntur , inutilia , & noxia è corpore eliminantur ; ideo nec malè CELSUS suafit hecticis blandam cum mutatione climatis corporis in navigatione motionem ; THOM. SYDENHA. hypochondriacis & tabescentibus vectionem in rheda , imò equitationem leniter succussoriam recommendavit , quo genere exercitii ceu novo antipthyfico multos sanitati restitutos fuisse memorat *in dissert. epistolic. pag 479.* imò sicut primæ divinæ legis transgressionis pœna mors erat , morbos tamen plerùmque graviores subsequa , ita videtur remedium ab iis , ne nimis facile aut citò ingruant , adhuc præservans panchreston esse demandatum à DEO laborem usque ad sudorem vultûs , sic abstinentioniam ab otio , & patientiam , proinde sicut animus colloquio , sic corpus ambulatione exercetur & reficitur.

CAPUT XVIII.

NEcesse autem est, ut in motu sit modus, nimirum opportunitas & moderatio, *monuit id sapienter HYPOCRATES in Sect. 2. aphor. 51. sic docens*: plurimum atque repente vel evacuare vel replere, calefacere, vel refrigerare, sive quovis alio modo corpus movere periculosum est, quoniam omne nimium est naturæ inimicum, sed quod paulatim fit, tutum est; quoniam sub motu vehementiori auctæ motricium fibrarum crispaturæ, arctiores tendinum stricturæ, tremores nervorum, orgasmus agitati sanguinis, pulsatio arteriarum inordinata, magna totius corporis incalescentia, anhela pectoris spiratio facilem diversis affectibus, frequenter gravibus aniam præbent; sistit talem à motu vehementiori historiam THONER. *observat. med. pag. 140* in viro, qui vesperi tardius sole jam vergente in occasum domum repetens celeriori gressu, ne clausis portis urbe excluderetur, eo contendens insigni æris æstu, largiore vini potu, & præsertim validiori corporis motu massâ sanguineâ incalescente in sanguinis vomitum exundantem incidit ad mortem usque perseverantem: TIMÆUS in *lib. 2. cap. 3. refert* similem de quodam Senatore, qui circa veris initium post vehementem corporis exercitationem incidit in febrem continuam cum acutissimis sinistri lateris doloribus, tussi, & respiratione difficili in tantum aucta, ut nonnisi erectâ cervice spiritum duceret, sub ea tandem vehementia & anxietate, ut nec sedere, nec decumbere posset, corpus hinc inde jactans, situmque in momenta mutans cum vigiliis perpetuis, siti insatiabili, quæ omnia summa virium prostratio, & mors sequebatur: item in *lib. 1. de affect. cap. cas. 8.* de juvene quodam, qui ex motu & exercitio corporis vehementiori tempore æstivo incalescens multa inepta loqui & agere coepit cum insigni ferocia, adeo, ut obvios invaderet, vestes dilaceraret, per plateas vagabundus discurreret obtutu torvo, & minaci.

CAPUT XIX.

TRactabimus jam de quiete, cujus quanta sit necessitudo corpori probant satis noti versus:

*Quod caret alterna requie, durable non est,
Hac vires reparat, fessaque membra levat.*

Tem-

*Temperat hac motus, dum languidus est homo totus,
Restituitque tonum, noscite quale bonum.*

etenim licet vitalitatis, ac sanitatis conservatio consistat in perpetuitate aut duratione motuum internorum, cum imminutio ac impedio eorum morbus, cessatio mors sit, attamen motus localis (sic dicendo externi) sive exercitationis membrorum magna etiam est necessitas, talis quidem, quæ interposita inter- & remissionis vicissitudine, sive quiete limitetur; hæc motrices paululum laxantur fibræ, mollescunt muscoli, leniuntur nervi, lubricantur tendines & ligamenta, mitius circumvolvitur, & diffunditur sanguis, dispensatur sensim succus nutritius, restituitur quod dissipatum vel absumptum est, humectatur corpus, recolliguntur vires, firmatur sanitas: sed cum nonnisi moderata durent, sic & quies talis sit, quæ verò in otium abit, & excessiva, nociva est, verificant id versus dogmatici:

*Cernis, ut ignavum corrumpant otia corpus,
Abbreviétque dies immoderata quies.*

utpote in qua imminuitur digestio, vitatur chylus, languet tonus, tardefcit sanguinis motus, crassescit lymphæ, mucescit serum, obstruuntur glandulæ, aut tubuli, retardantur excretiones, vitiosa sensim coluvie inundatur corpus, sicque varii inde oriuntur morbi, quales annotavit WALDSCHM. *disp. 19. de method. sanit. studios: sic eruditè habens:* patitur enim nimia quies sua mala pleno agmine sese manifestantia illis, qui vel continuò libris affixi vel spretis omnibus exercitiis, & aëre liberi in latibulis domum delitescunt, uti passer solitarius sub tecto, vitamque protrahunt sedentariam, his quid magis familiare est, quàm languor, & debilitas ventriculi, inflatio intestinorum, colica, alvi obstructio, malum hypochondriacum, scorbutus, scabies, ingenii torpor, delirium melancholicum, aliæque incommoda, quæ ex inhibita sanguinis volatilisatione, remora motuum, ignavia excretionum, suppressione transpirationis solent procreari; *animadvertit & hoc prudentissimè GALEN. lib. 3. de sanit. tuend. in hoc axioma:* sicut commotio moderata maximum bonum, sic omnimoda quies summum malum est.

CAPUT XX.

QUæ de motu & quiete hætenus differuimus, etsi somno, & vigiliæ similia fermè applicari possint, placuit tamen specialiter quædam notatu digniora proferre: primò de vigilia definiunt eam multi cum veteribus, quod sit liberum exercitium sensuum omnium ab alacri spirituum animalium influxu dependens: nos vigiliam vocamus talem œconomiaë vitalis statum, in quo mens vel natura liberi sensuum & motuum utitur exercitio, dependet hoc non à mediato spirituum animalium in organa determinatorum ministeriali influxu, sed ab intrinseca proxima ipsiusmet mentis ut cogitantis, naturæ ut operantis potentia & activitate, per quam præ organorum tam sensui, quàm motui præcipuè voluntario fervientium fibræ nerveæ cerebri, ac motrices membranosæ, musculosæ, tendinosæ placidè plus minùs tenduntur, atque in debito tono constitutæ ad moderatam quandam rigiditatem ita eriguntur, ut mens tam res suas corpori intrinsecas, quàm & impressiones ab objectis externis in organa fientes subtili sensu percipere, cognoscere, dijudicare, atque pro varietate cogitationum, arbitrio, voluntate motus necessarios dirigere possit, quæ quidem si mens tranquilla sit & imperturbata, ordinatè & moderatè, si verò confusa, distracta, inordinatè, imò erroneè ac vitiosè fieri solent: proinde sicut propter res sive internas, sive externas actu nocentes, aut nocituras mens vigilias quasi excubias sensuum instituit, ita & mirum non est, quòd sub insolita quadam pathematum ingruentia v. g. afflictione, timore, tristitia, sollicitudine, desiderio rerum nec facile obdormiscere, minùs somno quieto, ac firmo frui quis possit, testem rei adducimus THEMISTOCLEM *eximium inter Græcos Belliducem*, cui vel solam Victoriarum memoriam nullum concessisse somnum legimus, de DEMOSTHENE quoque, quòd cum viri mechanici priùs in aurora è somno surrexissent ad labores, sic eum prævenissent, non solùm in somno perturbatior, sed & tristior semper apparuerit: quo magis nunc mens arduis implicatur negotiis sollicitè gerendis, quo majori laborum defatigatur gravitate vel diuturnitate, quo notabiliore dolorum sollicitatur acerbitate, eo coactiones, protractiores sunt vigiliæ, per has citiùs deficiunt vires, infirmatur corpus, destruitur sanitas; *docuit id jam olim SENEX COUS*

in Sect. 2. aphor. 3. Somnus atque vigilia, utrumque, si modum excefferit, malum: inter plures historias adducimus illam in FOREST. *lib. 1. observ. 3.* in ancilla, quæ apud ægrotantem multas noctes infomnes agendo in febrim diariam incidit ex vigiliis protractis cum decoloratione, & tumore vultûs, gravi oculorum motu, languore mentis & corporis; quàm utilis ergo, quàm necessaria in conservationem corporis, sanitatis, & vitæ panacæa sit moderatio in vigilia benè exprimunt versus:

*Si vitam sanam cupias cum tempore canam,
Mens sit sæpe vigil, cor metuâtque nihil.*

CAPUT XXI.

SOmni rationem quod attinet scripsit HIPPOCRAT. *præfag. lib. 2 No. 2.* quemadmodum sani solent interdiu vigilare, de nocte verò dormire oportet, à qua consuetudine quo magis quis aberraverit, eo peior erit somnus, pessimum verò, si somnus neque noctu, neque interdiu accidit, id enim ob dolorem laborémque fit, & delirium sæpe futurum significat: sicut nunc vigilia est liberius ab attentiori mente exercitium sensuum, & motuum præsertim voluntariorum, ita somnus est alternata hujus exercitii intermissio, sive spontanea destinata mentis feriatio, quando nimirum à cogitationibus (queis aliàs illi nil intimius est) feriis aliquantum desistens, vel à sollicitis, anxiosis, aliisve se velut subtrahit organis sensuum, unde laxatis paulatim, lenitèrque à motu, ac tensione proportionata, in qua fuerant, fibris nerveis, aliisque motricibus proni, volentesque delabimur in somnum, qui quidem eo facilior, placidior & blandior est, quo tranquillior, minúsque perturbata mens, omnis sollicitudinis, angoris, tristitiæ, metûs etc. expers, cogitans certam à rebus sive intro dolorosis nocentibus, sive ab objectis externis molestantibus securitatem, sic agnoscens integram, & incolumem sui habitaculi constitutionem: nec quis miretur tales actionum in animali œconomia vicissitudines, etenim tanta est inter operationes mentis intrinsecas, & nervorum, fibrarúmque cerebri, ac organorum sensoriorum, & motoriorum communio, aut conspiratio, ut hâc à cogitationibus, & attentione plus minús desistente, sic à vividiori influxu remittente relaxetur etiam magis minúsve fibrarum tensio, motuúmque minuat^r vigor; si verò mens in-
D cupe-

eupetur aut distrahatur cogitationibus, etiam fibræ in novam, majoremque tensionem, ac motum plùs minùs incitentur : ad suaviorem ergo somnum disponunt amica sub præsumptione securitatis mentis tranquillitas, erepta per tenebras noctis, aut obscuritatem cubiculi circumspiciendi facultas, vitata per solitudinem all- aut colloquiorum occasio, cessans per silentium diurni strepitùs, aut tumultùs auditio, negatus corpori per decubitum morus localis aut ambulatio, concessa corpori quies, quam provida instituit mens vel natura, ut & sibi & suo corpori in bonum cedat, nempe, ut assiduus per diem cogitandi, sentiendi, movendi operationibus intenta ferietur, organa impressionum varietate, ac multitudine commota remittantur, membra ab exercitio defatigata instaurentur, novoque cum vigore continuando reparentur cuncta labori, firmentur vires, relaxetur corporis habitus, ut sanguis uberius vasa, partesque porosas transprimi, lymphæ nutritia melius alluere, ac dispensari, quod absumptum fuit, recolligi possit : ecce quàm salutaris panacæa fit vicissitudo vigiliæ cum somno moderata; si verò vel modum, ac spatium exceßerint, vel incongruo tempore contigerint, paria, imò plura, ac graviora, quàm quod de quiete nimia, aut otio superius allegavimus, nascuntur damna: hinc

*Surge & rumpe moras septem dormisse per horas,
Sat caput hocce docet, plus quia sæpe nocet.*

CAPUT XXII.

SEquuntur ordine excreta, & retenta, quorum maxima repurgando, ac alleviando corpori est utilitas, ita quidem, ut nisi, quæ vel necessaria sunt, retineantur, vel quæ superflua, aut inutilia excernantur, viciniùs instent morbi, ingruantque pericula; *recogitavit hæc benè HOFFMANNUS in dissert. de purgant. in præfat: sic habens*: natura est plùs occupata in excernendo, quàm retinendo, hinc, si evacuationes non ritè, non sufficienter succedant, & quæ deberent eliminari, retineantur, præsentissima inde materia ad morbos omnes enascitur, nec mirum, cum enim vita sustentetur actu nutritionis, pro hac notabilis ciborum & potùs sumatur quantitas, quæ cum nec tota in substantiam alendam converti, nec omnis intra viscera, & vasa aut contineri, aut intra partes porosas absorberi, vel imbibi queat, quid ergo plùs necessarium est, quàm ut portio multùm superflua, vel inidonea crudior successivè denuo è corpore eliminetur nisu, ac sollicitudine naturæ,

naturæ, providit hinc ea uti intimâ partium, & vasorum conſpiratione ſecundùm HIPPOCR. confluxibilitate, ita quoque tot ac tam diverſis emunctoriis, vel partibus excretoriis ſubſtantiæ humorum eliminandorum adaptatis in ſtatu, quamdiu ſano proportionatè patentibus; ſolent hæ partes ab authoribus diſtingui in mediatas, & immediatas, priores vocant velut receptacula, in quibus res vel humores colliguntur & continentur ad futuram uſque ſucceſſivam excretionem, qualiſ ſunt ciſtis fellea, veſica urinaria etc. aliæ proximiori viâ humoribus excernendis ſunt dicatæ, prout autem eſt diverſitas rerum, vel humorum, ita variant quoque partes excretoriæ, earûmque officia, quare tractus inteſtinorum urgente periltaltico motu eliminandis ſervit alimentorum fœculentiis, & mucosâ villoſæ tunicæ adhærenti, ductus choledochus educendæ in inteſtinum duodenum bili, pancreaticus educendæ ſeroſitati acidulæ, viæ urinales effundendo latici aqueo-ſalſo, poroſa cutis textura tranſpirando halituoſo, ſulphureo ſanguinis ſero, oris, palati, fauciumque regio excernendo ſalivali ſero ſpiſſiori, hiatus narium emungendæ mucositati, cavitas aurium cerumini, canthi oculorum extillando è glandulis compreſſis ſero lacrymali ſunt deſtinati; annumerari poſſunt extimæ vasorum ſanguiferorum ramificationes, uti patet in frequentibus narium hæmorrhagiis, fluxu uterino, hæmorrhoidali &c.

CAPUT XXIII.

Propterea niſi per partes ejusmodi ſive ordinarias, ſive extraordinarias, vel ſecundùm exigentiam neceſſitatis, vel tempeſtivè, vel ſtato in aſſuetis tempore, vel convenienti loco, vel motu proportionato ſiant excretiones, mirum non eſt, quòd facile & frequenter ſenſibiles circa has, vel illas partes tenſiones ceu molimina, aut tendentiæ eluctandi, ſpaſtica vibrationes, dolorificæ preſſiones, anguſtiæ, aliæque moleſtiæ, ut conamina eluctandi ſub irritato tamen effectu graviorum ſæpe affectuum prodromæ oriantur: hinc deficientem alvinam excretionem inflationes, tormina, tenemus, tortura colica, paſſio iliaca &c. ſolent ſubſequi; remorata bilis educationem diffuſio icterica, vel obſtructiones hepatis, ſchirreſcentiæ &c. deſinens ſucci pancreatici ſtillicidium torminoſi dolores, glanduloſi glomeris tumefcentiæ, indurationes, vel arroſiones &c. ceſſans urinæ effluviū diſtenſio veſicæ, conatus tenesmo-

des , ardores , sæpèque motus spastici convulsivi &c. sufflaminatam corporis transpirationem catarrhi , rhevmatismi , dolores arthritici , tumores serosi , scabies , &c. suppressam salivalis humoris excreationem tumores tonsillarum , uvulæ , compressiones faucium anginotes , &c. non succedentem muci nasalîs repurgationem capitis dolor , gravedo , narium obstructio &c. si verò sanguineæ retardentur , imminuantur , supprimantur excretiones , ex aggesto in plethoram plûs minûs urgentem sanguine , increcente sensim inspissatione , accedente majori humorum vitio magnæ fiunt vel vasorum oppletiones , turgescentiæ sinuum cordis palpitabundæ , vel coactæ varias in partes sanguinis , aliorûmque humorum metastases aut translationes dolorificæ , vel notabiles circa partes obrutas congestiones , stases , stagnationes inflammatoriæ , in capite phreneticæ , in oculis ophthalmicæ , in pectore plevriticæ , in pulmonibus peripnevmonicæ , in renibus nephralgicæ &c. tumores in partibus in- & exterioribus phlegmonotes , apostemadotes , vel in gangrænam , aut sphacelum degenerabiles : vel contingunt impetuosæ è dilatatis , ruptisve vasis effusiones in capite , præsertim in junioribus narium hæmorrhagicæ copiosæ , in ventriculo , sæpiûs in sexu muliebri , vomitiones sanguineæ enormes , è pectore emotiones in adolescentibus , virisque hæmoptoicæ largæ , è vesica & renibus mictiones in adultioribus cruentæ multæ , è vasis mesentericis & intestinalibus fluxus aqueo - sanguinei , dicti aliàs hepatici graves , è vasis sedalibus effluxiones hæmorrhoidales , & cæteri sanguinis impetuosî fluores , motus sæpe erronei , vitiosi , ita , ut retentorum , vel excretorum vitia maximè in defectu vel excessu consistere observentur ; proinde

*Utile quidquid erit , quantumque necesse tenebis ,
Excernenda brevi naturâ , aut arte movebis ,
Nec subito sistas intro quæ mota videbis ,
Con
Præservans medium Panchreston semper habebis.*

CAPUT XXIV.

Claudunt seriem rerum sex non naturalium pathemata , quæ sicut à πάθος passus suam habent denominationem , ita notabiles animi passionés , sive affectiones significant , licet enim
anima

anima tanquam spiritus sit immaterialis, incorporea, sic non tangibilis, inalterabilis, attamen in suis, quas cogitandi, judicandi, volendi, agnoscendi, eligendi potentiâ exequitur, functionibus, aliisque sensualibus uti turbari potest, sic perturbata etiam in vitalibus peragendis, continuandis distrahi, erroneè ac vitiosè operari, vel in operando deficere plùs minùs, vel excedere potest, ita quidem, ut totum, quod inhabitat, vivificat, regitque corpus, cum singulis, quos movet & dirigit, humoribus etiam facilè sæpe ipso in instanti compati, ac alterari diversimodè debeat: nec mirum, cum sub lege vitalis vinculi intimum inter corpus & animam sit consortium, commercium ac consensus; eapropter sicut objecta externa per impressiones in organa factas mediante systematis nervosi teneritudine movent sensoria, ita sensoria eas recipientia movent quasi aut disponunt mentem, mens sentiens, percipiens motulos receptos movet partes corporis suo imperio ac directioni subditas; prout autem impressionum receptarum, five motulorum est varietas, sic diversificantur perceptiones sensitivæ, prout hæ, ita animi pathemata, nimirum si objecta sint grata, uti in gaudio, spe, solatio &c. sic motuli impressi sint lenes, blandi, sueti, placidi, sicut cogitationes & actiones sensuales, sic & vitales tranquillæ & naturales sunt, si verè objecta sint adversa, si impressiones insolitæ, fortes, extraordinariæ, perceptiones molestæ, dolorificæ, etiam in cogitationibus ac conclusionibus suis distracta, perturbata, alitèrve affecta solet esse anima, nunc impatiens & evaga in ira, nunc indignans in invidia aut odio, nunc tristis & anxia in dolore, nunc vigil & sollicita in timore, nunc trepidans & confusa in terrore, nunc tædiosa & languens in tristitia, nunc inquieta in amore, nunc attenta in zelotypia &c. inde pariter actiones vitales frequenter inordinatè, inæqualiter, tumultuariè, confusè, præcipitanter, vel languidè fieri assolent.

CAPUT XXV.

HIs itaque occasionibus vel causis commota anima vel prosequitur, desiderat, & assequi nititur, quæ bona & grata sunt, vel fugere quæ adversa & nocitura, vel averfatur, & amoliri conatur quæ molesta & infesta; hæ proinde animæ extraordinariæ commotiones aut passionες sicut non sine quadam nervorum,

fibrarumque motricium tonici motus alteratione, intensione nimirum & contractione, vel remissione aut relaxatione contingere possunt, ita etiam notabilis plus minus motuum, humorum praesertim sanguinis inaequalitas, inordinatio, immutatio systaltica vel diastaltica insueta ut insequatur necesse est, vel aucta plus minus pressione ad agitationem velut fluctuatoriam sanguinis, vel immunita ad tarditatem, languorem, sic vel ad diffusiones extrorsum, vel constrictiones, compressiones aut compulsionem introrsum vergentes non sine notabili facili, & frequenter actionum vitalium laesione pro varietate graduum intensificationis, vel remissionis toni, fibrarumque motricium alterationis: probas habemus v. g. in terrore, ubi sub insolita animae perturbatione, & quadam ab influxu velut subtractione mutato in horridulas concussiones tono, represso introsum sanguine pallet vultus, haesitat lingua, cor languet, pendunt manus, vacillant pedes, labascunt vires saepe ad ipsas usque lipothymias; in tristitia ab inordinata majorique solito ob tedium animae fibrarum adductione sub languidiori sanguinis eventilatione, ac cursu cor stringitur, tardescunt pulsus, suspirat pectus, interrumpitur respiratio, deficit appetitus, stillant expressae oculis lacrymae, & ipsa teste ECCLESIASTE spiritus tristis exiccat ossa: in iracundia à forti animae evagae impatientia aucto fibrarum ad resistendum, amoliendum tremore exprimitur inordinatè sanguis, aestuat in pectore, palpitat in corde, turgescit in vasis, diffunditur in habitum corporis, vibrantur artus, arefcit lingua, movetur bilis, & sic in cæteris pathematibus.

CAPUT XXVI.

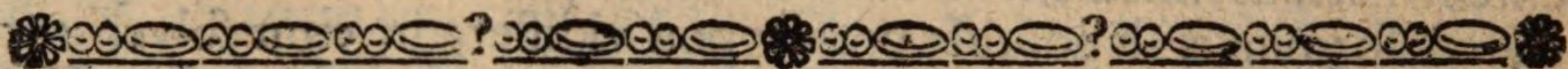
QUàm faciliè notabiles ejusmodi actionum turbationes in graves morbos transire, in pericula crescere, imò morte ipsâ terminari queant exemplis non raris est demonstrabile: *benè hinc docuit* SIRACID. cor lætum bonam facit valetudinem, sed sicuti tineam comedit vestimentum, & sicut vermis rodit lignum, ita tristitia nocet cordi, sicut & alia graviora quævis pathemata, *prudentissime scripsit* FABRIT. AB HILDEN *in epist. 1. ad* ÆMIL. PORTUM iracundia ceu brevis furor turbat mentem, commovet cerebrum, tendit nervos, crispas fibras, agit sanguinem, nocet sanitati, & gravissimis morbis, uti apoplexiæ, paralyti, febribus continuis, inflammatoriis, acutis, passioni hysteri-

hystericæ, epilepsiæ, convulsionibus, aliisque fatalibus pandit fores : expertus est IMPERATOR NERVA, qui ex iracundia gravi erga quendam regulum concepta cum indignans acriter objurgasset, ipso actu febrem incidit, quam sudor frigidus & mors à tergo sequebantur : HEROD. Atheniensis orator sui temporis eloquentissimus in oratione *ad Imperatorem Antonium* habita ob hæitationem insperatâ oblivione factam ex pathetico animi pudore, ac tristitia morbum, brevique mortem contraxit ; plures, quas desuper allegare possemus, historias pronunciamus : nec pathematibus etiam si gratis in gaudio, risu etc. infuetis tamen, & excessivis sua fatalitatem causandi vis deest ; sensisse eam dicitur JOANNES *Secundus Comes Hollandiæ*, qui prius de filio suo Belliduce valde sollicitus audito nuncio de Flandris per illius animositatem felici sorte prælii victis à gaudio hoc inopino effusiori celeriter obiit : *Xeuxis* vir ille in arte pictoria famosus adeo, cum vetulam dorso gibbosam, cute fulcatâ rugosam, oculis rubescentibus lippi-entem, naribus stillantem vivè admodum depinxisset, & in illâ quoddam deformitatis se posuisse prototypon vidisset, in eum solvebatur risum, qui in mortem insequam terminabatur : *verè hinc docuit senex* GALENUS *in lib. 12 de method. med. colu. 60* : sciendum autem est in omnibus perturbationibus ipsam per seipsam moveri animam, quæ nimirum in aliis activis functionibus movet etiam & ipsa corpus, ob idque resolvit ejus robur utrôque motuum suorum genere.

CAPUT XXVII.

PRoinde verè salutaris Panacæa con- & præservans est abstinentia à pathematibus, & patientia, quam SOCRATES *præclaro docuit exemplo*, qui ut passionibus animi superaret, solebat, dum incandescendi occasio erat, haurire aquas, sinebat autem eas diu stare, donec biberet, quo modo temperantiæ, ac mansuetudini assuescebat ; par fer- mē remedium panchreston teste JOANN. à BEVERWICK *suasit* ATHENODORUS *Philosophus Imperatori* AUGUSTO, à quo cum dimissionem erogasset, eidem dogma quoddam ultimum desideranti reposuit, ut si irasceretur, nil loqueretur, nil ageret, donec integrum clam secum recitasset alphabetum, quæ verba ita placuisse dicuntur *Imperatori*, ut ATHENODORI tangens brachia dixerit : mane mecum, tu adhuc indigeo : *Prudentissimè hinc censuit* CARDAN. quod, qui temporalia parum æstiment, vivant diutissimè, & quies animi optimum in longævam sanitatem vivendi sit medium eo certius, quo exactior in aliis re-
bus

bus non naturalibus jungitur temperantia, de qua VERULAMIUS *titul.* 34. observatio cuiusque propria eorum, quæ nocent, & eorum quæ profunt, aut juvant, optima est medicina ad conservandam integrè sanitatem, hæc observatio si desit, & appetitui in quævis obvia evaganti, si desiderio in excessus rerum non naturalium exorbitanti fræna facile laxentur, quid mirum, si & quòd tam multi nostrâ hâc ætate præmaturâ sanitatis destructione, vitæ annorum abbreviatione in dimidio dierum, sæpiusque prius ad patres abeant. *Testatur sapiens DEMOCRITUS scribens*: homines à DEO (& quidem justè) sanitatem petunt, ignorant autem, vel non cognoscunt, quòd ejus etiam potestatem apud se habeant, nam per intemperantiam facientes contraria sibi met ipsis latrones fiunt; manet igitur verum *confirmante id THONERO*, quòd optimum consilium sit, si cui obtigerit natura benè constituta, à medicamentosis inutilibus abstinere, & in diætâ suæ complexionis convenienti acquiescere.

PARS SECUNDA.

Posteaquàm panacæam nostram salutarem, sive remedium panchreston ut sanitatis conservativum, & ab imminentibus morbis præservativum pro posse demonstravimus, sistimus nunc etiam id ipsum tanquam nobile in actualibus morbis curativum; mirabuntur forsan multi, qui hæc legent, cogitabunt vel dicent, ad quid ergo est scientia Medica? cui fructui sunt pharmacopolia? cui usui est tantus medicamentorum ex triplici regno desumptorum apparatus? sed patientia, veritatem hujus remedii panchrestei etiam curativi legentes sequentia docebunt capita, quæ nec medicinæ adeo salutari summæque necessariæ in minimo præjudicabunt, utpote quam testimonio ECCLESIAST. *cap.* 38. creavit ALTISSIMUS de terra, & vir prudens non abhorrebit, nec Medico, verùm dogmatico, quem honorare, cui locum dare jussit, ut assistat in necessitate, propter quam creavit illum DOMINUS, qui non discedat, quia opera ejus sunt necessaria, in his autem qualis (sicut secundùm proverbium in rebus singulis) observandus sit modus meta nostræ in parte 2dâ & 3tiâ erit demon-

monstrationis, *monuit id nos tacitè senex HIPPOCRAT. in libello aphoristico totius medicinæ compendio sic tradens in ipso sect. 1. exordio* vita brevis, ars longa, occasio præceps, periculosum experimentum, difficile judicium, nec solum se ipsum præstare oportet opportuna facientem, sed & ægrum, & assidentes, & exteriora, in quibus proinde omnibus, quòd patientia, & frequens abstinencia maximè desiderentur, uti jam clarè elucescit, ita clariùs ultra per decursum.

CAPUT I.

A Patientem incipimus tanquam objecto tam contemplationis, quàm & applicationis, patiens autem à patiando dicitur omnis, qui sentit, percipit in se molestiam, & dolorem vel alterationem quandam extraordinariam plus minùs notabilem, quæ vel realis est corporis nempe infirmati, vel pathetica mentis, aut animi perturbati, hinc simul mentis, & corporis sanitate gaudens *Ein Frisch, und Gesunder*, ita morbo mentis vel corporis affectus *Der Krancke oder Patient* nominatur, nec malè, pati enim vix separabile est à morbo præsertim actuali, cum enim ille in genere secundùm theoricos omnes sit indispositio, maximè corporis ejusque organorum, ac partium præternaturalis, sive constitutio vitiosa vel læsa actionibus ritè peragendis inepta, aut actualis impotentia, quid mirum, quòd hanc alterationes, id est, sensationes insolitæ, aliter fientes, molestiæ, afflictiones nomine symptomatum vel comitentur, vel presso quasi pede insequantur, & id eò magis, quòd tenerior, sensibilior est organi vel partis illius, quæ vel idiopathicè, id est, per essentiam, vel sympathicè, aut per consensum afficitur structura: hæc sensatio licèt in corporali fiat substantia impressiones molestas recipiente, attamen quòd plus in mentem cadat, concluditur facilè ex eo, quòd dolor sit non nisi tristic impressionum molestarum sensatio, sola interim mens sentiat, percipiat, tristetur.

CAPUT II.

Sentit autem hæc per partes corporis, cum quo arctissimam habet unionem, & communicationem necessariam vitalem sensibiles tanquam instrumenta nobilia, & quidem ob mechanicam tenerarum partium nervearum, membranarum contextentium

E

structu-

structuram receptioni impressionum aptam, exquisiti plus mentis-
ve sensus motuumque capacem: quare sicut quousque sana & salva,
recta & perfecta est corporis partium constitutio, etiam debita mo-
tuum consuetorum viget temperatura, actiones singulae sub har-
monica conspirabilitate, jugique confluxibilitate HIPPOCRATI sic dicta
liberè, inimpeditè, ordinatè succedunt, atque anima vel natura
imperturbatum œconomiae statum, cursumque sanitatis tranquillo
dirigit, gubernat ac continuat freno; ita è contrario si quaedam
in partibus solidis læsio quoad figuram vel conformationem in su-
perficie, meatu aut cavitate, magnitudine, situ, continuitatis unio-
ne, vel in fluidis vitium, corruptio, aut destructio contingant,
aliter esse vix potest, quàm quòd major minòrve in œconomia in-
terna seditio, naturæ turbatio, renisus, reluctatio, variæ mole-
stiae vel transitoriae vel permanentes enascantur, sic, dum corpus pa-
titur, sentit mens mota dolores: atque hæc passio dolorum, queis
corpus affligitur, corporalis, morbosa, vel realis dici solet, si verò
patientia à mente nimirum præconcepra voluntate quousque, &
quantum possibile sensationum molestarum vim generosè ac ordi-
natè tolerandi viciniùs procedat, moralis vel virtuosa meretur no-
minari, quæ, quàm necessaria, tam utilis est in omni morborum
tempore.

CAPUT III.

QUoniam nunc morborum tempus distinguitur in principium,
augmentum, statum & declinationem, ita mox in principio
ad curam tempestivam methodicam quàm maximè desidera-
tur patientia, quæ tamen sæpe deesse observatur, vix enim irrepit
insueta alteratio molesta aut dolorosa, illico advertuntur tædia, au-
diuntur indignationes, querelæ apud multos vulgaribus his dicte-
riis: Wie kommt man doch hinter diesen oder jenen leyndigen Zustand,
es kommt zu ungeraumer Zeit, man kan ihm nicht lang abwarten,
es muß bey Zeit rechtgeschaffen angegriffen seyn, inde frequenter pri-
ma fit instantia ad temerarias variarum pillularum, elixiriorum, spi-
rituum, tincturarum, & similium à circumforaneis, imò publicis
passim in tabernis solius lucri causâ venalium probas, vel ad præ-
propera consilia empiricorum, balneatorum; & similium Pseudo-
Medicorum, quos ratio sicut destituit, juvat temeritas *secundum*
effa

effatum CELSI, qui veris medendi principiis destituti, ceterum summae Medicorum remedia ab iis visa, formulas quasi furtim descriptas, ineptè, vitiosè sapiùs depictas indifferenter, imprudenter, sine ratione, sine experientia imitantur, exhibent, ac si talia res joci essent, quæ tamen sicut à Medicis dogmaticis ratione & experientiâ utentibus pro diversitate morborum, individuorum, temperamentorum, aliarumque plurium circumstantiarum species facile & effectum mutantium electivè solent præscribi, ita in trutinis pharmaceuticis accuratissimâ lance singula debent ponderari; atque dum ita viâ brevissimâ vel cito impetu morbos expellere tentant, nunc missiones sanguinis instituunt, vel jubent liberaliores, grandes vel plures replendo patellas ad ipsa usque frequenter animi deliquia, aut iterando frequentius, donec pro vana ipforum opinione sich das Blut ändern, und schön kommen solle; nunc purgationes άνω καὶ κάτω supra & infra violentè moventes incautè, generosè exhibent, quæ quo effusiores, eo plausibiliores esse solent cum his crebrò expressionibus: Nun ist der Grund selbst aufgerühret, nun ist der Schleim oder die Gall recht gehoben, müsse also besser werden, nunc sudorificis theriacalibus, mithridaticis, piperinis v. g. nigro, aut Hispanico rubro cum aceto forti, spiritu vini, aliisque calidioribus aromaticis remixtis torquent ægrotantes, vel opprimendo tegumentis, ut fudent ad æstum, & lipothymias, existimantes, es sene mit brass überlassen, häufig ober und unter sich Purgiren, Schwitzen wie ein Braten, alles gethan, müsse also die malignität heraus, fehle nicht, daß es besser werde.

CAPUT IV.

Sed quousque? quamdiu? expectent modicum ejusmodi patientes meliùs dicendi moræ impatientes, brevi verum vident folium, in quo jam multi brevem reperierunt finem solatio in luctum, spe mutatâ in lethum, querelis in lamenta & nœnias versis; recogitare deberent, quòd sanguis sit principalis corporis fluidum LEVIN. LEMNIO *lib. 2. de constit. corpor. cap. 2* succorum optimus, familiare alimentum, vitæque pabulum GODEFR. BERGERO *de naturâ humanâ cap. 2*. fons vitæ, sustentator virium, aliis conservator animalium, thesaurus vitalitatis &c. cujus proinde immoderatiùs effusi dispendium non tam facile reparabile est: audiatur CAROL. MUSITANUS *Pro-*

Feß. Neapolit. in trutina Medic. lib. 2. cap. 1. pag. 374. de pleuritide in abusum missionis sanguinis his verbis : phlebotomia, five venæsectio nimirum immoderata, temeraria, incerta, periculo plena, quam magnis morbis tanquam magnum remedium quidam convenire contendunt, unde aliorum funere cautiores reddiderunt ægrotos, nam vires enervat, morbos parvos in magnos commutat, languores protrahit, vitæ thesaurum exhaurit, & purpuream animam fundere facit; item *cap. 31. pag. 184.* hujusmodi excessivæ sanguinis missiones ad animi deliquium usque non sunt tutæ, imò perniciosæ, ne febrem jugulandi loco juguletur ægrotus, sunt verba authoris : cognoscere deberent, quod jam olim *solicite monuit HIPPOCRAT. sect. 1. aphor. 22* concocta medicari oportet, non cruda, neque in principiis &c. & *in aphor. 24* in acutis passionibus raro, & in principiis purgantibus uti, & hoc cum præmeditatione faciendum, nimirum ne major in corpore affecto fiat seditio, afflictæ naturæ non est addenda afflictio, sed sublevatio medica, eaque secura ; & si quæ tamen ducere oportet secundum *aphor. 21.* quò maximè natura vergit per loca NB. conferentia ducere convenit, non temerariè, festinè, tumultuariè, ne jactura virium naturæ ad operandum necessariarum fiat (uti crebrò accidit) non redintegrabilis. Malè hinc, imò pessimè consultata est intentio patientum maturandæ, aut accelerandæ taliter curationis, recordentur communium adagiorum : *Eil:n thut selten gut, gute Ding wollen Weil haben* : præsertim si petantur remedia fortiora, drastica naturam inordinatè sollicitantia, fibras stimulantia, humores in orgasmum adigentia ; vel si in sensatione v. g. caloris cujusdam p. n. applicentur statim in - vel externè fortiter refrigerantia retardando motus, inspissando humores cum majori congestionum, stasium metu ; vel si molestiæ extraordinariæ, aut dolores mox, vel intempestivè mitigentur, sistantur per opiata, narcotica, stupefacientia, & similiter : in quibus omnibus qualis naturæ intro nunquam otiosæ, occultè operanti velut remora injiciatur, quàm facilè in bona conservandi, vel restaurandi corporis sui intentione perturbetur cum irreparabili sanitatis reparandæ detrimento, sollicitè advertit D. STAHLIUS *in problematibus practicis sic habens* : interim in praxi quotidianæ observantur periclitationes, & temerariæ cum morbo ignoto colluctationes medicatrices, præsertim ubi nihil nisi vomitoria, purgantia, sudationes, venæsectiones, opiata & similia usurpantur, quæ uti consideranda prudentibus relinquimus, ita in serie capitum

pitum pluribus declarabimus, iis autem, qui absque consilio, & sine prudentia sunt, optamus illud quod legitur *in cantico Moysis*: utinam scaperent, ac intelligerent, & damna novissima providerent.

CAPUT V.

Námque cum natura in principio obscurius, vel exactius aliquid vel quantitate onerosum, vel qualitate nocivum, vel impedimenta qualiacunque percipiat sive læsiones in structura, sive discrasias in mixtura consuetis motibus resistentes, vitalibus functionibus contrarias, cognoscens talia subtili plùs minùs sensu, cum sit substantia cogitans, sentiens, principium ubique movens, entelechia organici corporis, insurgit veluti, & pro gravitate causarum vigente, plùs minùs influxivo nisu, id est quãdam fibrarum nervearum, membrnearum, & motricium tanquam frœni, quo ceu proximo instrumento utitur, arctius adducti intensione quantum potest, sollicita incipit resistere, motu humorum progressivo ultra solitos gradus aucto superflua amoliri, quantitatem imminuere, intestino motu spissitudinem resolvere, qualitatem corrigere; hanc ultra solitam veluti sphœram, aut gradus fibrarum adductionem, tensionem, strictionem in bonum quidem finem fientem sæpiùs, sed quia insuetam, sic molestam imò dolorosam patere aliquantum mi patiens, atque *secundùm HORATIUM*

*Quod pateris, conare animo tolerare lubenti
Si fers invitus, te magis urget onus.*

proinde nec nimis pusillanimis, minùs urgens sit patiens in desideranda celeri motuum extraordinariorum vel auctiorum, etsi p. n. contingentium suppressione, sed moram concedat medicationi successivæ, præsertim si fiat à quodam in arte perito, nam confidentia in Medicum sicut non est vanum boni successûs augurium, ita curationis sæpe dimidium: itaque

*Vincendi morbos patientia nobilis est res
Siquis & abstineat vetitis, tutissimus ibit.*

CAPUT VI.

Mirum nec hinc est, quod sub prima plurium morborum invasione mox adsit disforexia, id est appetitûs ciborum imminutio, aut anorexia vel appetitûs defectus sive cessatio velut de-

via mentis oblivio ciborum, unde non malè dicitur vulgariter : *der Appetit zu den Essen sene verleydet*, & verè, utpote quem occulta naturæ, vel animæ rationalis providentia potius suspendi frequenter, quàm solius causæ morbificæ non semper intra vel circa primas vias adhuc latentis vi imminui, vel deficere aut aboleri non sine rationibus existimamus, quatenus ita collectam humorum cruditatem facilius subigi, abundantiam subtrahi, qualitatem vitiosam corrigi necesse est : videtur tacitam hanc naturæ operantis, & monstrantis *προνοία*, vel providentiam aut sollicitudinem benè pensitasse HIPPOCRAT. *qui sapienter victus observantiam in sect. 1. variis docuit aphorismis uti 7. ubi morbus peracutus est, extremè tenuissimo victu utendum est. item aphor. 8. quando morbus in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo utendum est, sic & aphor. 10. quibus igitur statim morbus consistit, his statim tenuis victus exhibendus est : quibus verò posterius debet consistere, his & ipso consistendi tempore, & parum ante illud cibus subtrahendus, propterea etiam secundum aphor. 11. in accessionibus abstinere oportet, nam cibum dare nocuum est, & quibus per circuitus fiunt accessiones in ipsa accessione abstinere oportet : consonat his aphorismis commune illud dictèrium : *durch viel Essen wird die Krankheit genähret und gemehret* ; testantur hoc contingentes tot priorum morborum, imò graviorum recidivæ, queis quotidianâ confirmante experientiâ facilis in cibus largioribus, aut minùs salubribus appetitui indulgentia, aut gratificatio novas solent dare occasiones : cum ergo natura paucis sit contenta, temperent sibi patientes, atque iis languente præsertim appetitu inservientes, sive assistentes non nimium officiosi, non instanter, ut sæpe fieri solet, persuadeant ægrotantes ad sumptiones ciborum, etiamsi delicatiorum benèque nutriendum, minùs sollicitent, aut urgeant intrudendo talia invitis, quod enim nocivum, non est beneficium, & sic patientia cum inedia etiam curativa panchresta sunt remedia.*

CAPUT VII.

FRequens circa principium morborum accidit cum ructibus nausea rerum, uti singularum, vel plurium, sic præcipue plùs corruptioni aut putredini obnoxiarum, uti carniùm & similium, item potùs vini, quorum sæpe vix tolerare ægrotantes queunt odorem, talium

talium, in quorum esu, vel usu crebriores commissi forsan fuerunt excessus ad morbos facile disponentes, ita, ut quod originalis plurimum illorum causa in ventriculo, ac intestinis ceu nido enasci soleant, dici possit; nausea est cogitatio mentis ingrata à molesta rei adversantis, inutilis & fonticæ sensatione oriunda, & non malè vocatur averfio, quatenus mens corpori ob intemperantiam seditioso facto, ordinatæ directioni, consuetis functionibus plus minus inepto indignabunda ab eo alimentis vel potulentis quibusdam nutriendo se velut avertere videtur, & pabulum ingravescenti morbo subtrahere secundum illud HIPPOCRATIS *dogma sect. 2. aphor. 10.* non pura corpora, quanto plus nutries, tanto magis lædes; vel est molimen nifus, aut jam incepta strictorio-spastica fibrarum, motu hinc sæpe horridulo, everfio, vel emotio materiæ ejusdam peccantis, vel alimentoso-crudæ, vel mucidæ pituitosæ, vel biliosæ &c. è primis viis chylicationi nunc vitiatæ destinatis, quare etiam nausea eructativa plerumque vomitus est prodroma molesta quidem fatemur, ea est sub querimoniis: es sene so eitel in dem Magen, es wühle darinn, steige biß in Hals, schmecke so abge-schmackt im Mund wie faule Eyer &c. verum sustineat patiens tales nauseosas alterationes, & motus excretorios, molestos quidem, attamen in bonum finem à natura susceptos, sæpe si contingant, avtocraticos, vel salutares secundum verum:

*Ejicitur melius, quàm quòd concluditur hostis,
Suscipe naturæ conamina magna, daturæ
Hocce modo effectum quasi sub luctamine rectum.*

præsertim, si sint moderati cum levamine; si verò natura vel eluctari in nifu suo salutari non queat, vel si vomibundi motus fortiores, quod & de aliis quibusvis excretoriis enormibus dictum velimus, ne invalescant, excedant, prudentis Medici consilio & auxilio dare locum oportet tempestivè.

*Hinc fer opem, nec eam venturas differ in horas,
Si non spes hodie est, cras erit illa minus.*

CAPUT VIII.

INterim dum morbi propter vel nimiam humorum retentorum abundantiam, ut sanguinis plethoricam, collectarum cruditarum cacochymicam v. g. biliosam feri afflui cachecticam, vel ob qualita-
tem

tem vitiosam benignam aut malignam generaliori nomine à Theoricis intemperiei dictam, vel ob diversam partium solidarum structuræ læsionem quoad configurationem superius *in cap. 2. part. 2* allegatam, vel ob solutam unitatem in vulnere, ulcere, contusione &c. vel ob motuum ordinariorum perversiorem v. g. in cholera, passione iliaca, congestoriis stasibus &c. lento celerive augmento procedunt, & continuantur in corpore, patientia augeatur in mente, ubi inter accidentia crescente sicut numero, ita graviore molestia, aut dolore symptomata, ea plus est necessaria *canente* HORATIO

*Natura hoc patiens, cui præest debile corpus
Instruat, ut nuli cupiat cessisse dolori*

ubi quidem ob impeditam frequenter, aut irritam primam, & à natura agente & à remedio secundante resistantiam decumbit patiens, quem decubitum, non tam soli corporis languori, quam & intrinseco mentis consilio adscribere fas est, ansam nempe præbet vel systematis fibroso-sensibilis immutatio invalescens, vel servandæ ad resistendum sub lecti quiete & positura tonicæ habilitatis necessitas, ipsiusque transpirationis sensu- & insensibiliter melius promovendæ ab intro naturæ provisio, non malè hinc vulgo dicitur: *die Natur suche sich die Ruhe*, quæ proinde, ne turbetur, opus est patientia in lectulo dolorum, & abstinencia à motu lassante, & liberiori aëris exterioris al-lapsu: *sapienter agnovit* SENECA *scribens*, dum fervent morborum initia, quies curat.

CAPUT IX.

INter plura, quæ sub augmento solent accidere, symptomata vel phænomena est etiam fitis molestior sæpe ad ariduram faucium clamosa, subinde vix fatiabilis, quæ utut mor-bosa tota à plurimis Authoribus existimetur adscribenda vel ob-structioni glandularum, aut vasculorum salivalium, vel defe-ctui lymphatici aut serosi laticis, nos tamen, quia & utilem, & ab ipsa natura volente destinata esse asserere non veremur, considerantes, quanta ad solvendam aut diluendam humorum spissitudinem, eluendam variarum cruditarum congeriem, expedien-das congestionum ubertates, tollendas stases, referandas obstru-ctiones, irrorandas & leniendas motrices fibras, relaxandas ac mi-nuen-

nuendas crispaturas, promovendas secretiones, urgendas inutilium excretiones: sit necessitas humidi congrui, & sic potûs, unde sitis potûs desiderium benè solet definiri, præsertim in morbis acutioribus, inflammatoriis cum discrasi fluidorum spissiori, aut vitio solidorum paulò ante allegato conjunctis: *eruditissimè hinc scripsit RIVERIUS prax. med. lib. 1. cap. 4. de siti* in causa sitifera non sitire malum est, quantam nempe mentis distractæ ab alienationem, quam naturæ vi morbi multum oppressæ, hinc appetendi potûs, humidique in subsidium superandæ citiùs causæ necessarii oblivionem denotet, conclusu facile est; proinde ne timeatur largior etiam sumptio potûs congrui, abstinencia autem sit à prohibito v. g. vino, spiritu vini, vel aliis, murmuret aut fluctuet aliquantum stomachus, hæc pati tutius & dulcius est, quàm uri calore, sitique interiora arefcere.

*Plus potæ sitiantur aquæ, sit dogma, quid inde?
Pectora & ora rigant, viscera tosta juvant.*

CAPUT X.

NEc rara in ægrotantibus molestia est singultus, nempe convulsoria fibrarum motricium œsophagi, id est, sensibilibioris orificii superioris ventriculi affectio, ipsiusque connexi diaphragmatis velut concussoria subsultatio, cui, quanquam vel acidum ventriculi vitiosum, vel humores biliosos, serosos, corruptos, aliòsve noxios intra glandulas aut tubulos detentos, vel fibroso tunicarum plexui impactos, vel halituositates anathymiasis surgentes, vel cruditates alimentorum vitiata digestionem aggestas in fundo fluctuantes, sic idiopathicè, vel ex sympathia aliarum partium ansam dare passim doceatur ab Authoribus practicis; nos tamen ab extraordinario ipsius quoque naturæ renisu dependere non vanè arbitramur, dum enim aliquid circa partes has fibrosas nerveas, membranosas aliàsque sensibiles sive quantitate gravativum, sive qualitate inimicum hæret, sive siquid aliud commodæ per gulam & œsophagum deglutitioni, vel successivæ è ventriculo propulsioni, vel peristalticæ per ductus intestinales evolutioni, similive consueto motui non facilè cedens sentiatur, insueto, eoque auctiori nisu opus est, quo id, quod molestum, inutile, noxium, aggravans, irritans est, vel constanti, vel intervallari, toties, quoties necesse est, iterato

vel periodico, quantum possibile, excutiat, dimoveatur: in his sicut panchresta est patientia, sic & abstinencia ab omnibus occasionem præbentibus, licet enim in singultu naturæ activitas in bonum tendat finem, attamen ob causas graves ea sæpe vel vitatur, turbatur vel deprimitur, quod *expressit* HIPPOCRATES *Sect. 5. aphor. 4.* ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.

CAPUT XI.

QUæ de molestia, sed & effectu singultus modò adduximus, talia fermè in dispnœa, vel difficili respiratione experimur obscuriori licet vestigio, ubi nempe natura, quando impedimentum quoddam sive circa solidas organi spirabilis partes trachæales, bronchiales &c. hærens, sive in fluidis vitiato eorum transfluum motu consistens liberæ thoracis expansioni renitens sentit, quod consueto pnevmate alternâ vicissitudine ducto non benè, vel non satis potest, crebrius aut celerius iterato respirationis actu sæpe doloroso alitèrve molesto quærit compensare, manifestius autem in asthmate sonorâ, in orthopnœa gravius anhelâ respiratione ad laboriosam thoracis elevationem, & frequenter ad ipsam usque corporis erectionem, quo intensiori aëris profundius hausti conatu vitalis sui folliis quasi subsidentis, compressi, obstructi, spasticè angustati, vel aliter affecti expansionem reparare, rerum vel humorum pnevmaticis pectoris partibus, pulmonum substantiæ molestiarum emotionem aut elisionem efflatu, quantum potest, forti accelerare vi intimâ annititur, ut videmus in miculis ciborum etiam tenuissimis, aut guttulis potulentorum casualiter per rimam laryngis, tene- rum, ac sensibilem trachææ ductum illapsis, in quibus removendis quanto pectoris conatu utatur natura non prius quiescens, donec quod molestum, amotum fuerit, notissima res est: patientia ergo & abstinencia ab omnibus naturam turbantibus, motum supprimentibus, humores figentibus salutaris sunt panacæa.

CAPUT XII.

TAlis proinde naturæ activitas luculentiùs quoque apparet in tussi, spastica illa fibrarum trachææ pnevmonicarum, muscutorum pecto-

pectoris , ac diaphragmatis concussione , quam sicut natura subtili quâdam remorâ, vel quiete potis est moderari, suspendere, ita & ubi libet, vel necesse est concitare, augere ; quâ auctiori ad convulsorias quasi stricturas concussione, præsertim uti apparet in tussi ferina, in den so genannten blauen Husten, id quod circa partes pectoris aut motui expansivo obstans , aut in- aut expirationi aërisque eventilationi liberiori , aliterve contrarium est , discutitur , aut omne quod sive in glanduloso-tubuloso gulæ ac trachææ ductu præter naturam congestum, sive in vesiculoso-tubulosa pulmonum strue hærescens, accumulatum molestum est, subitò, vel sensim emoveatur lenius , aut vehementiùs ad molestantis materiæ proportionem impetuosa aëris spirabilis elisione cum sonitu explodatur , ejiciatur , uti sunt humores varii parciores aut largiores, tenuiores aut spissiores ferroso-aquei vel mucidi, mucoso sanguinei, sanguineo-cruenti, cruento-purulenti : benè itaque ad nostram hanc declarationem servit THEOPHILUS BONETUS *in polyalte lib. 3. de affect. pect. cap. 22. de tussi*, de qua *ita scripsit* : tussis opus quidem naturæ est, excitata propter materiam morbificam, id est actio extraordinaria, quæ non fit facile, nisi adsit materia naturam irritans , cujus sensatione motus pectoris auctiores concussorios instituit, adeoque est bonum signum malæ causæ, difficilis quidem & sæpe fatigans est, verum

*Cuncta molesta satis patienti si videantur,
Hæc tamen in finem sunt toleranda bonum.*

CAPUT XIII.

SUB invalescente ob gravitatem intestinæ turbationis augmento inter reliquam phœnomenorum catervam notabile est pervigilium sive agrypnia, quæ molesta adeo videtur patientibus, ut lamentabiliter toties inquam : ach daß ich doch nur ein Stündlein ruhen könnte, warum kan ich dann kein Flug zuthun ? wie ist mir dann aller Schlaf benommen, & sic est, an nunc sola causa morbifica somnum interrumpat, vigilare faciat probabile veteribus, an verò mens directrix intente etiam vigilet recentioribus credibile videtur, ex eo, quòd sicut somnus naturalis definiatur esse cessatio , vel omissio liberioris sensuum exercitii animâ ab impressionum perceptione , & dijudicatione sub

quadam fibrosi sistematis remissione, aut placida relaxatione aliquamdiu se velut subtrahente, ita pervigilium sit liberius cum intentione exercitium pro varia utilitate superius *in parte 1. cap. 19* jam assignata, & quid mirum, quòd in morbis auctâ, imò continuatâ fibrarum intensione mens somnum excutiat, nullibi influxum suum, quoad potest, subtrahat, nullibi motum necessarium suspendat, ubi agnoscit turbatum nunc magis œconomix suæ vitalis statum, corruptam humorum qualitatem, noxiam quantitatem, hostilem miasmatum malignitatem, irregulares motus &c.

Quomodo erit medios inter tranquilla tumultus.

benè hinc tradit HIPPOCRAT. *præfag. lib. 2. pag. 16.* si somnus neque noctu, neque interdiu accidit, id ob dolorem laborémque fieri, vel delirium futurum significare; necessariae ergo, licet molestæ, sunt vigiliæ, quia velut excubiæ ad avertendum, amoliendum omne sanitati corporis inimicum, ad resistendum jugi vitali motu corruptioni, quæ sub quiete præmatura, stasique humorum neglecta faciliùs enasci solet.

Servat nempe vigil meliùs custodia muros.

CAPUT XIV.

SI tamen subinde laxatâ paululum fibrarum stricturâ, sistente majorem activitatis impetum, ac renisum naturâ, uti *doctè agnovit* MUSIT. *in pyretol. cap. 22.* vel sub intervallari mitescente humorum orgasmo in aliqualem corporis refectionem somnus irrepit, inquietus tamen crebrò, interruptus variis v. g. præcipitii, casûs, insidiarum, hostis, necium, spectrorum, & similium insomniis infestus, turbulentus est, quatenus sub morbida interiorum turba sensationes non nisi inordinatæ, molestæ dolorosæ, tristes, etiam molesta talia corporis afflicti objecta terrifica menti sistunt, quæ proin non ilicò, vel satis sibi conscia pavoribus, terroribus, cum tremore membrorum, subfultatione corporis, da man im Schlaf in alle Höhe auffahret, percellitur, donec se sensim queat recolligere: à tali mentis sui quasi non compotis facili, aut difficili se recolligendi possibilitate oriuntur frequentia loco rationis, judicii tandem deliria, vel intervallaria, aut transeuntia, vel immanentia, quæ sunt cogitationes confusæ, erroneæ, nunc profundius impressæ, tristes, melancholicæ, nunc præcipientes, indigna-

dignabundæ, in furorem evagabundæ, obvios invadendo, se vindicando, nunc motus tremebundi, inquieti, nifusque amotorii objectorum, phrenetici, exiliendo lecto, capiendo muscas, carpendo floccos, colligendo paleas &c. ubi nempe sub spastica nervosi, fibrosi, membranosi sistematis plùs sensim rigescentis intensione, sub inordinato, inæquali humorum fluctu, turbato statu œconomico sùsque déque aguntur omnia, mirum non est, quòd confuso quoque ac tumultuario rerum ordine mens phantasticè agnoscat, erroneè agat, impatiens, inquieta sit, quam impatientiam commiserans Medicorum, & assistentium tunc compenset patientia.

CAPUT XV.

ATque dum deliria, præsertim febrilia notabili & spatio, & violentiâ protrahuntur dilatâ nimium intensione cum tono. & motu mens successivè languescit, & vi exactioris ultra sensitivæ receptionis velut oblita, aut destituta sæpe sopore nunc apparente comatoso vigili, nunc comatoso somnolento, nunc inexplebili per vices deliro lethargico, nunc profundo, cari nomine, opprimitur sub diffusa, aut congesta, aut evasata ob inhibitum motum, aut vergentem heteroclitè impetum feri simplicis, aut mixti sanguinei ubertate, hinc sicut optima *secundum* HIPPOCRAT. *sect. 1. aphor. 6.* extremis morbis extremè exquisita sunt remedia, sic & pro extremo œconomiae turbatæ statu extrema sunt naturæ conamina, quæ his in angustiis sæpiùs succumbit, subinde felici fato, intrinseco annisu, robore virium ita sunt eluctativa, ut subactâ, vel subtractâ salutari secretionum opere fonticâ humorum corruptorum qualitate, vel imminutâ consumptorio æstu sanguinem in multas serositates resolvente. humorum superfluatorum aut abundantium quantitate, vel alacriori congestorum discussione, vel urgentiori stagnantium propulsione, vel oscillatoriâ resorptione fluitantium vel pressoriâ fluctuantium, aggestorum extravasorum limites excretionem natura insperatò triumphet.

CAPUT XVI.

Duplicem ergo naturæ subitò aut sensim, citiùs aut seriùs coluctantis emphasin, vel victoriam cum practicis observamus, nimirum consistentem vel in ἐκκυσί, id est effusione, aut excretionem,

tionem, vel μεταστάσι, aut translatione, unde triplicem morborum vi naturæ & artis mutatorum ad finem vergentiam statuunt, nempe, quando cum subita, largâque excretionem euphoreticam desinunt, crisin, eamque perfectam nominant in acutioribus à potiori contingentem; si cum pariori excretionem imperfectam, vel si cum successivâ lysin in affectibus minùs acutis: si cum excretionem pauca, vel magis cum inani, vel irrita marasmodum vocant, uti in morbis diuturnioribus chronicis inveteratis solet observari: excretionem sicut variis contingunt locis, aut emunctorialibus, vel non talibus con- & inassuetis, congruis vel incongruis, ita & diversis modis, ac differente fiunt qualitate humorum, dum nunc sunt seroso-aquei salivales tenues sive fluentes, aut crassi, vel emanantes ex ore in ptyalismo, vel è naribus, uti in coryza, vel educti faucibus screatu, vel explosi è thorace, uti in tussi, asthma humido, nunc sunt humores seroso-falsi mucidi secedentes renibus, vel halituofo aquei, salino-sulphurei transpirantes in diapnoe, sensibili madore, aut largo sudore; nunc sunt humores alimentoso indigesti mucosi aut biliosi eructati è ventriculo in vomitu, vel fœculentæ cruditates profluentes alvo in diarrhœa; nunc sunt liquores sanguineo-serosi plùs minùs, vel spissiores extillantes in hæmorrhagiis, vel emissi vasis hæmorrhoidalibus &c. nunc sunt seroso-mucidi sanguine striati, aut plùs tincti rejecti in plevritide, plevropnevmonia; nunc seroso-saniosi, ichorosi, quos plorant vulnera, ulcera, nunc cruento-purulenti sursum emoti pectore in vomica pulmonum disrupta, phrysi, nunc erumpentes è capite ex congestione, abscessu aperto v. g. in contusionibus, lethargo, &c. quibus celeriter aut lentè, largè aut parcè apparentibus vis quoque morborum citiùs aut tardiùs vel mitescit, vel imminuitur, perfectè aut imperfectè, completè aut incompletè tollitur; *docet id* HIPPOCRAT. *Sect. 6. aphor. 10.* caput dolenti & circumdolenti pus vel aqua, vel sanguis effluens per nares, aut os, aut aures morbum solvit; *confirmat* LAZAR. RIVERIUS *prax. med. lib. 2. cap. 2. de affect. sopor.* in lethargo parotides supervenientes, vel pus ex auribus effluens cum imminutione symptomatum salutare, significat enim dominium naturæ supra causam morbificam, quam vel expellit ad emunctoria, vel per ductus naturales evacuat.

CAPUT

CAPUT XVII.

Altera naturæ in hac morboſa vigoris , aut ſtatûs ſic dicti velut palæſtra luctantis ac renitentis emphafiſ eſt metaſtaſis aut translatio humorum , qui ſunt vel quantitate magnâ oneroſi , ut patet in magnis abſceſſibus , grandibus tumoribus ſeroſo - œdematoſis , & aliis in denen ſo genannten Leibs - Flüſſen , in inflammationibus phlegmonodis notabilem quandam partem infeſtantibus ; vel ſunt quantitate minore moleſti , ut in tumoribus circa loca glanduloſa elevatis , quales ſunt tumores inguinum , ſub axillis , glandularum colli , pone aures parotides dictæ , tumores ſeroſi ſimplices , aut ſanguineo - inflammatorii , ſuppurati , vel non , benigni , ſive maligni ; ratione qualitatis vitioſæ , fonticæ , arroſivæ , corruptivæ , uti bubones , anthraces , carbunculi , queis annumeramus puſtulas , ut varioloſas , miliares , exanthemata vel maculas petechiales , morbilloſas , purpuram &c. qui humores ſive ſuperflui , inutiles , ſive vitioſi maligni motu inteſtino agitatorio ſecretoriè depurativo è ſanguinis aliorûmque liquorum compage extricati , tono à natura operante diverſimodè determinato auctiori è glandulis , tubulis , porisque excretoriis excuſſi è centro ad peripheriam , intro foras cum inſolita crebriùs anxietate , inquietudine , tenſivâ laſſitudine , motûque ſæpe horridulo , imò convulſorio , epileptico per - vel imperfectè ſolent eliminari.

CAPUT XVIII.

Cogitatu hîc facile eſt , quam vim , quem niſum vix ſat ſcrutabilem natura in his corporis ſui afflicti anguſtiis ut adhibeat , ne peccantes materiæ (quaſi lupus ſtabulo) immaneant , neceſſe ſit , ita ut intenſo ad gradum frequenter uſque ſuperlativum aut ſummum motu ſpaſtico , tremulo , aut convulſoriâ fibrarum rigelcentium preſſione hoſtilis rei expulſioni inſiſtat , eſt nempe

Niſus hic extremus , poſtremâque meta laborum.

Et quæ requiritur hîc patientia tolerando anguſtias , ſuſtinendo difficultates , ſentiendo dolores , vitando inquietudinem ac refrigeria , muniendo corpus ad æſtuoſam ſubinde ſtrati vel hipocauſti moleſtiam,

lestiam, juvando naturæ motus, promovendo excretiones, fluendo sudore &c. cavendo quàm sollicitè, ne facilis, uti sæpius contingit, retrocessus, intróque vergentia malignitatum fiat, námque *teste* HIPPOCR. ab interioribus ferri ad exteriora bonum, vicissim malum est, in his ambiguis sæpe angustiis, negotiis arduis dum vincit natura, patienti *acclamat Poëta*:

Desine lamentis, tristes patienti casus

Dum superat, longum noviter revirescis in ævum.

CAPUT XIX.

ATque hoc tempus, quo vis morborum fracta, vel ubi causa morbifica urgens domata, sublata, victa est, vocatur declinatio, ubi licet in tuto patiens videatur esse portu, patientia tamen non dimittenda est, quoniam adhuc exacto diætæ in rebus sex non naturalibus aëre, cibo & potu, somno & vigilia, excretis ac retentis, ac animi pathematibus regimine opus est, non adeo facile gratificando appetitui ad inordinata rursus desideria, ad vagas quasvis delicias, obvia raptim obsonia, vel voracem nimis satietatem, vel ad evagos animi motus notabiles, ne posteriora fiant graviora prioribus, aut recidivæ morborum periculosiores insequantur; serviat in confirmationem veritatis inter plurimas, quæ adduci possent, historias una & altera ex FABRITIO AB HILDEN, prima de juvene, qui in capite læsus, postquam omni periculo liber erat, ex gravi iracundia febrili alteratione correptus brevi post mortuus est; secunda in viro opifice inter litigia prope flexuram cubiti gravi vulnere læso, qui à cunctis symptomatibus tutus, periculo ereptus videns illum, à quo læsus fuerat, ita irâ incanduit, ut ruptâ noviter arteriâ talem sanguinis è vulnere profusionem copiosam, quæ fisti nullo medio, nec arte poterat, passus sit, ut paucis diei unius vel alterius spatio interierit: ergo si remissa sint priora diætæ delicta, si patiens sanus sit factus, nolit amplius peccare, ne quid deterius contingat; remanet enim sæpe fomes materiæ morbosæ, gliscit subinde recta sub cinere incendii febrilis scintilla malignitatis, unde *monente* HIPPOCRAT. *Sect. 2. aphor. 12.* quæ relinquantur in morbis post judicationem, recidivas facere consueverunt, siquid tamen leviori diætæ exorbitantia acciderit:

Abstine, & id rursus patientia corriget ipsa.

CAPUT

CAPUT XX.

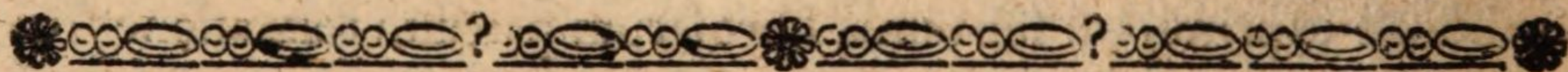
HÆc itaque de vario morborum eventu dicta sint, luctatur quidem semper natura, dum inquietatur, verum sæpe non eluctatur, prout fata ferunt, dum nempe ob viriatam gravius organorum, aut partium structuram operi sec- & excretorio, corporis depurativo improporcionatam factam, vel actionibus suctis vitalibus inhabilem redditam, vel ob destructam sanguinis mixturam, corruptam feri, lymphæ, aut aliorum humorum crasin, invalescentem motuum perversiorem in stagnationem abituram, natura de morbo nimis inimico anxietur, de resistentia trepidat, de eluctatione desperat, fatiscit illa sensim in energico influxu; primum *testatur* HIPPOCR. *præ-sag. lib. 1. pag. 7* dum patiens pedes nudat, neque iis calor subest, ubi brachia, cervicem & crura inæqualiter dispergit ac nudat, mali morbi, angorisque signum est, ubi quidem restrictis introrsum fibris, re-collectis versus interiora majora vasa humoribus (unde intus æstus, extra frigus est) tentatâ sic summo cum nisu expressione excretiones, aut metastases natura molitur, sed quæ desinente in atoniam flaccidam imbecillitate, vel parvæ, vel profusiores, ingravescente plûs morbo fine suo frustrantur: confirmat id rursum HIPPOCR. *sect. 4. aphor. 37.* frigidi sudores cum acuta quidem febre mortem significant, item *sect. 7. aphor. 88.* sudores in decretoriis diebus vehementes, veloces facti periculosi, magis adhuc secundum *aphor*: subsequum: expulsi à fronte stillarum instar, & scaturiginum, & frigidi vehementer, & multi; sudor enim ejusmodi necesse est vel violenter, & cum labore summo, & elisione exprimi, vel sub nimia fibrosarum partium relaxatione frustraneo tamen cum levamine exire.

CAPUT XXI.

COnatum mentis ultimum, sed fatiscentem indicant satis assiduæ inquietudines, artuum jactationes, corporis erectiones, desiderium deferendi habitaculum, mutandi lectum, componendi sarcinas, peregrinandi, quatenus mens vel phantasticè delirè sentiens, vel verè ac prudenter cognoscens spem eluctationis frustratam, impossibilitatem, discessum invita quidem cogitat, angustiata metuit, unde luctuosa sæpe suspiria, arctiores inter fibrarum stricaturas oculorum

rum lacrymæ, & quod vix satis admirandum subinde nobis fuit, multi diem, imò ferme horam mortis dicto facto prænunciant, quæ res declaratu nimis abstrusa foret, nisi sciremus, quòd mens magnâ sicut sentiendi, cogitandi, ita & suum, suique corporis statum intrinsecum agnoscendi virtute donata ac prædita sit, præsertim quoûsque sibi præsentior est ; trepidationem probant nunc motus membrorum spastici, subsultationes tendinum, convulsiones, motus epileptici ceu extremi reluctantis naturæ nifus, organorum omnium, corporisque universi in ultimatum, siquid adhuc possibile, activitatem, vitæ nobilis servationem concussorii, plerúmque tamen inanes ; accedunt in fatiscentiam invalescentem tremula artuum vacillatio, pulsus ferrati, formicantes, vermiculares, titubationes, atonia sensim universalis ceu paralytica totalis, unde *benè docet HIPPOCR. præf. lib. 1. cap. 7.* id verò gravius est, si seipsum æger continere non valens ad pedes delabatur, id est corpus deorsum devolvitur, mortem enim in foribus ostendunt, magis autem anhela cum stertore spiratio, dormitio hiantæ ore apparenter talis, labiorum livor, ac resolutio, pallor vultûs, oculorum subsidencia, ac cavatio, collapsio temporum, acuminatio narium, quæ facies Hippocratica dicitur, interruptio, anhelitus profundi, frigus universi :

*Plenâque totalis tandem cessatio motûs,
Qui vitæ, ut prima est, sic ultima linea mortis,
Constans ergo bono est felix patientia fine,
Quæ facit in formâ sic benè, ritè mori.*

P A R S T E R T I A.

Quanta, quâmq̃ue lubrica corporis in morbosas læsiones pronitas est, quâmq̃ue facilis sanitatis labefactatio, aut amissio accidere potest, tam arduum, tam grave etiam est remedendi negotium, pro hoc autem sicut necessaria est nobilis Medicina, ita salutaris illa, quæ solidis fundamentis, aut velut columnis rationi & experientiæ innixa est ; certum quidem planèque indubitatum & est,

est, & erit semper, quòd natura, uti principium motûs, per hunc vitalitatis, sic & conservatrix sanitatis, ejus destructæ reparatrix sit, unde ab authoribus plerisque magistra vocari solet, verùm, cum inter plurimas, queis corpus obnoxium est alterationes, propter varia sæpiùs impedimenta, causasque difficiles sibi ipsi ea sola non semper possit sufficere, ministrâ indiget hunc ipsum in finem creatâ ab ALTISSIMO medicinâ, consequenter & Medico artis, sive scientiæ hujus pro posse perito, qui ergo sicut minister naturæ est, ita oportet omnino, ut sollicitè, sobriè, judiciosè, patienter, circumspectè serviat, ad vitalem principii hujus intrinseci activitatem sedulè attendat, eique, ubi necesse fuerit, providè, opportunè, citò, tutò & jucundè cooperetur: docuerunt id jam olim primi Medicorum, ut HIPPOCR. qui sicuti toties in libris suis naturam allegavit, ita morborum curatricem agnovit; GALENUS nominavit eam primum movens omnis curationis, quippe absque cujus robore, aut vigore omnis medicina inutilis esset, & frustranea: *benè hinc GREGOR. HORSTIUS Instit. Med. disp. 17. de method. med.* ut medicus unicam sanitatem tanquam scopum agendorum sibi proponens interdum naturam imiteretur, interdum eandem adjuvet, interdum superet, quibus nos addimus, interdum, imò sæpe naturæ negotium relinquat in patientia & abstinentia, & actorem agens, & spectatorem.

CAPUT I.

Naturam ergo imitari utique oportet medicum, cum enim hæc in vivente corpore ipsa sit anima vitaliter operans, animæ autem proprietates sint ratio, intelligentia, dijudicatio, cognitio, electio boni, fuga, & averfio mali aut nocui, sequitur luculenter, quòd ea in bonum conservandæ integræ, vel reparandæ labefactatæ sanitatis finem providè, ac sollicitè perpetim intenta sit, atque pro hoc assequendo emphaticum suum jugiter possibilem præstet influxum; hanc proinde, quæ pro notissimo dogmate viam monstrat, qui imitatur, non tenebrosè, sed in vera affectuum corporis, & effectuum naturæ cognitione ambulabit, nec errabit facilè in tuta, & felici curatione; quoniam autem anima substantia est spiritualis, simplex, hinc simplici utitur medio sensu nimirum, & motu variè, vel pro functionibus sensu- & vitalibus modificato, vel secundùm gradus intensi-
fionis

tionis limitato; consultum inde, & necessarium est, ut maxima talium fiat consideratio, ita quidem, ut plùs naturæ monstrantis activitati, vel tendentiis, quàm variis authorum sententiis per tot inventæ medicinæ sæcula controversis fidendum esse existimemus; *assentitur nobis* CAROL. MUSITANUS *in oper. Med. præfat. sic scribens*: sanè laudabili philosophorum instituto nullius sectæ addicti infirmo corpori medicinam præstare cordatiùs hujus ævi homines aggressi sunt, ita, ut nil prorsus fidendum ducant iis, quæ intelligere forsan videntur, siquidem rerum naturam certò attingere in difficili positum cognoscentes nulli medicamento se committunt, nisi priùs natura demonstraverit, quæ bonam, quæ adversam facerent valetudinem.

CAPUT II.

ET meritò, sicut enim ex inimpeditis motibus integritatem sanitatis cognoscunt medentes, ita secundùm HOFFMANNUM *disser. de purgant.* omnis generis læsiones, & præter naturam affectiones corporis non inconvenienter ex læsis aut vitiatis motibus, præsertim sec- & excretoriis derivant prudentes: hos sicut natura quovis modo redintegrare, aut promovere intenta est, ita Medicus motus vitiosos corrigendo, deficientes promovendo, quod natura monstrat, ministrando satagat imitari: *scripsit quidem* JOANN. RIO- LANUS *in præfat oper. chirurg. c.* quòd internorum morborum naturæ sint medicatrices ex HIPPOCRATE, hinc verisimile sit priscos homines ejusmodi morbos unius solius naturæ magisterio reliquisse; sit verum, sed & consideratu dignum est simpliciori uti victu illos contentos vixisse, sic quoque simpliciter magis ægrotasse: DANIEL SENERTUS *instit. lib. 1. cap. 5. pag. 126.* tradidit: natura morbos, morborumque causas, & omnia mala depellit; item LAZAR. RIVERIUS *in instit. lib. 2. Sect. 2. cap. 11. de nat:* crisis movens enim est ipsa natura, quæ coctiones perficit, humores secernit, ac tandem expellit die critico, sic & *cap. 3. de crisi: different. pag. 127.* in illis enim diebus solet natura, dum commodè operatur, humores noxios ἀδρόωσ, vel confluè & confestim expellere, utilisque moliri excretiones, quæ si alio die contingant, signum est, naturam esse conturbatam, & tumultuariè operari: *confirmat* AUGUST. THONERUS *observ. medic. lib. 1. observat. 1. his verbis*: quæ sententia HIPPOCR. febres continuas naturæ operâ judi-
cari,

cari docens cum quotidiana praxi adeo congruit, ut Medicus istum naturæ motum observans non rarò obstupeſcat, ſolius naturæ munus eſt concoquere, & alterare humores, poſtmodum eas ſegregare, & exterminare: aſſentitur OSWALDUS CROLLIUS *in Baſilil: chym. pag. 89. ſic habens*: eadem natura noſtra, quæ interdum quaſi edit miracula fruſtra imploratâ Medicorum ope, qui ſubinde nimis tempeſtivè conclamando ægrotantem ſuis prognosticis reliquerant, corporis humani ſibiſmet proprius eſt Medicus: confirmat SENECA *tradens*: pauci tranſeunt ab ægitudine ad ſanitatē, niſi natura ipſa medeatur.

CAPUT III.

V Era quidem omnino, & evicta res manet, quòd natura optima ſit medicatrix, quòd confirmat CROLLIUS *pag. 113. natura conſervata in ſui temperatura, id eſt activitate, & influxu libero in ſe ipſa eſt medicina, & ſuis infirmitatibus ipſa medetur, & ubi ipſa interna natura recuſat eſſe medicina, ibi omnes morbi ſunt lethales, ſic & pag. 60. naturam habemus non modò ſociam, ſed amicam & officioſam adjutricem; verum tamen etiam eſt, ſicut quotidiana teſtatur occaſio & experientia, atque ipſa neceſſitas creatæ à DEO hunc in finem medicinæ abunde demonſtrat, etiam hanc ſæpiùs cooperatricem neceſſariò deſiderari; affirmant id authores omnes, inter hos CROLLIUS ipſemet, qui in eādē præſationis ſerie *pag. 60. & 61. ſic pergit*: natura naturam ſuam confortat, & juvat, natura autem à natura confortata & adjuta expellit fortiter omnem inimicum ſuum, cum naturaliter natura conſervativa ſui maximè ſit; ænigmatica quidem hæc videntur, ſed ad intentionem noſtram clarè ſatis interpretabilia ipſo teſte CROLLIO, qui *pag. 59. ſic ſcripſit*: Philoſophorum mentem multi non aſſequuntur, quòd non intelligant, quæ apud illos diſcordia eſſe videtur; bellum eſſe concordiam, ſi bonâ, & tempeſtivâ interpretatione concilietur diſſidium, adeoque natura, id eſt proprietas abdita medicinæ vel qualitas, vis aut virtus intrinſeca remedii naturam ſuam, nimirum in humano corpore vitaliter operantem confortat, & juvat, natura autem hæc à Medicina cooperatrice confortata, & adjuta expellit, excernit res ſuperfluas, inutiles, noxias, aut nocituras ceu inimicum ſuum, cum naturaliter, id eſt jugi inclinatione, intentione, influxu natura conſervativa ſui, nimirum ſubjecti vel corporis maximè*

fit ; utpote cujus gratiâ possibilia quæque præstat, sicut per decursum satis, & rationaliter insinuavimus, et fiet ultra.

CAPUT IV.

Sapienter nobis suffragatur DANIEL SENERTUS inter famosos Theorico-præcticos celebris, *cujus in lib. 2. de febr. cap. 7. pag. 117.* sunt hæc verba benè applicabilia : cum enim natura omnia ad mediocritatem, sive temperaturam deducere : id est, sec- & excretorio opere corrigere, aut eliminare tentet, & quo quòdque magis à mediocritate abest, id est, vel abundantius est, vel quo minus sec- & excretionibus aptum, quo graviùs corrigibile est, eo majore cum labore, & difficultate à natura ad temperiem reparandam reducitur, vel ad exterminationem urgetur, promovetur : medicus ergo naturam juvat, dum hunc, vel illum qualitatum excessum tollit, nempe si satagat abundantiam quantitatis imminuere, qualitates vitiosas corrigere, nimiam humorum spissitudinem resolvere, attenuare, fluidificare, vel similiter alterare, sic naturæ in subigendis, emendandis, exterminandis causis morbificis subvenire, cooperari : clariùs id ipsum *docet lib. 2. cap. 7. de coction. & præparat. humorum* : etsi autem coctio solius naturæ opus sit, quæ caloris innati (meliùs motuum) beneficio, & viribus humores elaborat, id est præparat, disponit etc. tamen & medicamenta dantur digestiva, seu concoquentia, quæ vel impedimenta, qualia sunt modo superiùs assignata, & alia v g. obstructions pororum, vaporum etc. naturam in coctione remorare valentes remonent, ut coctio, id est correc-sec- & excretio faciliùs, & feliciùs saluari hoc nifit expediat ; atque ita materiæ febrilis coctionem solius naturæ opus esse, diximus, hæc enim ubi causis morborum fortior fuerit, easque vicerit, humores vitiosos à bonis separat & expellit : si autem *secundum ejusdem cap. 13. pag. 183.* natura officium suum non faciat, humorémque coctum non expellat, medicina tunc id præstare debet : benè hinc etiam censuit CROLLIUS *pag. 61.* non enim Medicus est, qui morbos profligat, sed natura ipsa, quæ est interna, malum sibi adversum omne expellit, deficientibus verò propriis viribus ejus internis, externis viribus, nempe à Medico, ut sui ministro illi subveniatur, ita, ut in activitate vitali, si tarde scaturiat nimum, moneatur, si languescat, promoveatur, si succumbere videatur, in vigorem, novæque vires incite-
tur,

tur, & velut erigatur, ut & sic à virtute remediorum, auxilio, ac solertia medici superari in agendo possit dici.

CAPUT V.

EQuidem non omnes in corpore affectiones aut alterationes, licet graves sint, ac molestè accidant, verè morbosæ sunt dicendæ, quod præcipuè de pluribus symptomatibus arbitramur, quæ sæpe non passiva, sed activa videntur esse phænomena : *consideravit id ingeniosè THOMAS SYDENHAM Practicus Londinensis qui in oper. Med. anno 1696. edit. observ. sect. 1. in exordio cap. 1. de morb. acut. sic eruditè scripsit*, dictat ratio, siquid ego judico, morbum (frequenter saltem) quantumlibet ejus causæ humano corpori adversentur, nihil esse aliud, quàm conamen naturæ, id est, reluctationem providam illius, exterminationem materiæ morbificæ in ægri salutem omni ope molientis, quia scilicet humorum corruptionibus digerendis, id est præparandis, spissioribus tenuandis, crudioribus attemperandis, congestis resolvendis &c. primùm, dein excernendis secundùm dogma HIPPOCRAT. concocta medicari oportet, non cruda, vel ob nimiam eorundem molem sive quantitatem, vel qualitatem incongruam suppar non fuit, id est, consuetis ordinariis motibus subigere, sec- & excernere non potuit, natura de ejusmodi methodo, ac symptomatum concatenatione, id est, auctiorum plùs minùs motuum energia sibi prospexit, quibus materiam peccantem atque alienam, quæ totius fabricæ compagem aliter solveret, nempe internam sanitatis œconomiam plùs ultra turbaret, actiones vitales præpediret, aut destrueret, è suis finibus, nimirùm per partes emunctoriales, aut excretorias excluderet, ita, ut talia phænomena videantur esse non nisi majores solito toni motricium partium intensiones, augmenta motuum, fortiora transpressionis humorum conamina, validiora pro- aut expulsionis molimina, intrinseci sollicitæ magis & reluctantis naturæ nifus ad removenda, quæ molesta & infesta, inutilia & hostilia, damnosa & periculosa sunt.

CA-

CAPUT VI.

Hanc activitatem sicut natura metastasi, aut excretionibus præstat, ita his in acutis febribus, & in variis morbis admodum salutaribus alleviatoriis, tutius, perfectius, utiliùs, quem excretionis modum, & motum subinde vel non juvare, non succedentem promovere, vel à natura deficientem supplere, imò quandoque prævenire necesse est; unde in suppressis iisdem sanguineis vel præservationis, vel curationis gratiâ toties etiam tempestivæ mox sub initia morborum acutorum, vel quoties in aliis etiam affectibus consultæ videntur, solent administrari venarum aperturæ sive sectiones, quæ tamen habitui corporum plus minus plethorico, temperamento, ætati, morbis, viribus, tolerantia, aliisque circumstantiis uti proportionatæ, sic nunc in manibus, brachiis, nunc in pedibus, fronte, venis sublingualibus in effectum vel derivationis, vel revulsionis directæ sint: substitui his quoque solent applicationes sanguifugarum, scarrificationes cum cucurbitulis; suavit id non sine magno fructu RIVERIUS *instit. Med. lib. 5. part. 1. sect. 2. de sangui. miss.* ut natura portione oneris, quo premebatur, levata, quod reliquum est, melius sustineat, & faciliori negotio domet, atque conficiat: consentit PETR. FORESTUS *observ. Med. lib. 2. observ. 20 ad Schol.* levata namque, quæ corpus nostrum regit, natura, exoneratòque eo, quo veluti sarcinâ premitur, haud ægrè, quod reliquum est, vincet.

CAPUT VII.

Natura sicut diversâ motuum sec- & excretoriorum utitur modificatione auctiori, aut temperatiori, celeriori, aut tardiori, largiori, aut parciori &c. ita & varia destinavit emunctoria, aut loca excretoria diversis humoribus, aut rebus pro depuramento corporis ex eo emovendis adaptata; *cognovit prudenter* GUILIELM. COLE *Anglus tract. de secretionibus animali cap. 2. sic tradens*: nimirum à natura designantur secretiones excretoriæ, ut remanens massa purior, atque vitæ usui accomodatior persistat, id, quod cuivis obvium esse poterit, qui perpenderit, quanta corpori incommoda à suppressis solitis evacuationibus superveniunt: per talia ergo emunctoria, aut loca excretoria natura vel propriâ vi intrinsecâ, aut spontaneâ, potentiâ emo-

emotivâ, vel remediis adjuta illa, quæ superflua, abundantia, inutilia, noxia sunt, subitò, aut sensim exterminat : *annotavit id OSWALD.* CROLLIUS *pag. 113.* morbi materiales (id est eorum causæ) viâ universali, & particulari expelluntur per varia emunctoria, per quæ natura remediis adjuta materiam morbidam excernere, & compescere consuevit, benè hinc evacuationes in genere distinguuntur in spontaneas vel naturales, & artificiales.

CAPUT VIII.

Evacuationes naturales sicut pro diversitate partium in-vel è quibus fiunt, motusque, ac modi excretorii vocantur in specie, vel emesis aut vomitio, vel catharsis aut purgatio, vel diaphoresis aut transpiratio, vel hydrosis aut sudatio, vel diuresis aut urinatio, quibus junguntur particulares, uti apophlegmatizatio, sternutatio etc. ita præter venæsectiones, aut missiones sanguinis jam memoratas pariter solent nominari artificiales, de quibus hic primò placet breviter tractare, & quidem de emesi vel vomitione, de hac licet *doceat HIPPOCRAT. in sect. 4. aphor. 16.* quòd, si quis febrem non habens abstineat à cibo, & cordis morsum, & tenebricosam vertiginem patitur, & oris amaritudinem sentit, purgatione indigere per superiora significatur, licet authores multi variis in affectibus suadeant subinde, nec inidoneè, multique in emeticis faciles, imò dosi satis audaci exhibendis sint nimis prompti, attamen dum attentius pensitamus, quòd artificialis vomitio sit actio excretoria contentorum coacta, extraordinaria, sollicitata, quòd sit motus Ventriculi quasi convulsivus, sive spastica tunicæ ventriculi nervoso-musculosæ strictura, ipsiusque œsophagi molestior contractio, diaphragmatis, ac thoracis concussio agitatoria, quòd hinc violenta plùs minùs rerum, vel humorum eructativa egestio, quòd secundùm JACOB: WALDSCHMIDIUM *instit. medic. ration. cap. 16. §. 9.* unus, & alter vomitus plùs debilitent, quàm decem, imò multo plures per alvum dejectiones, statuimus sincerè, quòd cum emeticis, si aliàs secundùm HIPPOCRATIS monitum citò, tutò, & jucundè procedere quis velit, non præcipitanter, non indeliberatè, non incautè agendum sit, præsertim, ubi variæ, quæ facilè, crebròque occultæ sunt, obitare possunt contraindicationes, nimirum v. g. non satis firma, aut sana viscerum, præsertim pectoris constitutio, magna ad quascun-

H que

que sanguinis excretiones pronitas, irritabiles partium corporis sensibilibus infirmitates, herniæ, frequentes doloris colici sensationes, faciles sanguinis versus caput, aut pectus congestoriæ motiones, aliæque plures, unde etiam *sapienter iussit HIPPOCRAT. sect. 4. aphor. 7.* vomentes verò difficulter purgare per inferiora, cum vomitus periculosior, utpote à quo secundum *aphor. 3. sect. 7.* singultus facilè metuentus, & oculorum rubor, ut inflammatorius, malum, pluresque alii præter intentionem concitabiles affectus, uti jam tot tristes docuerunt historiæ, ita, ut patientia cum abstinencia quàm necessaria etiam sæpe in medico, tam salutaris ægro sit panacæa.

CAPUT IX.

Catharsis, cujus nomen à verbo καθάρσις purifico desumitur, quemadmodum significat purgationem corporis alvinam, ita ea ad conservandam corporis vitalitatem, tuendam & restituendam sanitatem quàm maximè est necessaria, distinguitur proinde etiam in naturalem spontaneam, & artificialem sollicitatam: artificialis sicut est frequens plùs minùs, aut larga evacuatio per vias alvinas, ita fit per remedia diversi modificata, quæ pro varietate substantiæ suæ tenuioris, aut spissioris citiùs, vel tardiùs, pro crassi particularum, modoque effectûs blandiùs, vel molestius sunt operativa; unde distinguuntur vel in mitiora, quæ leniendo, humectando, lubricitando, molliendo ductum intestinale, solent lenitiva vocari: vel primam regionem, aut primas vias medicè sic dictas aliquantum motitando, lenitèrque stimulando laxantia, vel in mediocria propriè purgantia, quæ paulo plùs ultra in glandulas, tubulósque intestinales, mesentericos propiores vim suam exerunt, vel in vehementia, drastica sic vocata, eoquòd sint valde efficacia, quæ in profundum vim suam transmittere dicuntur ab authoribus, quâ vi penetrantiori, acriori causticâ irritando fibras, laceffendo glandulas, agitando humores, ac colliquando nimium, resolvendo mixtionem, naturam ad intensiores motus excretorios stimulando, sollicitando tumultuario ex partibus remotioribus aff- & confluxui ansam dant, aut occasionem non sine notabili interiorum turba, facili gravium molestiarum, torminosarum, colicarum, vomibundarum, singultuosarum, inflammatoriarum, convulsivarum concitatione, crebrò totali sanitatis destructione, gravi que vitæ ipsiusmet

usmet periculo, quod *benè agnovit* HIPPOCRAT. *in sect. 5. aphor. 4.* ex superflua purgatione convulsio, aut singultus superveniens malum.

CAPUT X.

E St quidem evacuatio hæc intestinalis communis, ac assueta non solum pro educendo, quidquid alimentorum est assumptum superfluo, sed & aliis, ne affluant, humoribus v. g. biliosis, ferosis, mucidis etc. est hæc via docente CAROL. MUSITANO *cap. 34. de febrib.* commodior, quam natura ipsi sibi stravit ad jugem recrementorum, quæ à ventriculo in intestina ordinariè devolvuntur, excretionem, imò, uti pergit, à corpore universo commodior ad intestina magisque usitata via, sunt quidem motus evacuatorii omnes, sic ex his eminentes, maximè alvini vel intestinales, uti necessarii, sic valde utiles, qui quantum naturæ commodum afferant *teste* HOFFMANNO *dissert. de purg.* dici vix possit: verum ne indifferenter, promiscuè, intempestivè, præcipitanter, tumultuariè purgantia, minus vehementia usurpentur, considerandæ sunt plures circumstantiæ, nimirum 1) prædispositio individualis, facilis contentorum mobilitas, vel non, intestinorum siccitas, aut lubricitas, stricture aut laxitas, unde *sapienter monuit* HIPPOCR. *sect. 2. aphor. 9.* corpora cum quis purgare voluerit, oportet prius fluida facere, sive disponere per humectantia, lubricantia, diluentia, vel per digestiva, mucositates solventia præsertim salina, 2) diversitas ætatis, sexûs, complexionis, virium, nempe quid & quantum possint, vel ferre recusent, sensibilitatis majoris, vel minoris, anni temporum etc. 3) necessitas affectuum & indicationum. 4) crasis vel qualitas remediorum purgantium, utpote, quæ non æquali virtute operari notissimum est. 5) quantitas vel justa, aut proportionata dosis; atque sub hac consideratione, hoc modo, si qualia oportet purgari, purgentur, confert & faciliè ferunt, sicut *docet* HIPPOCR. *sect. 1. aphor. 25.* si verò contra, difficulter, proinde quàm salutaris panacæa sæpe sit in Medico etiam in his patientia cum abstinencia considerate.

CAPUT XI.

INter evacuationes universales tertia est transpiratio corporis peripherica sive cutanea, quæ diaphoresis solet vocari à verbo δια-
 βοήσσει, quod GALENO resolutio dicitur, hæc transpiratio, quia
 lenis & halituoſa, sic insensibilis est, dum verò sensibilior larga
 plùs minùs est, ὁδρωσις sive sudatio dicitur, hujus utriùsque natu-
 ralis tanta est necessitudo ac utilitas, ut sicut evacuatione alvinâ pri-
 mæ repurgantur viæ, defœcatur chylus, ita hæc depuretur sanguis
 & lymphæ, totiùsque corporis perspiret ac detergatur habitus,
 unde fibroso-reticularis textura glanduloso-porosa cutis non malè com-
 munius emunctorium solet nominari: utitur hoc provida natura,
 ut aquositates vel serositates salino-sulphureæ, biliosæ, tenuiores
 tam per alimenta & potulenta ingeneratæ cum sanguine fluitantes,
 quàm & ab eodem per motum perpetim per viscera & vasa trans-
 pressorium, & ad tunicatos ramificationum arteriosarum limites
 attritorium, quo plùs auctum, eo magis resolutæ intra glandulas
 subcutaneas secretæ, per tubulos porosque excretorios vel sub for-
 ma halituum assiduè dissipentur, vel conspicuo sæpe madore, aut
 sudore eliminantur: vaporosam hanc corporis transpirationem sicut
 sub aëris densitate lotis in hyeme manibus, aut irroratâ facie nota-
 biliùs, vel sub exercitio corporis validiori in sudorem plùs minùs
 auctam advertimus, ita in animalibus v. g. equis vehementiori motu
 aut cursu agitatæ totis quasi fumantibus luculenter cernimus, ita,
 ut SANCTORIUS *in Medic. sua statica* ausus sit scribere: quòd tanta in
 assidua corporis transpiratione vaporosa humorum fiat excretio unâ
 die, quanta vix per alias vias.

CAPUT XII.

SIt ut sit, mirum saltem hinc non est, quòd si transpiratio, vel
 hydroſis imminuatur, sufflaminetur, cohibeatur, deficiat,
 uti facilè, crebriùsque fit, sive ob majorem serositatum mucidi-
 tatem, spissitudinem, tubulorum angustiam, pororum conni-
 ventiam, sive ob intemperiem aëris, aut humidiorum reticulorum
 fibrarum contextum plùs solito relaxantem, aut frigidi-vel rigidio-
 rem liberiori allapsu fibras nerveas sensibiles alterantem, motrices
 toni-

tonico - spasticè sub horroris sensu constringentem , poros condensantem , humores incrassantem , aliòve refrigerii , aut suppressionis modo afficientem , etiam variæ motûs tonici uti alterationes , perversiones , sic graves soleant enasci affectus , v. g. congestiones , aut intumescentiæ serosæ , œdemadotes , catarrhales , dolores spastici , rhevmatici , arthritici , paralytodes , sanguineo - inflammatorii , phlegmonotes , erysipelatodes , diversæ cutis defœdationes scabiosæ , pustulosæ efflorescentiæ &c. eapropter si naturalis diaphoresis , aut hydrosis deficiat , supplere potest artificialis , in qua tamen patienter respicere oportet conjecturâ rationali primò habitum corporis , an strictior , an laxior sit , magisque porosè dispositus , aut perspirabilis. Secundò temperamentum an sanguineo - plethoricum in faciles turgescencias , aut æstuationes pronum , an verò phlegmaticum , vel serosum fluiditate humorum prævalens. Tertiò sanguinis , aliorumque humorum crasin , an spissior sit , an fluxilior , faciliùs aut minùs resolubilis in serositates. Quartò causam morborum , an simplex humerosa , an maligna aut fontica sit , fixa vel difficulter mobilis , an volatilis aut halitiosa. Quintò naturæ tendentias , ac proclivitatem in transpirationem aut excussionem hydroticam , vel non. Sextò temporis opportunitatem , uti *prudenter annotavit HIPPOCR. Sect. 4. aphor. 36.* sudores febricitanti si inceperint , boni & tertio die , & quinto , & septimo , & nono , & undecimo &c. Hi enim sudores judicant morbos , qui verò non ita , laborem significant , & longitudinem. Septimò denique virium tolerantiam aut languorem ; quare non indifferenter , intempestivè , incongruè , eventualiter præsertim in principiis exhibenda sunt sudorifera , utpote inter quæ ratione craseos , & effectûs considerabilis est differentia , ne fortiori aut coactò sudore sanguis æstuosè agitato in nimiam dissolutionem serosam sensibiliter defatigantem adigatur , vel in immoderatam continuam profusionem sudoris colliquativam fatiscat , absumptâ fluidiori substantiâ cum turbulentiori totius morbi decursu spissescat , quod præter Authores multos *sapienter insinuavit THONERUS observ. medic. pag. 13. his verbis* : non video ullam rationem , quâ fretus judicare queam hydrotica tot assidua fructuosa , quin ab eorum usu intempestivo resolutis tenuioribus partibus , relictis autem crassioribus magis lentescant , quo minùs post evacuari possint à natura ; *item observ. med. lib. 1. observ. 1. sic habet* :

asseverare auiam complures ægros consimilibus febribus, intelligo ardentioribus, à crassis, pituitosis, & biliosis humoribus enatis correptos crebriore usu hydroticorum extinctos, dum natura, cuius officium est, vitiosos humores concoquere, mitificare, postmodum separare à bonis, tandem excernere, impediretur autem à sua critica expulsione, dum illos per hydrotica nimia resolutis tenuioribus partibus, relictis crassioribus lentescerent amoliri nequit per convenientes vias, quo minùs post evacuari possint & ab arte, & à natura, exinde aliter fieri non potest, quin natura distracta, infirmata succumbat.

CAPUT XIII.

CÆteras evacuationes tam universales, quas inter numeratur etiam diuresis &c. quàm particulares, uti sunt apophlegmatizatio, sternutatio &c. tacitè præterimus, sic & de secunda auxilii specie, nimirum alteratione, atque destinatis in hunc scopum numerosis tot tamque diversis medicamentis, nihil pro nunc hìc ultra in particulari adducimus, ne brevitatis Thesium transgressio excrescat in librum; id saltem denuo commemoramus, quòd sicut in usu singulorum evacuantium magna attentio, & sagax moderatio Medico sit necessaria, sic talium quoque remediorum, utpote quæ definiuntur, quòd sint res, quæ corpus nostrum alterare plùs minùs, & afficere possunt, præcipuè cùm magna inter alimenta & medicamenta ratione craseos particularum, & effectùs sit differentia, ipsa tamen alimenta inordinatè, vitiosè assumpta nociva etiam possint esse corpori secundùm versum:

Nil prodest, quod non ledere possit idem.

Quo plùs proinde medicamenta incongruè, & malè usurpata: considerandum est igitur judiciosè, quo natura vergat, an, & quorsum ducere conveniat, ubi, quantum, quibus auxiliis, quòusque juvare oporteat, an natura, quid, quibus viis, quo modo, quàm emphasi, quo successu agat, quemadmodum ergo, ubi ea deficit, assistentia, sic ubi benè & salutariter agit, Medico abstinentià cum patientia opus est.

CAPUT XIV.

ETenim sicut unica jugisque naturæ vel animæ intentio ac voluntas est vitalitatem, integramque sanitatem servandi, labefactam reparandi, ita rationalis est illius sollicitudo per vim suam intrinsecam motibus sec- & excretoriis constantibus, vel periodicis con- vel infuetis proportionatè limitatis in statu sano, vel auctioribus plùs minùs in morboſo noxium quodvis exterminare, impedimenta qualiacùnque præcavere, vel amovere; tales inter motus sec- & excretorios auctiores præprimis observabiles sunt febriles, & quidem frequentes admodum, cùm pauciores revera sunt morbi, quos non vel febriformes saltem commotiones transitoria, vel motus verè febriles notabiles ac durabiles plùs minùs aut comitari, aut inſequi ſoleant, hinc non ineptum est dicterium; quòd dentur febres nonaginta novem, ſic tot ferme febres in numero, quot morbi in indice vel alphabeto: ſunt febriles hi motus vel continui, vel periodici, remittentes vel intermittentes, acuti aut breves, vel diuturni aut lenti, variè modificati in gradu, diverſi in effectum excretionis materiæ peccantis, nimirum pro varietate cauſarum; illæ ſunt vel in partibus ſolidis, in quibus ſtaſes vel ſanguinis inflammatoria, vel lymphæ, aut ſeroſitatum ſimplices, obſtructiones, inſarctus, intumeſcentiæ, &c. oriri ſolent, vel in fluidis, à quibus ſunt colluvies ſeroſæ, mucidæ, cruditates acidæ, bilioſæ, aliæve, vel materiæ extraordinariæ, malignæ, putredinosè corruptivæ, ſive in ipſo corpore genitæ, ſive ab extra per contagium miasmaticæ, ſic à ciborum, potùsve vitiis, ſive ab aëris grandi intemperie aut corruptione, ſimilique modo communicatæ, ita, ut febriles tales motus auctiores potiùs activi vitales, quàm paſſivi morboſi eſſe videantur.

CAPUT XV.

COgnovit id profundo certè ſcrutinio THOM. SYDENHAM. *Medicus Londin. de feb. cont. pag. 63. ſic ſcribens*: proſecto enim eſt febris ipſa naturæ instrumentum, quo partes impuras à puris ſecernat, hoc illa modo ab initio fermè imperceptibili, quia adhuc mitiori præſtat, in ἀρχῇ vel augmento, & circa ſtatum morbi validiori excretorium opus aggreditur, id, quod circa declinationem aper-
tiùs

tiùs , atque manifestiùs ex variis excretionum successibus cernere licet: *consideravit idipsum* FRANCISC. VICARIUS *Profess. Friburg. in opusc. de febr. ita habens*: hoc arcanum latet Medicos putantes febrem esse perniciosam , quam ego judico utilem: *observavit* LAZ. RIVER. *in prax: Med. lib. 1. cap. 2. de affect. soporos. ex HIPPOCRATE Sect. 6. aphor: 51. docens*: apoplectici in 7. diebus pereunt , nisi febris apprehenderit , illa autem febris acuta esse debet , & essentialis , ut possit materiam morbificam discutere , atque febris morbum solutura circa principium morbi debet accidere , dum natura adhuc in suo robore consistens validos conatus exercere potest ; quid nunc per febrem hos aliosque morbos solventem aliud supponi potest , quam ipsi conatus naturæ validi & auctiores , qui cum sint vel discussorii , vel excretorii , aut ablatorii causarum morbificarum , verè non passivi , sed activi sunt.

CAPUT XVI.

JAM ergo sicut natura causas morbificas exactè plus minusve ope organismi sentit, easque agnoscit molestas ac nocivas, sicut ad illarum vitia in quanto, quali, motu &c. fundata pro sua vi intrinseca proportionatè motus intendit , augètque pro scopo sec - & excretorio aut discussorio , metastatico , ita fungitur hoc munere nunc celerius, nunc tardius , nunc validius , nunc remissiùs , assidue , vel intervallatim , aut periodicè pro varia methodo , uti tradit sapientissimè SYDENHAM , quâ causam morbificam deturbare nititur , nam cum febris opem deposcit , quâ adjutrice vel particulas inutiles , inquinatas , corruptas à sanguine divellat , vel hic illic congestas , stagnantes fortiori appulsu abstergat , divulsasque aut absterfas progressu adhuc ulteriori per sudores , anacatharsin sive sputum , diarrhoeas vel fluxus alvi , eruptiones varias , aut aliam ejusmodi evacuationem expellat , eumque in sanguinis massa corpore pertenui ac fluido sæpiùs res peragatur , idque mediante motu partium tonico violentiori, necesse omnino est , ut in morbi vigore vel statu , gradùque motuum intensiori subita vel in salutem vel mortem mutatio fiat , prout scilicet natura materiam morbificam vel criticè notabiliter noverit emovere , expellere , vel lyti aut solutione paulatinâ imminuere , vel sub languidiori motuum successu tardius saltem eluctatura poterit absorbere , si eluctari non ultra queat , tunc oppressa

pressa velut à materia morbifica, five ob quantitatem illius invincibilem, five ob qualitatem incorrigibilem, five ob destructam solidarum partium aptitudinem, inhabilitatem inveniendabilem in energia fatiscet, in activitate deficiet emigratura, atque corpus putredinosa mixti dissolutioni intimae, aut corruptioni citius aut serius relictura.

CAPUT XVII.

AD salutare hosce motus excretorios melius promovendos necessaria, ac utilis est certe humorum concoctio, qui terminus non contemnendus est, cuius *senex Coss*, cumque eo Medicorum plures toties fecerunt, adhucque in dies faciunt mentionem, cum percoctionem nihil aliud, quam praeparatio, dispositio, resolutio, & separatio sensim secretoria materiae peccantis à reliquis humoribus sanis, aut salubribus futura expeditius excretoria significetur; haec autem non acceleranda est, uti prudentissime monet, & docet SYDENHAM: sat agendo, nescio, quibus fortibus, aut intempestivis evacuantibus, aut ingestis copiose alterantibus, vel nimium calefacientibus vel refrigerantibus secundum desiderium potissimorum patientum *man solle nur die Hitze legen*, ac si calor iste πυρετός five igneus esset, aut flammula cordis ardentior, aut accensio spirituum radiosa, uti v. v. quibusdam opinio erat; nec febribus ejusmodi motus, licet auctiores, ac molesti supprimendi, aut sistendi intempestive pro vulgari petitione: *man solle doch gleich oder bey Zeiten das Fieber stillen*, cum tamen febriles motus, ingrati licet & molesti in bonum à natura intenti sunt finem, aut scopum sanitatis, quem frequentius longè, quam fieri cernimus, naturam attingere posse credit SYDENHAM: nisi ab ignaris à recto, quem tenet illa, cursu detorqueretur, ita, ut saepe permittenda sit vigorosior naturae activitas, & auctio motuum extraordinaria, quamdiu salus aegrorum passa fuerit, cum five evacuationes turbulentæ, five nimiae refrigerationes moram nectant, & curationem impedian, ipsamque sanitatem jam apparentem abigant, ut frequentius se observasse scribit praefatus author; sic & si refrigerantia quaelibet serius adhibeantur, atque ita energia, vel augmentum motuum sufflaminetur, mirum non est, si febris diu, & in corporibus mala medicatione tractatis multo longius corruptè excurrat, vel in labes

I

visce-

viscerum immedicabiles, statimque marasmodem sub contumacia (ut fit sæpius) terminetur : benè huc servit versus :

*Sic majora queunt curando evadere sæpe
Vulnera, quæ melius non tetigisse foret.*

CAPUT XVIII.

QUodsi tamen etiam vitiosè, erroneè tales intrinseci motus ad nimias humorum turgescencias, aut effusiones debilitantes excedere, vel ad convulsorias ingravescere videantur fibrarum rigescencias, aliàsque accidentales graviores molestias, saltem mitigatio nervosi, aut motricis sistematis, aut moderatio, & successiva motuum tranquillatio causis morbificis proportionata sicut consultissima, sic res est mysteriosa scientiæ medicæ, & judiciofa artis, aut peritiæ medendi : dicant interim qui velint : man greiffe nicht recht an, man gehe zu gelind, man solle zu stärkeren Medicamenten kommen, audivimus subinde ita conquerentes, aut loquentes, sed cogitavimus in mente, & corde nostro, imò diximus, verè nescitis, quid dicatis, quid petatis, etenim natura vult juvari non turbari, duci non cogi, sublevari non onerari, eligite quid utilius, quid securius; *consideravit hæc* PETR. FOREST. *observ. 62 pag. 365.* non oportet naturæ noxia expellentis motus reprimere, sed vel adjuvare, vel moderari, vel relinquere debemus : THONERUS *lib. 1 obs. 5. docet* : consultius non rarò est negotium soli naturæ committere, quàm immaturâ Medicinâ periculum accersere : *consentit* RICHARD. MORTON *Anglus Londin. in oper. Med. tract. de febr. cap. 1. pag. 25. ita tradens.* ubi spiritus jam sensim ultimis conatibus se dilatârunt, sive melius, ubi natura vi, aut influxu quantum possibili, summis conatibus velut insurgens restiterit, atque quòd hostile intus delitescens excutere vel exterminare tentaverit, atque successu actuali inceperit, ideòque non multùm absque urgente necessitate à Medico moliendum est, verùm totum negotium naturæ soli, & patiens regimini debito committendus est, nisi quòd temperatis cardiacis vis naturæ fovenda sit, moderantibus allevianda, adjuvanda, non verò opiat, & refrigerantibus subito opprimenda, quatenus ab his, & similibus non rarò contingit, vel morbum ilicò recrudescente, invalescere, vel naturam inde distractam, aut debilitatam victoriam penè partam vix, aut non reportare posse : unde solitudine summè lau-

laudabili, *pergit præcitus author*, vehementer oro. obtestorque omnes artem medicinalem exercentes, ne absque urgente necessitate in statu morbi quidquam moveant, vel quidem tentent. imò quoties etiam necessarium videatur sive fræno, sive calcaribus uti, & tunc cum summa cautela, & parcâ manu id faciant, melius enim est ægros â vi morbi pro fati dispositione naturali interire, quàm datâ occasione aut putatitiâ suspicione illius, uti sapiùs hoc fit, dici interiùsse, videtur hoc primitùs benè pensitâsse HIPPOCR. *in sect 1 aphor. 20.* admonens: quæ judicantur & magis, quæ judicata sunt integrè, nempe naturâ per se operante subactâ, motâ, excretâ materiâ, neque movere, neque novare aliquid sive medicamentis sive aliter irritando, sed finire oportet.

CAPUT XIX.

Námque natura quàm sollicita est in sentiendo, cogitando, judicando, cognoscendo, quàm provida in operando, nihil temerè agens, uti *scripsit DANIEL SENERTUS instit. Med. lib. 4. part. 1. cap. 1.* & sicut GALENUS *3. de usu part. cap. 15. docet*, nunquam in necessariis deficiens, aut aliquid supervacui efficiens, ita, ut temerè nil eam agere credendum sit, nisi distrahatur erroneè, impediatur vitiosè, tam exacta est in observando varias circumstantias pro sua intentione necessarias, nempe 1) tempus, in quo, vel quando agendum, sive movendum, de quo *testatur THEOD. ZWINGERUS in theat. prax. de feb. intermitt. pag. 347.* statis autem temporum periodis mediante naturæ robore, & vi motûs fibrarum tonici, vasorum oscillatorii vitiosus humor ille è latibulis quibuscúnque excutitur, massæ sanguineæ affusus, motu intestino agitato, resolutus, extricatus, progressivo auctiori delatus, per emunctoria pro posse naturæ exterminatur, id quod ex sudore finem paroxysmorum plerúmque indicante, ex largioribus solito in urina contentis, aliisque, quæ quotidie ferme observantur, excretionibus & corporis, & sanguinis depurativis luculenter apparet; 2) spatium, quamdiu intensiùs agendum, continuè, vel interruptè, aut per intervalla, quod durationes & paroxysmi, aut periodi denotant: 3) gradum motuum, nempe pro varia peccantis materiæ qualitate necessarium auctiorem plùs minùs, vel remissum. 4) ordinem in opere fec- & excretorio. 5) mensuram, quantum humoris excernendi sufficiat ad tollendam, vel imminuendam causarum morbificarum ur-

I 2

gen-

gentiam 6.) loca, aut vias, per quas faciliùs eluctari, & excretiones perficere possit, & quidem commodiùs, ac tutiùs per ordinarias, graviùs, sæpèque periculosiùs per extraordinarias.

CAPUT XX.

Tales circumstantias sicut magistra observat natura, ita Medicus pariter observet easdem, atque tendentias, molimina, nifus, activitatem naturæ, ut verus minister sit; eapropter justè hortatur PETR. FOREST. *lib. 2. de febr. conti: observat. 22.* in scholia, diligenter notandum est genus excretionis, & quâ fieri viâ debeat, ne quid à nobis tentetur, unde naturæ impetus impediri possit, cui potius suppetias ferre æquum est, si fortè propter imbecillitatem tardiùs moveatur: pergit idem in ejusdem *libri observ. 26.* in scholia: interim hoc notandum, num magno impetu natura moliatur motum, an lentè, & vi multâ, in primis præstat nihil juvare, sed potius procurare ne symptomatibus æger fatiscat, quam providentiam habuit GALENUS &c: si lentè, juvabimus, uti fecit HIPPOCRAT. prudentissimè: juvare igitur, non turbare oportet naturam, *suasit hinc doctè CAROL. MUSITANUS in pyretologia cap. 34.* si natura die paroxysmi per sudorem evacuationem moliri velit, sudor per medicamentum purgans magno cum detrimento inhiberetur, vel si natura purgationem per alvum institueret, & medicus eâdem die purgans exhiberet, metuendum, ne ex utrôque motu immoderata succederet evacuatio magno cum ægri detrimento: *observavit hæc D. STAHLIUS monens in problem. pract.* propemodum febris eventus magis salubris est, si nullâ, quàm si vulgari arte interpelletur, provocans ad experientiam, quòd in paupere plebe ex illis febricitantibus, qui sine remediis turbantibus convalescunt, major longè possit numerus confici: nimirum nil sine judicio fiat, nil non meditatè, quo quidem pacto cum non naturam sequamur optimam semper ducem, sed conjectandi libidini indulgeamus, tot erunt nobis morborum, aut symptomatum species, quot comminisci placuerit, concludit pereruditè SYDENHAMUS.

CAPUT XXI.

NEc iniquè, nam si res penitiùs consideretur, non tot erunt morbi, & symptomata in ægrotis, quot longâ serie nutrantur in libris sive simplicia, sive febrilia, cum frequenter multa non sint, uti

uti communiter nominantur, & existimantur morbosa, sed conamina naturæ fructuosa, præsertim excretoria, si inimpeditè succedant, testantur id plures famosi practici, uti ETTMÜLLERUS, *qui in colleg. pract. pag. 1079. scribit de anorex: & vomit: infant: in prognosi*, utilis est vomitus ex quacunque causa oriatur, si non sit nimius, innuit enim stomachum satis sensibilem, naturam providam molesta rejicientem: ZWINGERUS *in theatr. prax. de achor. pag. 22.* si prognosin spectes, morbus hic purgamen est sanguinis intemperie seroso - acri laborantis, adeoque non periculosus, nisi præpediatur, vel repellatur effluens humor serosus, sicque in massam humoralem regurgitet, in ea certè mox turbationem instituere, & mala periculosissima producere: FOREST. *in lib. 7. ad schol.* his, qui sanguinem è naribus profundunt, vel vomunt, nihil præproperè tentare oportet *monente* ALEXANDR. TRALLIANÓ: nam ea, quæ admoventur, præterquam, quòd nihil juvant, naturam impediunt subinde in interitum: ETTMÜLLER: *sect. 9 pag 1098. de crust: lact: fav: & tineâ:* omnes hi affectus bonum equidem sunt signum malæ causæ, horum enim affectuum medio subinde ab aliis gravioribus malis præservantur, & liberantur, sicuti retropulsis his multa mala, in specie convulsiones, epilepsiæ, tussès ferinæ, catarrhosæ ad pectus congestiones, aut decubitus suffocatorii, & similia supervenire solent; verè secundùm HIPPOCRAT. ab intro foras ferri bonum, foris intro malum, imò pessimum est.

CAPUT XXII.

Confirmant veritatem discursûs nostri sinistrae in similibus contingentiis excretoriis medicationes, malique eventus; historias suggerunt authores varii; inter hos STAHLIUS *dissert. de morb. habitualib: cap. 4. pag. 16.* in adolescente, qui cum à pluribus annis obnoxius fuisset frequentibus, & largis narium hæmorrhagiis, ante aliquod tempus medicamentis fluxum hunc restringentibus ex- & internis, ab hæmorrhagia quidem liberatus, circa vernum verò tempus de tussi cepit conqueri, quæ rectà in phthisin transiit: item aliam in quodam fluxum hæmorrhoidalem passò, qui intempestivè consopitus in infarctum hepatis schirrosum, indeque in hydropem pertinacissimum pertransivit: WALDSCHMID. *cas. 29.* in febricitante tertianario solis testaceis cum opiatís tractato, qui ex præpeditis incautè motibus febrilibus

bus materiæ peccantis excretoriis vehementissimum dolorem colicum incidit. Quot ab eadem causa, vel imprudenti febrilium, aliorumque motuum naturæ salutarium suppressione, ex vitio ad alias partes metastasi, & decubitu humorum facti sunt vel arthritici, vel hæctici, tabidi, vel cachectici tumidi, tympanitici, ascitici, ulcerosi etc historiis ulterioribus, quarum multas possemus adducere, non indigemus, cum sint satis obviæ.

CAPUT XXIII.

Consideremus quot ex suppresso sudore critico anxii, corde tremuli, palpitabundi, lypothymici, vel à retrocedentibus subito exanthematibus periphericis diversis, vel collabescentibus citò pustulis variolosis notissimo præfagio fati cedunt; quid podagra emanens, fistulæ siccescentes, ulcera diuturna inopinò coalescentia, fonticuli, sive fontanellæ cessantes, gutta rosacea evanescens, & similia, si nempe motus tales excretorii spontanei, repentè deficient, sæpius portendant, quas habeant consequentias; quàm periculosæ sunt hujusmodi ab intro contingentia, tam graves metuendæ sunt etiam datâ extrinsecè causâ, vel occasione; serviant adhuc quædam probationes historicæ; prima ex ETTMÜLLEO *in colleg. consultat. cas. 43.* de viro ætatis consistentis, qui sanus aliàs, & incolumis semper, nisi quòd parte tibiæ dextræ internæ ulcus quoddam copiosam plorans saniem gestaverat, ex quo antea commodè, & sanè habuit, illo, cum molestiarum diuturnarum pertæsus esset, ab empirico consolidato factus fuit tussiculosus, hæmoptoicus; ex TIMÆO *in colleg. med. pract. cas. 31.* de gangræna brachii, & sphacelo ex ulcere pedis intempestivè occluso; ex WALDSCHMID: *cas. 27* de cœcitate ex ulcere pedis rhevmatico intempestivè occluso: ex THEODORO ZWINGERO *de ulcere pag 563.* qui apoplexiam fortem sanationem ulceris antiqui in pede intra aliquod spatium insecutam in viro quinquagenario observavit; item in adolescente febrem lentam cum tussi, dyspnæa, disorexiâ, aliisque pthysia inchoatam significantibus ex fistuloso ulcere tibiæ paulatim curato, sic imminutâ per octiduum saniosi puris, quod aliàs effluere consueverat, quantitate.

CAPUT XXIV.

Verificatur nunc dogmaticus ille versus :

Abstine, & efficies, quod medicina nequit.

quanta hinc principii nostri vitalis, sive naturæ est bonitas, quàm bona intentio, quàm intenta activitas, quàm activa corporis sui conservatio, utpote cujus, *t. ste* DAVID. DE SPIA *in theatr. prax. de ulcerib.* solius opus est persanare ulcera, resarcire defectus, instaurare quod infirmum, artis verò naturam in opere sanationis juvare tollendo. saltem impedimenta ; tanta Medici debet esse attentio, tam attenta sollicitudo, tam sollicita cooperatio, quæ quo moderatior est, eo securior est, præsertim in affectibus intricatis, in abstrusis. Placet hinc, quod ROSINUS LENTILIUS *in eteodromo Medic. præct. in præfat. scribit* : in casibus intricatis nonnunquam, uti æquum est & par, spatium deliberandi sumens pharmacorum ordinationem in alteram diem differo, nisi vel symptomata gravia, vel aliæ circumstantiæ urgeant : consonant versus :

*Quod facis, hoc benè fac, securus si cupis esse,
Judicio tempus da, spatiumque tuo.
Crede mihi, res est magni properare pericli,
Quod ratio, arsque nequit, sola subinde mora
Sanavit.*

ita, ut nec præcipiti nimis conclusione peragenda sit curatio, cum secundùm HIPPOCRAT. difficile sit in morbis judicium, experimentum periculosum, nec intempestivè turbanda natura in contingentibus etiam insolitis, extraordinariis præsertim excretoriis etiam largis repente, vel uno impetu sistendo, vel impediendo, uti multorum methodus, & mos erat veterum, quod tot eorum testantur libri, ne remorâ incautè injectâ vis naturæ inferatur ; nec obruatur ea multitudine remediorum, cum paucis sit contenta, ne stomachus cum intestinis fiant in apothecam, nec afficiatur continuâ medicamentorum diversitate, præsertim verò nauseosâ nimis, cum hæcce varietas vix, aut parum deleter, imò, cum secundùm plures authores celeberrimos nihil æque sanationem impedit, imò sanitatem destruat, quàm assidua, curiosa, inutilis remediorum, & crebra Medicorum dogmaticorum, quibus temperamentum, complexio, dispositio corporis, inclinatio in morbos, &

& horum species, totumque naturæ negotium plus cognitum est, mutatio, atque ad empirismum appellatio clandestina nach bekanten Sprüchwort :

Viele Köch die Supp versalzen,
Allzeit neue, die Speiß verschmalzen,
Gehet man weit um, geht es weit irr
Wie bald zerbricht das erden Geschirr. Ideoque
*Qui tentant Medicos, se fallunt sæpius ipsos,
Et sunt interitus propria causa sui.*

CAPUT XXV.

SUadet ideo prudenter DAMASCENUS : medicamenta tibi pauca tenenda sunt, quorum vires, & operationes multoties es expertus; HOFFMANN. *dissert. de mot.* recommendat pauca, quibus Medicus naturæ cognoscens effectus bono cum successu, cum salute ægrotantium, cum gloria sua uti, felicemque potest absolvere curam; recognovit hæc seridè EMMANUEL KÖNIG *in thes. remed. in prolog. sic eruditè scribens* : idcirco notandum prudentiorum Medicorum modernorum in medendo propositum aliud longè esse, quàm veterum, quippe qui toti in eo erant occupati, quâ ratione medicamentorum sylvam, & numerosum cumulum præ paucibus laudabilioris famæ encomium sustinentibus acquirerent, dum recentiores neglectâ tantâ simplicium, & compositorum pompâ selectum quendam inter medicamenta institunt, secernendo pauca, eaque certiora, imò vix tria, vel sex è qualibet classe sibi familiaria reddunt, quo ipso non solum feliciores evadunt practici etc. nec iniqua est præfati authoris opinio, etenim considerate quæso, quanta medicamentorum ex omni regno desumptorum & simplicium, & compositorum sit multitudo in auxilium ab extrinseco, cum tamen ab intrinseco natura ipsa simplici solum sensu, & motu ut interno utatur medio, qualis in tot authorum libris formularum numerus vix computabilis est, quæ specierum ingredientium crebra confusio in multis sæpe, uti totâ qualitate, sic virtute sibimet ipsis incrassati contrariantium miscelâ, quæ incongrua subinde rerum vel non benè miscibilium, vel ob vim vix extricabilem non solubilium subinde additio infructuosa, ita, ut inter talia electio ambiguos ferme reddere possit juniorum practicorum animos : verè hinc sicut in eligendo,

do, & ordinando patientia, & prudens in arte peritis abſtinentia ſæpe poſſunt eſſe panchreſton remedium aut panacæa ſalutaris genuina, ita in empyricis præcipitantia, imperitia, temeramentatio ſolent eſſe ægrotis periculum, & ruina, non fallit proverbium: qui nimis, vel incognitis remediis imprudenter, temerariè ægrotantes tractant, facile ſub tempore maſtant.

CAPUT XXVI.

Quemadmodum ita nec multitudo medicamentorum, nec diverſitas mixtorum abſolvunt feliciſ negotium curationis, ſic nec ſpecierum pretioſitas, in quam tamen multi totam ſolent ſpem reponere, ab eaque certiorẽ exiſtimant dependere ſanitatẽ, unde toties dicta ſunt: man ſolle das koſtbareſte verſchreiben, keiner Medicin ſparen, es koſte was es wolle; audiant tales, quid de hac re ſinceriffimè ſcripſerit *præcticus Ulmenſ. : celeberrimus THONER : in lib. 1. obſerv. 11* ſæpius in animo meo oborta eſt admiratio, tam pretioſa quibũdam Medicis eſſe adeo familiaria, ut ea etiam obtrudant vilioris conditionis ægris, cum paucorum abhinc annorum intercapedine civis ex ordine mechanico decubuiffet, quidam Medicus decem dierum ſpatio ipſi talia medicamenta ex bezoar, magiſterio perlarum, lapidibus pretioſis, & ſimilibus præſcripſit, ut ſexaginta florenorum pretium ſuperârint; an non talia expenſa ſupervacua ſunt æſtimanda? cum multa millia hominum multo minoris, imò exigui valoris remediis ſine omni talium rerum apparatu, nequidem memoriâ à febribus, aliisque affectibus liberi, ac immunes facti ſint, fiântque indies, an non inutile diſpendium ſit? ad quid perditio hæc? teſtis ſit ruricola hominum numeroſorum multitudo, qui toties redeunt ad ſanitatẽ, in his duriùs educatis viliora, ut v. g. lapilli cancr, conch. præpar., mat. perlar., C. C., pulv., C. B., roõb. ſamb., theri., imò vitrellum vini & ſimilia ſimplicia æqualem, imò meliorem ſæpe præſtant effectum.

CAPUT XXVII.

Quam nunc moderata medicamentorum ex fonte pharmaceutico depromptorum adminiſtratio præſtare queit utilitatis, tantum, imò ſæpe plùs efficere legitima ex fonte diætetico alimentorum & potulentorum poteſt obſervatio, nam ſicuti errores, aut exceſſus diætæ ſæpiùs morbis anſam dare in parte primâ pro diſſerta-

tionis nostræ principio declaravimus, ita & rectitudinem, aut ordinem illius tollere posse morbos pro demonstrationis fine concludimus, & confirmant historiæ, quarum præcipuam tradit *Medic. Reg. LAZAR. RIVER. instit. med. lib. 14. cap. 3. pag. 334.* de nobili Veneto *Ludovic. Cornaro*, qui cum ad 45um ætatis annum vitam insalubrem duxisset, posteaquam multis remediis frustra usus fuisset, variis frequenter morbis conflictatus tandem consilio cujusdam Medici solâ diætâ morbos cœpit oppugnare, cibi & potûs quantitatem sensim imminuens, donec ad quatuordecim uncias ciborum computando ova, carnes, & alia quævis edulia, atque ad sedecim uncias potûs pro diebus singulis pervenisset, in qua diætâ permanens vitam incolumem, & à morbis liberam atque vegetam ultra centesimum annum produxit, ut ipsemet testatur in libello à se edito de vitæ sobriæ commodis: affirmat ARISTOTELES *in problemat.* memorans fuisse suo tempore philosophum quendam nomine HENRICUM, qui licet tabe laborâset, attamen arte diæteticâ ad centesimum annum pervenerit: confirment denique certitudinem hujus capitis præclarissima HIPPOCR. dogmata aphoristica de diætâ, in qua circa victum errores, quos plûs nocivos observavit, eo magis sollicitè præ omnibus primo loco annotavit, & cautelas recommendavit, benè agnoscens, quòd in patientia, & abstinencia cum tranquillitate melior fundetur methodus sanitatis ut integræ conservandæ, sic spes certior instaurandæ vel reparandæ, quàm in vitiosa appetitûs libertate, ciborum luxu, aut largitate vel in remediorum multitudine, inordinato usu, vel assidua varietate, uti solertiores multi adverterunt Medici; ideòque, quod sæpe non potest artis adminiculum, observatur fieri adhuc posse per nisum naturæ spontaneum intrinsecum sub decursu temporum; nec miremur, quoniam secundùm CROLLIUM *in præfat.* dum cessat Medicus externus in arte peritus, agit adhuc, novitèrque incipit naturalis internus.

CAPUT XXVIII.

ATque hæc sunt, quæ de panacæa hac verè salutari, aut Panchresto remedio paucis, quia in forma Thesium hîc adducere, & ulteriori legentium scrutinio relinquere, pro salubri ægrotantium solatio, consilio, auxilio sincerè, & cordialiter differere placuit, ut innotescat penitiùs, quanta sit naturæ humanæ in dotibus suis præstantia, qualis in sensibus vigilantia, in operationibus providentia

dentia, in effectibus potentia, & quo modo in abstruso, quia intrinseco vitæ, & sanitatis negotio quoûsque continuatu possibili vel observanda, vel adjuvanda, vel incitanda, vel instauranda sit; hanc methodum, sicut ex sedula celebriorum authorum & veterum, & recentiorum perlectione selegimus, selectam combinavimus, combinatam sistimus, ita & ad probationem veritatis in fidem eorum, quæ in his Thesibus proposuimus, varias authorum ipsorum & sententias, historias, dogmata propriis eorum calamis, & verbis tradita studio allegavimus, ad declarandum insimul, quod hæc de naturæ, & sensualiter, & vitaliter operantis energia, aut functionibus doctrina nova non sit, sed antiqua, imò antiquissima; interim cum secundum OSWALD. CROLL. pag. 43. omnia medicamenta, quæ corporibus humanis applicantur, non sui ratione, sed DEI munere sint efficacia, ac salubrem sortiantur effectum, cum secundum JOANN. à BEVERWICK *in thes. sanit. cap. 1. pag. 12.* vita donum sit DEI OMNIPOTENTIS, debita erga DIVINUM hunc largitorem, vitæ ac necis arbitrum sit gratitudo, magnæque cujuscunque sit cura ac sollicitudo, ut imperturbatam animæ, & corporis unitatem, ac incolumitatem conservet, & quoûsque durante vitæ cursu animum pro posse quietum, & corpus sanum possideat, usque dum felix ac beatus, quem singulis corde tenus optamus, vitæ fiat

F I N I S.

COROLLARIA

EX

UNIVERSA MEDICINA.

EX PHYSIOLOGIA.

- I. **M**edicina est scientia verè nobilis & ab origine, & à subjecto, & à fine, & ab aliis requisitis.
- II. Ars veterinaria non habet cum vera Medicina dogmaticè practica connexionem, vel relationem, hinc docuit sapiens: honora Medicum, quia ejus opera sunt tibi (nimirum homini) necessaria.
- III. Subjectum est corpus & anima, ex quibus constat totus homo.
- IV. Homo homini dat per generationem esse materiale aut substantiale extensibile, DEUS infundit principium formale spirituale.
- V. Infusionem & præsentiam animæ docet fides, hinc ruit falsum, & impium dogma per traducem.
- VI. Illius vim intrinsecam, aut energiam, ab hac dependentiam actionum præsertim singularum naturalium probat ratio.
- VII. Quando infundatur anima, res est scitu quidem abstrusa, an in ipso conceptionis legitimæ instanti incerta, cum nostrum non sit nosse tempora & momenta rerum; credibile saltem est, eam brevi infundi à Creatore.
- VIII. Eoquòd sit architecta vitalis corporis, struens illud ex staminibus tenerrimis, mollibus, tenuissimè complicatis per extensionem successivam.

- IX. Hinc mirum non est, quòd à fortiori pathetica anima distractione aut perturbatione conformationes partium vitiosae, maculae, naevi, dicti, materni, variae deformationes, imò monstrosae occasionaliter fieri possint, & subinde observentur.
- X. Talium deformationum genesis & animae matris, & animae prolis adscribenda videtur, etsi enim anima hominis sit iuxta omnes rationalis, substantia spiritualis cogitans, sic intenta in perfectionem corporis, quod inhabitat, attamen sicut in sensualibus, moralibus distrahi, ita & in vitalibus perturbari potest, sic agere erroneè, vitiosè;
- XI. Interim tamen est & manet pars hominis nobilissima, quae indistracta, imperturbata operatur ordinatè, benè, & hinc quàm necessaria est decens singularum partium conformatio, tam proportionata, tam artificiosa requiritur structura pro actionibus & sensu- & vitalibus;
- XII. Quas sicut influxu suo energetico instituit, & praestat, sic jugiter continuat, pro posse dirigit, ita tamen, ut ratio mechanismi tanquam causae concurrentis vel co-operantis excludi non debeat.

EX PATHOLOGIA.

- I. Sicut Physiologia tractat de rebus naturalibus, sive de actionibus secundum naturam, ita Pathologia de rebus praeternaturalibus, sive de passionibus;
- II. Ergo vel morbus est passio, & non actio, sive conamen naturae, uti Neoterici quidam opinantur, vel aliàs pars institutionum secunda malè nominatur Pathologia, id est, sermo de passionibus vel affectionibus secundum Lexicon Graeco-Latinum Budæi, Constantini, & aliorum plurium Authorum:

- III. Patitur nimirum vel afficitur corpus, aut ejus partes, & sentit anima, adeoque propter passiones aut affectiones, sive propter morbos insurgit ea, & conatur resistere ut natura;
- IV. Si ita, ergo morbus non est conamen, sed causa conaminis,
- V. Ideoque sicut sanitas organici corporis consistit in debita naturali partium constitutione, aut dispositione actionibus apta, ita morbus in praternaturali vitiosa constitutione, lesione, aut indispositione actionibus inepta.
- VI. Unde morbus bene distinguitur, quod sit vel fluidarum, vel solidarum partium, sive secundum senem Hippocratem contentarum & continentium.
- VII. Morbos spirituum animalium, sive partium dictarum olim impetum facientium non agnoscimus, partim, quod tales spiritus non existant, nec focus nec locus, in quo elaborentur, sit demonstrabilis, partim ob mirabilia spirituum nunc obnubilatorum, caliginosorum, obfuscorum, nunc accensorum, furibundorum, in gyrum rotatorum, in ataxiam redactorum, nunc torpidorum, & similia epitheta figmenta cerebri ridicula:
- VIII. Conamen Naturæ melius referri potest ad diversa symptomata, vel per ea explicari: Primò, cum sequantur morbum immediate velut umbra corpus: Secundò, cum indicent augmenta motuum, ceu intrinsecum naturæ renisum, & adversus causas varias prout plus minus graves, ita etiam conamen magis aut minus notabile: Tertiò, cum vigilantiam &c.
- IX. Quoniam ergo propter affectiones vel passiones corporis natura insurgit vel ad expellendum, exterminandum quod infestum, corrigendum quod molestum, absumendum quod superfluum, conservandum quod integrum,

tegrum, ideo motus præternaturales & à vitio aut lesionibus partium solidarum, & à discrasi fluidarum vel materiae peccantis suscitari probabile est.

X. *Igitur ad unam solam animam in omnibus & singulis in corpore & sano & ægro contingentis refugium, est illas explicare non volentium, vel non valentium asylum.*

XI. *A plethora sive abundatia sanguinis sicut frequentiores, ita & graviores, brevésque morbos acutos enasci observatur, quàm à cacochymia, à qua sæpius chronici inducuntur:*

XII. *Epidemiorum morborum inficientium, grassantium genesis crebrius est à contagio putredinosè fermentali; an verò Endemii, id est, certis regionibus, aut locis peculiare magis ab aëre, an à solo, vel solo oriantur, problema sit.*

EX SEMIOLOGIA.

I. *Quemadmodum ex signo res secundum axioma, ita ex signis spes curationis certior est.*

II. *Signa etsi conjecturalia sint, possunt tamen sufficere Medico dogmaticè practico, imò ubi uni signo pathognomonico fidendum non est, plura conjecturalia prævalere possunt.*

III. *Cum Galeno admittimus signa salubria & insalubria, neutra autem rejicimus.*

IV. *Etsi communiter ex tribus, nimirum à causis morborum, à morbis ipsis, atque à symptomatibus sive supervenientibus soleant mutuari signa, optima tamen à natura operante desumi debent.*

V. *Cognitio ex pulsu uti nobilior, ita certior, ex urina, utpote facile mutabili uti minùs certa, ita sordida uroscopia aut uromantia empiricis, stentoribus relinquenda;*

VI.

- VI. *Cur in febre miliari ex puro odore in cubiculo, imò extra cubiculum in atrio presentia papularum miliarium cognosci posse dicatur, mirabile est, vel enim extraordinaria odoratus organi teneritudo supponi debet; vel est dicendum, quòd sit persuasio vana, quomodo ad solum nutum erumpere, phantasma est.*
- VII. *Sicut mentis tranquillitas, corporis agilitas sanitatis, ita mœror aut angor animi, languor aut torpor corporis indispositionis signa sunt, testatur Hippocrates Sect. 2. aphor. 5. spontaneæ lassitudines morbos prænunciant.*
- VIII. *Pulsus citior, fortior, robustior in febribus, aliisve morbis signum melius, tardior, debilior, mutabilis signum pejus est; imò pulsus bonus cum urina bona malum signum esse potest, dum tamen æger moritur.*
- IX. *Ex Physiognomia nimirum facie, fronte, oculis, naribus, labiis, ore, genis, auribus, aliisve partibus certiora, quàm ex lotio aut missi sanguinis inspectione signa desumi possunt, unde sapienter monuit Cous senex in lib. 1. prælag. Num. 1. considerare oportet imprimis ægri faciem.*
- X. *Definitio verbi crisis, quòd sit subita morbi mutatio vel ad salutem, vel ad mortem, non videtur subsistere, cum mutatio ad mortem crisis dici non mereatur.*
- XI. *Crisin solùm expectare à natura magistra, est ministerium inutile, non salutare, cum ex ignavia aut cunctatione nimia succedere possit solutio animæ, aut lysis funesta vitæ.*
- XII. *Crisis cum fiat vel motu excretorio sufficiente, vel metastatico sive translatório succedente, proinde quinam salutarior sit, problema est.*

EX HYGIOLOGIA.

- I. Hygiologia cū sit sermo aut tractatio de sanitate conservanda, sic perfici debet per remedia dietetica.
- II. In dieta consistit vita longa, sana & leta; dieta autem nostro seculo res est ardua, unde aegritudo fuit multiplicata, primis hominum enim dictum erat: Vesceris in sudore vultus pane tuo, & herbam agri manducabis, & secuti sunt successores;
- III. Interim crevit cum malitia intemperantia, & vicissim, quia secundū scripturam corrupta est ætas, hinc intemperantia tot morborum mater est facta;
- IV. Dietæ tamen nimium exactæ meticulosa observatio, est vana corporis mortificatio.
- V. Sicut vita dependet ab anima & motu, ita conservatur, continuatur ab aëre spirabili, qui licet intra trachea, & pulmonum vasa non penetrare dicatur, & misceatur sanguini, eundem tamen rarefieri, resolvi, attenuari, agitari, spumescere facit, vel incrassari, coagulari:
- VI. Ab his ob malam qualitatem contractam morbis dare occasionem frequentius observatur.
- VII. Victus simplex erat in veteribus diurnæ vitæ, & sanitatis anchora, modicus autem ciborum in varietate, confusione, multiplicitate usus & luxus fit abbreviatio, & sæpe interitus.
- VIII. Potus primis seculis sub labore & sudore in aquis erat amarus, tamen charus, post diluvium in vino suavis, sed sub aegritudinum multiplicatione, vitæque abbreviatione factus est gravis.
- IX. Potus & motus uti simplicissima, sic pro pluribus affectibus remedia sunt sincerissima, motus externus localis

lis in exercitio corporis agilior quàm aestimatur utilis, tam internus auctior, activior videtur salutaris;

X. *Námque per hunc inter varias sæpiùs insequas excretion- nes v. g. hæmorrhagicas, hæmorrhoidales, aliàsve plures, vel metastases cognoscitur major natura conatus, adeoque conservatur vita, & sanitas magis per excreta, quàm re- tenta.*

XI. *Animi pathemata, etsi sint transitoria, & in animam redundantia, immanentibus tamen gravibus morbis cor- pori molesta toties, & infesta sunt.*

XII. *Propterea plurium morborum parens vinum, mater ira- candia, obstetrix terror, nutrix intemperantia non malè dicuntur.*

EX THERAPIOLOGIA.

I. *Est hæc pars quinta loquens vel docens de curatione per certam methodum sive normam rerum in curatione agen- darum prudenter, providè, judiciosè, unde fundatur in ra- tione, experientia, & analogismo.*

II. *Curatio fit consilio, solatio, auxilio, & hinc verbis, herbis, & lapidibus, quibus secundùm notum adagium magna vis inest, cui autem ex his major, problema sit.*

III. *Curationis legitima viam, uti monstrat natura, quia Ma- gistra est, ita ministrare, coadjuvare incumbit Medico, præsertim, quò illa vergit, secundùm Hippocratem.*

IV. *Sicut nunc per assiduum sec- & excretionum opus corpus vivum, & sanum conservatur, ita ad motum & tonum sedulò respiciendum est;*

V. *Quoniam præter circularem sanguinis à centro ad peri- pheriam, & vicissim motum sive ab Harvæo, sive à Paulo Sarpa declaratum, veteribus tamen minimè priùs incogni- tum, per tonum opus sec- & excretorium peragitur.*

VI. *Cum verò natura per motum influxivum, & tonum per fi- bras*

bras nerveas, & motrices illius continuativum operetur, ideo nemo miretur, cur alterationes animi mutationes toni, motus moleste sensuales etiam alterati vitales adeo facile insequantur.

VII. *Virtus medicamentorum etsi passim statuatur ab authoribus in certâ crasi, sive textura particularum, ideo tamen remedia specifica non videntur bene posse admitti, quod & de purgantibus specificis dici posset.*

VIII. *An venesectio in ætate juniore, tenerâ, imò in cunis pro more, aut modo gallico facile suscepta consulta sit, meritò dubitatur:*

IX. *In adultioribus etiam plethoricis largiorem sanguinis ad plures libras, atque ipsum animi deliquium missionem qui instituunt, hos non iniquè famosus author sanguisugas nominat.*

X. *Bona in Medicum confidentia, in patiente obtemperantia, pauca remedia sunt felicitis curationis complementa.*

XI. *Venesectionis suppletoria cucurbitularum cum scarrificatione applicatio nec sufficiens, nec proficua semper videtur.*

XII. *Incontinentia sicut multorum atque magnorum morborum causa, sic abstinencia eorundem remedium verè dici potest.*

EX ANATOMIA ET CHIRURGIA.

I. *Sicut cognitio substantiæ, structura, connexionis partium Medico practico, ita & Anatomia est absolutè necessaria, etsi tantum dicatur pars medicinæ ministra.*

II. *Inter Anatomiam, & Chirurgiam quanta est connexio, tanta etiam exigentia scientiæ prioris ad posteriorem.*

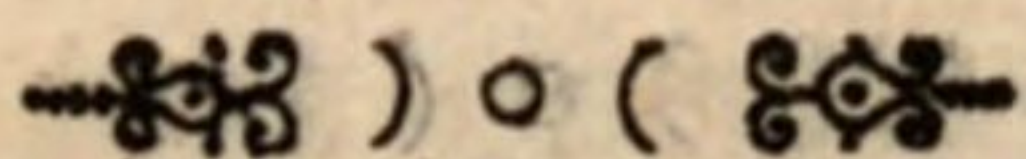
III. *Meningum, vel membranarum cerebrum tegentium eadem est necessitas, qualis ipsius cerebri, cerebelli, & medullæ oblongatæ ad motum & sensualem & vitalem;*

- IV. *Ventriculi vel sinus cerebri non aliud videntur præstare officium, quàm cæteræ cavitates aut receptacula.*
- V. *Fissura ossium notabilis potest dici gravior, quàm fractura simplex.*
- VI. *Cataracta alba, etsi ab aliquibus, ut Saint yves, Heister dicatur esse humoris crystallini exiccatio, rationabilior tamen est opinio Woolhusii cum plurimis authorum, quòd sit humoris aquei fibrosa in pelliculam condensatio, hinc & non sine causâ suffusio vocatur.*

EX BOTANIA, ZOOLOGIA, ET LITHOGRAPHIA.

- I. *Inter vegetabilia singula est præstantissima vitis ob rationes & physico-medicas & morales, unde meritò nominatur: der so edle Weinstock.*
- II. *Herbæ in nostra Franconia crescentes prævalent exoticis, quarum plurimæ sunt potius pro vi suâ raræ, quàm pro usu charæ.*
- III. *An herbæ recentes, quas tempore Majali, avidè multi desiderant, utiliores sint leniter siccatis, esto problema.*
- IV. *An volatilium, an aquatilium, an quadrupedum quoad substantiam fruitio sit salubrior, sit lis problematica.*
- V. *Corallia & alba & rubra, etsi solidecant in mari, atque quibusdam dicantur lythophyta, magis tamen ad plantas referri posse videntur.*
- VI. *Quod smaragdi annulo inclusi gestatio sit contra epilepsiam, timores & terriculamenta arceat, quod hyacinthi è collo appensio favorem conciliet, amuletum sit antipestiferum, atytes der Adlers Stein / diversè partibus alligatus partum vel acceleret, vel avertat, videtur magis esse res confidentiæ vel spei, quàm virtutis & veritatis rei.*

PROLOQUIUM,

quod in honorem Domini Defendentis Dominus
D. Præses apponere voluit.

Sicut summa Philosophia animum illustrans dicitur esse seipsum rectè nosse *teste* OSWALD. CROLLIO *in præfat. admonitor* : sicut optima physica *secundum Carolum Musit. in trutin. Chymico-Medica* est, quæ ad tuendam hominis vitam maximè conducit, ita tam laudabilis, tam nobilis, quàm necessaria, quàm fructuosa est Medicina pro obtinendo hoc fine intento, eoquòd vel in abstruso intimæ cognitionis negotio lucem præferat, vel ad conservandam vitæ pretiosæ integritatem, vel ad reparandam labefactatæ-sanitatis instaurationem documenta suggerat, & medelam ; dignum igitur & justum est notissimum illud axioma : ubi definit physicus, incipit Medicus, nimirum incipit, ultrâque noviter pergit in sublimi, & profundo rerum naturalium scrutinio. Dixi sublimi, etenim considerate, an non supera æris regio, ipsâque firmamenti celsitudo sub accuratam cadant in Medicina contemplationem, sive propter alterantem toties indenegabilis syderum influxûs potentiam benignam vel malignam, propter variantem lunæ secundum quadraturas qualitatem, sicut notabiliter in mare magnum elatiori fluctu tumultuans, vel in tellurem à turgescentia germinum horti- & ruricolis affatim notam efficacem, quidni & in corpus humanum alterabilius, uti in diversis morbis ex notabiliore exacerbatione velut intestina agitationis humorum lucta sub vicissitudine hac lunari contingente solet observari, vel sub viduorum luminarium majorum eclyptica frequenter nociva, sive sub mutationibus temporum æquinoctialibus, vel solstitialibus non leviter æstimandis, sive sub certis æris inconstantis, aut atmosphæræurbationibus, intemperiebus molestis experimur. Dixi etiam scrutinio profundo, namque sicut hoc incipit à superficie telluris, quæ germinationem in plantis, virorem in herbis, firmitudinem in radicibus, altitudinem in arboribus, divisionem in fruticibus, expansionem in ramis, substantiam in corticibus, humiditatem in foliis, medullam in fructibus, ideam in feminibus ceu mater fertilis succi vigore, & gremii calore promoveret, ita & nunc descendit in procellosos valti oceani tractus,

Etus, ubi solidata rubent vel albescent corallia, latent tornatae in sinu concharum perlæ, aliaëque res medicamentofo usui aptæ reperiuntur : nunc terminatur in intima terræ viscera, ubi abditæ venarum metallicarum viæ sumptuoso auri, argenti, stanni, ferri, pluriùmque mineralium thesauro divites investigantur ; ex quibus singulis numerosæ, non infructuosæ depromuntur species, quæ attentâ pharmaceuticæ artis ope præparatæ, magnâ industriâ elaboratæ in conservationem vitæ, restitutionem sanitatis secundùm diversitatem qualitatum, per qualitates effectuum possint inservire. Interim etsi sublime sit, & profundum talium naturalium rerum scrutinium physico-Medicum, sublimius tamen & profundius est illud essentiæ hominis, principiorum inquam naturalium res inter singulas creatas nobiliorum hominem constituentium, quæ sunt anima, & corpus organicum ; anima rationalis pars principalior est, quæ sicut ex archetypo divinæ mentis desumpta, ita substantia est simplex, incorporea, hinc inalterabilis, omnis corruptelæ immunis ; corpus autem quemadmodum ex substantia materiali, nempe elementari massa artificiosissimè quidem structa, facilè tamen dissolubili, putrescibili constat, sic caducum, mortale, & totum quantum corruptibile est, hinc non iniquè ratione substantiæ vas figuli, domicilium terreum, receptaculum fragile, hospitium instabile solet nominari : imponitur vel infunditur huic primitus & efformando, & jugiter informando rationalis anima, ut fiat illud vitalitatis officina, quam sicut infusa confert, ita meritò à subtilissimis philosophis vocatur entelechia, vel actus primus corporis potentiâ vitam habentis, sicut intimo juncta nexu eam inhabitat, dirigit, tuetur, ita virtus illius per totum diffusa partibus omnibus cum vita sensum, cum sensu motum tribuit, per motum succum, & sanguinem ingenerat, cum succo, & sanguine calorem conciliat, & quidquid pro conservatione ejus quousque possibili necessarium est, providet, exprimunt id elegantes versus MARONIS

omnia verè

Spiritus intus alit, totàmque infusa per artus

Mens agitat molem, & toto se corpore miscet.

quâ vitalis energiæ vel activitatis ratione non immeritò etiã naturæ in potissimis Medicorum veterum, & recentiorum libris toties citatæ nomen obtinuit. Quoniam nunc corpus non ex fortuita materialis substantiæ concretionem coagmentatum, sed decenti totius conformatione

tione ad amissim rationis constructum, numero partium certo, magnitudine congruâ, serie convenienti ita adaptatum est, uti tanti requirit artificii necessitas, quâ diversum ad usum, per hunc ad finem vitalitatis, cui partes singulæ destinatae sunt, conducere, eapropter dignè vocatur organicum, quo corpore sicut absolute indiget anima, cum sine eo nullam queat exercere actionem humanam, sic corpus animâ, cum sine ea vitale esse non possit : dubitari autem eo minus potest, quòd tota vitalitas, integrâque sanitatis conservatio ab eadem dirigatur, quo magis considerantur proprietates, aut dotes ejus, quæ utitur, intrinsecæ, nimirum ratio, intelligentia, judicium, selectus rerum, sensuum facultas, motuum potestas, per has providentia in dirigendo, sollicitudo in agendo, vigilantia in conservando, conatus in resistendo, molimina in avertendo omni noxio etc. *Sapienter hinc asseruit CICERO* ex ingenii agilitate, memoria rerum, inventionis subtilitate, perceptionis promptitudine, judicii rectitudine, quamvis talia oculis non pateant vim animæ, vel mentis sensualem cognoscimus; sicut hæc in sensualibus, ita in vitalibus ex motuum ordine, serie, constantia, eos augendi virtute, aliisque effectibus vim ejusdem ut naturæ operantis experimur. Est quidem una, & eadem in singulis quoad substantiam immaterialem five spiritualem anima perfecta, sed non pari prædita dignitate quoad dotes, nempe intelligentiam, judicium, rerum cognitionem, peritiam, sensationum teneritudinem, motuum agilitatem, actionum successum, quorum causa in varietate structuræ & habitûs corporum, qualitatis temperamentorum, dispositionis organorum, texturæ partium, mixturæ vel craseos humorum quaerenda est secundum axioma illud : temperamentum & complexionum corporis sequuntur motus & mores animi, quoniam anima, uti vim suam in corpore longè, latèque diffundit, sic in qualibet parte se profert, suâque cuique membro, quantum valet, distribuit officia; sub tanta inter corpus & animam ratione vinculi affinitate, propter communicationem cognationem, ob conspirationem utriusque sympathia quid mirum est, quòd, cum anima corporeis utatur organis, quæ vel vitio humorum, vel configurationis partium, ex quibus corpus humanum constat, alterari contingit, necessariò fiat, ut & illa insimul lege consortii afficiatur, dum enim infirmatur corpus, turbatur anima, dum illud patitur, sentit hæc dolores & molestias, dum corpus gravatur, mens languet & tristatur, quia nempe sive sub notabili plus minus

humo-

humorum intemperie, aut corruptela, siue vitiatis aut destructis instrumentis nequit illa nec secundum plenam semper vim rationis, nec pro dignitate sui, nec pro intentione finis, nec pro exigentia necessitatis debitum aut sufficientem jugiter præstare influxum vel æqualem prosequi directionem, unde non malè scripsit HORATIUS

corpus onustum

diversis vitiis animam quoque pręgravat unā.

ideoque quodsi instrumenta, quorum ministerio utitur anima, si organa, quæ illi inserviunt, vel vitiata sint, vel inepta, vel impedita, etiam animæ munia minùs exactè perfici possunt, non quòd sua ipsius substantia, quæ, quia spiritualis, incorporea, sic inalterabilis est, aliquid detrimenti accipiat, sed quòd instrumentorum, atque organorum ineptitudo efficiat, quo minus functiones suas ritè obire, suamque legitimè exequi possit intentionem, atque munia. Quemadmodum nunc in statu sano, ubi tranquilla res est œconomica, ubi nihil hostile, nulla sunt impedimenta, ordinato, æquali, temperato sensuum, motuumque successu natura suas perficit functiones, ita in morbo, ubi causas, quæ corpus infestatur, inquietatur, gravatur, sensu plùs minùs molesto percipit, ita quoque motu ad quantitatem vel qualitatem illarum gradatim aucto resistere necessitatur per intrinsicam, quâ pollet sentiendi, influendi potentiam, vim movendi, facultatem dirigendi, adeoque cum consueti, ordinarii, temperati motus non sufficiant, extraordinariis, activioribus opus est, sub quibus per nervos, fibrasque motrices alterato variè tono nunc firmiter plùs minùs adductas aut constrictas, nunc laxè magis vel minùs remissas (quibus ceu fræno directionis utitur) omne quidquid onerosum, molestum, nocivum est, ubicunque latens remove, excutere, abstergere, per loca, aut vias excretionibus alleviatoriis, depurativis destinatas sollicita pro posse annititur exterminare, tales testantur affectus, si aliàs vincere, & eluctari possit natura, tot excretiones criticæ e. g. in diarrhœis vel alvi fluxibus, sudoribus, ptyalismo vel sputo largo, hæmorrhagiis narium, & aliis, vel perfectæ cum subita ad salutem mutatione, vel imperfectæ cum successiva, siue metastases aut translationes ab internis partibus nobilioribus ad externas ignobiliores, uti exanthematicæ maculares, pustulosæ, ulcerosæ, scabiosæ, tuberculosæ, & similes, autocraticè quidem, siue spontaneo naturæ reluctantis, & expellentis conatu sæpius comparentes; hæc operantis naturæ arcana sicut jam ad-

ver-

verterunt, & agnoverunt primi Medicorum HIPPOCRATES, GALENUS, aliique, qui naturam morborum curatricem nunquam in necessariis deficientem, nunquam otiosam dixerunt, ita nominant eam potissimi R. R. magistram vitæ. Recogitent nunc benè, quibus arduum curationis negotium committitur, quibus pretiosa ægrotantium salus concredita cordi est, & animo, quò intentionis vela vertere, quâ methodo in medicatione consultius sit procedere, ut ea fiat citò, quia occasio sapius præceps est, continuetur tutò, quia periculosum est experimentum, succedat jucundè, quia agitur de maximo inter bona temporalia thesauro, vita nempe & sanitate: sciunt, quòd natura sit, quia principium motûs, sic vitæ, hinc gubernatrix actionum, per has conservatrix sanitatis, si ita, curatrix morborum, vitalitatis magistra, illius minister Medicus est: naturæ igitur oportet ministrare, sic eam adjuvare, non turbare, sublevare, non retardare, aut impedire, ita, ut nunc spectatorem agat, si benè, ordinatè, liberè, inimpeditè operetur natura, spectatorem, inquam, qui tamen minimè stabit totâ die otiosus, nec in sola, & simplici contingentiarum in corpore humano organico contemplatione acquiescat, sed ad eam, cujus virtute hæc omnia fiunt, vigéntque vitaliter ad finem, in quem collimant, ad vias, in quas vergit, quò ducere conveniat, sedulè respiciat, hæc consideratio nonne utilis est & salutaris? nunc actor sit vel adjutor beneficio artis, de qua CAROLUS MUSITANUS *in præfat. sic scribit*: arte námque naturam imitari aggredimur, & obstupescimus opera vitalitatis, quæ vix ratione comprehendere, nec linguâ aut calamo explicari satis possunt, sit actor pro exigentia necessitatis, & opportunitatis consilio vel auxilio, proinde curâ - Ethicâ vel Medica, nimirum

Menti moralis, pro corpore sitque realis.

agnovit hæc benè LEVIN. LEMNIUS *de mirac. natur. cap. 11. ita habens*: siquidem cum homo ex corpore & anima constet, ipsúmque corpus animæ sit instrumentum, per quod actiones suas perficit, summa esse debet utriusque partis observatio & cura, cujus utriusque incolumitati consulendum, præsertim cum duo principia alterum sine altero consistere nequeat, suasque functiones & munia inoffensè obire, nimirum secundùm HORATIUM *in arte poetica*

Utrâque poscit opem pars ut conspirat amicè.

atque ita cum ex diuturna observatione profunda rerum, quæ quotidie à sola in corpore natura agerentur, effectuum & eventuum con-

templatione salutaria conservandæ vitæ, reparandæ sanitatis media inventa fuerint, non ultra in diversas medendi vias distracti, sed contractis in systema electivum sententiis firmo quasi fundamento innitimur citò naturâ monstrante vias, tutò ratione ducti, experientiâ authorum famosiorum edocti, jucundè, non tumultuariè properando, onerando corpus medicamentorum quantitate, quæ paucis contenta, namque

Grandia res non est artis formare recepta,
Vel serie in longa magnas implere pagellas,
Sed paucis, contenta quibus natura, medelis
Tollere morbosas opus est laudabile causas

nec abutendò rerum pretiosarum, non adeo semper necessariarum, quæ plùs ornatui ac splendori placere solent in oculis, quàm pro medela corpori servire valent in morbis, dispendio; equidem

Non pretiosorum totus contemnitur horum
In morbis usus, verùm tollatur abusus,
Ne mens majorem morbo passura dolorem
Dum tabes plenam vacuat simul inde crumenam.

proinde non in numerosâ remediorum ex quatuor mundi partibus advectarum multitudine, non in copioso eorum usu, non in assidua formularum variatione, non in splendore, aut pretio melior consistit curatio, sed in electione pauciorum, magis cognitorum, salubrium in modo benè ordinandi, in ordine applicandi, in opportunitate utendi, in proportionata dosi exhibendi, unde non malè dicitur, quòd plures occidat empyrismus, quàm febrium tollat paroxysmus, non enim in impleto annotatis obiter ex libris, vel depictis ex Medicorum præscriptione receptis quodam manuali habent empyrici infallibilem, uti putant, thesaurum, indubitata medendi dogmata, eoquòd cum illis palpent ut talpæ, & ambulent, ut cæci; cuncta hæc benè considerasse videris Nobilis & doctissime Domine Candidate, dum sicut pro specimine inaugurali emolumento publico, ita in suscepta dissertatione exponis panacæam sive remedium panchreston salutare, tam conservativum, quàm & curativum, idque & diæteticum, & practicum, nimirum patientiam & abstinentiam, primò remedium ut diæteticum sicut in parte thesium prima seriò & per series regulariter, & particulariter declarasti, affirmante idipsum LEVINO LEMNIO *in lib. 1. cap. 16.* quamobrem, qui sibi, suæque valetudini consultum cupiunt, tem-

temperant, patiuntur & abstinere; secundò ut practicum ficut in parte thesium secunda, & tertia verbis pariter, & exemplis, sententiis, & observationibus historicis affatim confirmasti, sola nunc eorum, quæ de hac vitæ, ejusque actionum materia differere placet, superest approbatio publica in celeberrimo virorum literatorum confessu, coram quo doctas, quæ occurrent objectiones, patientiæ, & ab alienis sectis ac opinionibus abstinentiæ probam nunc dabis.

Atque quòd hæc ad majorem DEI omnipotentis gloriam, in proximi salutem, tibi in meritum posueris sacro fidei juramento contestare. Præstitisti Nobilis & doctissime Domine Candidæ consuetum, quod à te desideratum laudabilissimè fuit juramentum, & ita obtemperasti legi Orthodoxæ Ecclesiæ, satisfacisti mandato Universitatis, paruisti Facultatis nostræ statutis, quàm humiliter autem, quàm sincerè in hac, cui destinatus esse videris, aut adquam teste Syracide creatus es, professione Medica cum omnibus conversari desideres, sit in signum epomis rubicundo-violacea, quæ symbolum est amoris & humilitatis, hanc sinistram tege humerum, & gradum suscipe primum quem pro rigore statutorum Medicinalis studii indefessi plus quadriennalis cursu meruisti, honoris Academici, nempe Baccalaureatum, quem uti gratulabundus confero, ita incunctanter pergo: Quod igitur sempiterna Altissimi Numinis Majestas, intemerata Coelitem Regina, universa cœlestis curia, reipublicæ litterariæ, proximo, tibi, mihi que vertant auspiciatissimè, ego JOANNES MARTINUS ANASTASIUS ORTH, Philos. Chirurg. & Medicinæ Doctor, atque in hac alma Eo-Francicâ Universitate Professor publicus, & ordinarius autoritate DEI omnipotentis, sacræ sedis Apostolicæ, Cæsareæque Majestatis Augustissimæ te hic præsentem, rigore examinum approbatum, unanimi consensu admissum Medicinæ Baccalaureum dico, creo, facio, dans tibi potestatem cathedram inferiorem ascendendi, legendi, proponendi, disputandi, aliosque actus huic annexos gradui exercendi, idque in nomine sanctissimæ Trinitatis, Patris & Filii, & Spiritûs Sancti Amen. Interim sicut tibi proprium nomen sit bonum omen, quo monstras

Nobile sit quàm hepar, quàm nobile vivere sanè
ita hæc panacea thesium principium sit pro bono, & utilitate
ægroantium salutaris nostræ intentionis meta ac

F I N I S.

GRATULATIO AD DOMINUM DEFENDENTEM.

TAndem sophorum Mystica cogitas
Arcana mundo pandere, in omnibus
Morbis medelam; nempe digna est
Dogmaticis ratio medendi;
Tinctura vera hæc plena scientiis
Monstrat Magistram, quam Medicum sequi
Decet ministrum. Sic manebis
Tutior in mediis periculis
Hanc docte frater dum sequeris ducem;
Quæ præliando non patitur moram,
Nec ante multum consulendo
Aggreditur, sibi quæ resistunt.
Doctrina multis parta laboribus
Hæc te coronat; dein segetes feret
Mercedis, affluxus, honoris.
Gratulor hæc meritis minora

in testimonium sinceritatis fraterna

*Joannes Petrus Huben, A. A. L. L.
& Philosoph. Mag. Med. Candid.
Opponens.*

ELoquar? an patiar propriis te laudibus uti?
Non: utrumque negas, ergo loquatur opus.
Fecisti febres gelidos posuisse tremores,
Lumbricos sedes deseruisse suas.
Si Tyro hæc possis, quæ non præstare Magister
Tu poteris? fronde livor! amare rosas.
Est, frater, gravium rerum patientia victrix
Hæc tibi posse dedit, non aliena manus;
Perge avibus monstrare bonis conanima doctis,
Et sic, crede mihi, præmia digna feres.

*Hæc Domino Defendenti ad perpetuum sinceri
amoris vinculum accinit*

*Valentinus Josephus Grill, August.
A. A. L. L. & Phil. Mag. Med. Cand.
Opponens.*

Orth, Johann Martin Anastasius

Diss. inaug. med. de panacaea salutari

Wirceburgum 1735

4 Diss. 3437,3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10964667-2

VD18 14991616-001